

אדר תשס"א - מרץ 2001

ספרות ילדים ובוער

שנת העשרים ושבע

חוברת ג' (107)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
משה לימור, עדה קרן
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עזני 3 ירושלים טל. 5829688 5814690 - 02

כ"ב/ב
א"ת

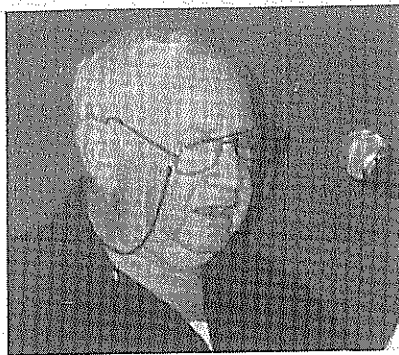
פרס זאב לשנת תשס"א

טקס חלוקת פרס זאב לשנת תשס"א התקיים בכ"א בחשוון תשס"א (19.11.2000) בבית אריאלה בת"א. מקבלי הפרסים השנה הם: שגית אמת, ענת ישראלי, וגדי טאוב. וכמו כן קבלו עליזה ברק-רסלר ונאוה מקמל-עתיר ציון לשבח על ספריהן. בירכו: מר שלמה אלון מהמזכירות הפדגוגית, הד"ר אורה נבנצאל, מנהלת מח' הספריות בבית אריאלה. הגב' נורית דאבוש, דוברת האגודה למען החייל ומר יפתח דקל שהביא את ברכת המו"לים.

הטקס עמד בסימן 30 שנה לחלוקת פרס זאב ודברים לזכרו של זאב, ועל הפרס עצמו נשא מר גרשון ברגסון. (פרוט הדברים בהמשך).

בית אריאלה היה מלא בקהל גדול של אוהבי ספרות. ילדים ובני משפחותיהם של מקבלי הפרס.

את הטקס הנחה הד"ר אליעזר מרכוס במקצועיות ובאמפטיה רבה לספרות הילדים והנוער. הנעימו בשירה ונגינה תלמידי ביה"ס תלמה ילין בגבעתיים.

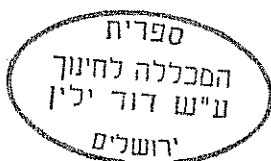
דברים בחלוקת פרס זאב

עאת: ד"ר אליעזר מרכוס

כלות וחתן הפרס, אבי הפרס והרוח החיה בו - מר גרשון ברגסון, שופטי הפרס שעמלו ואני מקוה גם נהנו, מקריאת ספרים רבים, פרופ' מישל אביטבול יו"ר המזה"פ (יוצג ע"י מר שלמה אלון), ד"ר אורה נבנצאל מנהלת מח' הספריות בבית אריאלה, גב' נורית דבוש, דוברת האגודה למען החייל, מר יפתח דקל ומו"לים אחרים, בני משפחה של הזוכים והמצויינות לשבח וחובבי ספרות הילדים.

לכולם שלום וברכה ותודה שגם בימים טרופים אלו (ואני מדבר כתושב גילה) באתם להשתתף בטקס השלושים של חלוקת "פרס זאב" לספרות ילדים ונוער לשנת תשס"א.

השנה מלאו (בחודש אפריל) מאה שנים להולדתו של זאב ו- 32 שנים לפטירתו. המדור לספרות ילדים ונוער יתן לכך ביטוי ביום העיון המסורתי בחנוכה בירושלים.

השנה גם מלאו 30 שנה לחלוקת "פרס זאב" לספרות ילדים ונוער שצבר יוקרה רבה. ביקשתי את מר גרשון ברגסון, היוזם, המתמיד, הרוח החיה - לסכם בקצרה 30 שנים אלו.

השנה לשמחתי שלושת מקבלי הפרסים - הינם חדשים בקבלת הפרס ולשתיים מהם זה ספרן הראשון. הדבר משמח מאוד שלצדם של כותבים וותיקים ועתידיי זכויות צומח דור חדש של יוצרים מצויינים בתחום ספרות הילדים. קראתי את ספריהם - והיו אלו שעות של הנאה. בכולם מצאתי רגישות, אהבת אדם, אהבת ילדים.

בשני הספרים הראשונים השחד של גאיה של שגית אמת ו"לראות בעיניים עצומות" של ענת ישראלי יש ריאליה עצובה מאוד! נערה חולת סרטן העוברת טיפול קשה, ונערה שנפגעה קשות בעיניה בפיגוע חבלני באוטובוס. בשניהם המכה הנוראה אינה מפריעה לאהבת נעורים לפרוח ובשניהם תקווה לעתיד טוב יותר. בשניהם - חדירה ברגשות פסיכולוגית רבה לנפשם של הגיבורים המתבגרים.

המכשפה מרחוב מלצ'יט 3 של גדי טאוב, העלה אצלי אסוציאציות אישיות: סבתי ז"ל גרה שנים רבות ברח' מלצ'יט 10, אך במכשפות לא פגשתי ברחוב זה. גם כאן צומחת אהבה יפהפיה בין ילדים - בצד סיפור המכשפה שהוא פנטסטי ואמין גם יחד. לא אקח על עצמי את תפקיד השופטים, ונשמע את נימוקיהם מיד. רצייתי רק לציין את המכנה המשותף - אהבת ילדים ונעורים שעוברת כחוט השני בשלושת הספרים, שכאמור מחבריהם מקבלים את הפרס לראשונה.

גם את הספרים שצויינו לשבח קראתי בעניין רב. בשניהם תופסת השואה מקום מרכזי וכיו"ר של אגודת קורצ'אק ויו"ר וועדת החינוך של ביה"ס להוראת השואה של "יד ושם" אני, יליד הארץ, מצאתי בהם עניין רב. בעדי של עדי של נאווה מקמל-עתיר יש משהו קסום בצל "אימי השואה", המתואר ברגישות ומלווה באיורים נהדרים של נורית צרפתי.

זעקי ילדה של עליזה ברק-כסלר הוא סיפור אוטוביוגרפי מעורר אימה והערצה. מעניינת מאוד התופעה שגל של "סיפורי שואה" מציף אותנו עתה, משל אנשים שצברו בתוכם מראות, זכרונות, טראומות - ורק עתה מצליחים להעלותם על הכתב. ספר מרגש באמיתותו על אף האבסורדיות בסיטואציות שבו.

אני מודה מאוד ליוצרות, ליוצר, לשופטות ולשופט ולכל המשתתפים בכינוס זה.

על יובל 100 שנה לעשורר והסופר זאב

פאת: ג. ברגסון

אנו חוגגים 30 שנה לחלוקת "פרס זאב", ומן הדין לסקור את פעולות הפרס מאז ועד הנה.

יוזם הפרס, בשנת 1970 היה אלי פרי, יו"ר הוועד להנצחת שמו של זאב אהרן ז"ל. אני מביא את מכתבו והמשך ההתכתבות עמו:

תל-אביב: כ"ג בכסלו תשל"א
21.12.1970

לכבוד
מר אלעד פלד
מנהל כללי
משרד החינוך והתרבות
ירושלים

מר א. פלד היקר,

קבוצת ידידיו ומוקיריו של זאב אהרון ז"ל, החליטה לעשות פעולה, להנצחת שמו ובין ההצעות סוכם להציע למשרד החינוך והתרבות לקבוע פרס שנתי לספרות ילדים בסך של - 5,000 ל"י לשנה.

ביודעי היטב את הטיפול הרב הניתן ממשרד החינוך והתרבות לענין של ספרות ילדים הננו מציעים שהפרס הזה יחולק לשני חלקים 2,500 ל"י כפרס לספרות לילדים בגיל הרך, ועוד 2,500 ל"י לספרות לילדים בגיל בית הספר היסודי, כי שני הסוגים האלה של ספרי ילדים הם יסודיים ומובדלים בשדה של ספרות ילדים.

הועד להנצחת שמו של זאב אהרון המנוח, מוכן להכניס פקדון לבנק לאומי בסכום שהריבית השנתית ממנו תבטיח לפחות 2,500 ל"י לשנה והסכום הזה יועבר שנה שנה ע"י הבנק לרשות של משרד החינוך והתרבות.

נדמה לי למיותר להרבות בדברים על ערכו של זאב אהרון ז"ל הן כסופר מובהק לילדים והן כמחנך דורות החל מבית החינוך הראשון בת"א וגמור כקצין ראשי של צה"ל במשך שנים רבות.

אנו מקוים שתקבלו את הצעתנו זו ברצון וע"י כך ייקבע פרס בעל משקל רב בשדה כה חיוני וחשוב כמו ספרות ילדים.

בברכה רבה
אל. פרי
יו"ר הועד להנצחת שמו של
זאב אהרון ז"ל

כ' באדר תשל"א
17.3.71

לכבוד
ד"ר י. מלקמן
מנהל היחידה לתרבות
משרד החינוך והתרבות ירושלים
לד"ר י. מלקמן שלום רב,

הנני מודה לך על מכתבך מ-14.3.71 בענין פרס לספרות ילדים על-שמו של זאב אהרן ז"ל, והנני מציע לך בזה את נוסח ההודעה לעתונות:

משרד החינוך והתרבות החליט לקבל את הצעת מקיירי זכרון אלוף משנה זאב אהרן שהיה סופר, משורר ומשחק שנים רבות קצין חינוך ראשי בצה"ל, וייסד פרס לספרות ילדים על-שמו שניתן כל שנה בסך 5,000 ל"י. הפרס יהיה לספרות ילדים מקורית יתחלק 2,500 ל"י לספר הטוב ביותר וילדים בגיל הרך וזו 2,500 ל"י לספר וילדים בגיל בית-ספר צמחי.

הפרס ניתן בכל שנה בי"ח בתשרי - יום אותו של זאב אהרן ז"ל. חבר השופטים יאונה על-ידי משרד החינוך והתרבות.

על סופרים והוצאות ספרים הרואים להציע את ספריהם לפרס הנ"ל על את ספריהם ליחידה לתרבות של משרד החינוך והתרבות בירושלים.

בברכה רבה
אל. פרי

בנוסף למעורבותו של ד"ר י. מלקמן, מונה מר אלכס זהבי לטפל במועמדים לקבלת הפרס. הוא גם נתבקש להציע מועמדים לפרס. המנהל הכללי מינה שלושה שופטים, כנאמר בתקנות הפרס סעיף 6.

המזכירות הפדגוגית
היחידה לחינוך חברתי

ירושלים, כ"ה בתמוז תשל"א
18 ביולי 1971

אל: מר אלעד פלד
מאת: אלכס זהבי

הנדון: מינוי שופטים לפרס ע"ש אהרן זאב ז"ל
להלן רשימת המומלצים לחבר השופטים לפרס ע"ש אהרן זאב ז"ל:
מטעם אגודת הסופרים - מר ק' א' ברתני, רח' ועידת קטוביץ 19 תל-אביב.
מטעם הקרן להנצחת זכרו של אהרן זאב ז"ל - מר ז' גלעד, עין חרוד, הקיבוץ המאוחד.
מטעם המזכירות הפדגוגית - מר ג' ברגסון, יו"ר המרכז למוסדות חינוך ט"ס.
אודה לך מאד, אם תשלח אליהם מכתבי מינוי.

בברכה,
אלכס זהבי

כל הזמן הזה ועד חלוקת פרס זאב בשנת תשנ"ט, הייתי לסירוגין גם חבר בוועדת השופטים והנחיתי את טקס חלוקת הפרס במשך 28 שנים. בשנת תש"ס העברתי את שרביט ההנחה לד"ר אליעזר מרכוס והוא קיבל על עצמו את ההנחה לפרס ועשה ועושה את מלאכתו בהצלחה רבה מאד.

בחלוקת הפרס בשנה ראשונה זכו: בנימין תמוז, עליזה עמור, נורית זרחי, המועמדים לקבלת הפרס הגישו 48 ספרים ביניהם סופרים ידועים שאינם בחיים, ואלה שמותיהם: מנוחה גלבוץ, יהואש ביבר בנימין תמוז, עודד בצר, יוסף חנני, מרים ילן שטקליס, יוסי גמזו, אליעזר שמאלי.

באותה שנה שהוכרז על חלוקת הפרס כבר היו קיימים שלושה פרסים לילדים: ע"ש יצחק יציב, אסתר רבינוביץ, יצחק למדן, פרסים אלה ואחרים שנוסדו אח"כ לא קיימים עוד, פרס זאב, מתמיד בחלוקתו מאז ועד היום, ואני מקווה שגם יתמיד להבא.

כדאי לציין שמאז ייסודו של הפרס ועד היום מוגשים כל שנה בין 40 ל-50 ספרים. בתקנון חלו שינויים: בראשיתו חולקו שני פרסים: אחד עד גיל 8, ושני - מ-8 עד 14. לפי תקנון היום מחולקים 3 פרסים. אחד לגיל הנמוך. אחד לגיל הבינוני, ואחד לגיל הגבוה.

כמו כן שונה סכום הפרס. בעבר היה הסכום כולל 5000 שקל, היום הסכום הניתן לפרס הוא 15,000 ש"ח.

מי היה האיש ומדוע זכה לפרס על שמו.

זאב (וולף) אהרן (וינטראוב, צ'רניאצקי) 1900 - 1968.

זאב אהרן היה משורר ומחנך, ראש מחלקת התרבות של צה"ל, הקים את מפקדת קצין חינוך ראשי ושרת בה חמש-עשרה שנה בדרגת אלוף משנה.

אהרן וינטראוב נולד בפולין המזרחית, בעיר סוקולוב פודליאסקי, המרוחקת כמאה קילומטר מוורשה הבירה - עיירה כמוה היו עשרות "שטעטלאך" בפולין. לפני מלחמת העולם השנייה, על סף השואה, נרשמו בה כ-7000 נפשות יהודיות שהתפרנסו ממסחר וממלאכות שונות.

את העיירה איפיינו מוסדות ואיגודים ציבוריים יהודיים. בשנת 1901 נוסד שם סניף של ההסתדרות הציונית לצדה ופעלו חסידים, פועלי-ציון, אנשי הבונד ואגודת ישראל. היו שם ספריות יידיש ועברית, בית ספר עברי שבו למד זאב, בית ספר יידי, יבנה-מזרחי, בית יעקב, תלמוד תורה וגם בי"ס פולני-ממשלתי.

לילדי היהודים, שנקרא בשפת העם 'שאבאסובקע' (כלומר בית ספר שתלמידיו לא למדו בשבת ולמדו ביום ראשון).

ליד העיירה סוקולוב היתה חוות הכשרה קיבוצית וצעירים ציונים הכשירו עצמם לעלייה לארץ ישראל.

לפי המסופר ב"גנזים" סיים אהרן זאב את בית המדרש למורים, אך לא צוין היכן ומתי.

סוקולוב פודליאסקי היתה עיירה יהודית ערה ותוססת, ומאוחר יותר ציין זאת זאב במבוא "נזכור" (חורבן סאקאלאו פודליאסקי) בספר "אין שאטן פון טרעבלינקע" שראה אור בשנת 1957.

בספר זה אפשר למצוא שורשים ליצירתו בהמשך הימים.

בשנת 1920, במלחמת רוסיה-פולין הואשם זאב בפתיחה באש על חיילי הצבא האדום. הוא נידון למוות, אך ניצל ברגע האחרון. זמן מה הסתתר, ולאחר שהשיג תעודות על שם צ'רניאצקי, עלה, בשם זה, בשנת 1925 לארץ ישראל.

יתכן שהחוויות אותן חווה בשנים אלה השפיעו על סגנונו בשירה. הוא השתחרר מכל כבלי השיגרה וממגבלות המשקל והחריזה המסורתיים, וסלל לעצמו נתיב אישי וייחודי.

יצירתו של זאב יונקת מ"סוקולוב היהודית", מהחגים והמועדים אותם חגגו אנשי העיירה, ובה הפגינו את עצמאותם בין הגויים, כפי שהוא עצמו מציין ב"נזכור". בשירתו יש ביטוי להזדהותו והתפעמותו מהתחדשות ההתיישבות הציונית בארץ ישראל, שהיא אבן פינה להשקפתו.

בשירו "על חרבות בבל" שנכתב בתש"ד הוא כותב:

לא גולה,	"הנה,
לא שבוי,	דרך מארץ ישראל לארץ ישראל,
לא פליט,	הנני עומד לפניך על אדמת בבל השדודה
לא עבד כבול ידים.	אחרי מאה זרות,
בן-חרין	נין-נין ננים של גולי יהודה.

אחד מששים רבוא בוני ירושלים..."

(פרחי בר 193)

באותו מבוא מציין זאב ש"כרחובות הצרים והעקלקלים, שבאבני מרצפותיהם נפגעו רגלי ילדותינו היחפות."

וביצירתו **על חרבות בבל** אנו קוראים עוד: "זה האיש שהובל על חצצים ברגלים יחפות / וכפות רגלי צורכות עוד היום."

(פרחי בר 190)

(* שמחה פאלאוויטש, ת"א, תש"ז 57

בהמשך מציין זאב את "יהודים מופלאים... שמסרו את התורה דור לדור מהר סיני... ובגלות מאדמת ארצכם... נהגתם בם כ'מולדת' שלמענה היה כל אחד מכם חיל מתנדב לשמרה ולהגן עליה."

לא בכדי ייסד זאב את מפקדת קצין חינוך ראשי. ביצירתו הרב-גוונית באים לידי ביטוי שירים על חיילים ומתנדבים שהקריבו את נפשם, בצד שירים המבטאים אהבה רבה לכל אדם באשר הוא.

זאב המורה, המחנך, עורך דבר לילדים, העסקן הציבורי, השליח הנאמן בארה"ב ובקפריסין, החייל והפטריוט הנאמן לעם ישראל - זכה, בשנת 1965, ב"פרס ישראל" על יצירתו הספרותית. בשנת 1972 נקבע פרס לספרות ילדים על שמו: "פרס זאב לספרות ילדים", הניתן עד היום.

זאב הקיף בשירתו ובספריו נושאים רחבים: מולדת, התיישבות, תופעות טבע, אהבת משפחה, אהבה לבעלי-חיים ואהבה רבה ועמוקה לילדים. על כל אלה נזכרנו תמיד.

*דברי ברכה פאת: שלמה אלון
ענהל אגף העפ"רים (העפקחים הערכזים) בפזכירות הפדגוגית*

כבוד המנחה, קהל נכבד

כאשר נתבקשתי לברך בטקס חלוקת "פרס זאב" שמחתי מאוד. ולשמחה זו מה היא עושה? ובכן, ביתנו הוא בית של קוראי ספרות ילדים ונוער.

רעייתי מרים הגשימה חלום, ולאחר פרישתה המוקדמת מ-21 שנות הוראה, הקימה ספרייה

בבית הילד בשכונת גילה "המופגזת" בירושלים וניהלה אותה חמש שנים. סיפוריה על הערגה והלהיטות של הילדים, רבים מהם ממשפחות "הרוסות", לספר החדש ולהמלצה הספרנית, ריגשו אותי תמיד.

שלוש בנותינו, גדלו ובגרו על ספרי ילדים ונוער וביתנו עמוס ומלא בהם. שאלתי את בנות משפחתי על מה עלי לדבר הערב? הן יעצו לי להזכיר בין היתר את נורית זרחי על ספריה לגרש את נני, ובעיקר אם אמא שלי לא אוהבת אותי, אז מי בעולם כבר יכול לאהוב אותי - על גורת חתולים. אנו מאוד

אוהבים חתולים בביתנו, אימצנו חתולה-שמי (שם טוב, "טוב שם משמן טוב" ואת כל גוריה ובראשם - אפרים ("הבן יקיר לי אפרים") אשר מבלה את רוב שעותיו בתוך ביתנו.

הן הציעו לי לספר על הכל בגללם ועל המצחיקה עם העגילים של יעל רוזמן: לספר על העד האחרון ועל המפלצת מחולות חלוצה של הסופרת עמי גדליה ולספר על דברים שאני לא מגלה ודברים שאני לא מגלה ליעל מאת גדי טאוב, אחד ממקבלי "פרס זאב" השנה.

אנחנו אוהבים ספרים וקריאה בלשונות אחדות. אני משמש שנים הרבה כמורה לערבית ומפמ"ר להוראת המקצוע ולצד זה בהתנדבות, אני מנסה לקדם את אירגון הקריאה בארץ ואת השותפות שלנו באירגון הקריאה הבינלאומי. לטעמי זה היפה בתחביבים. בעיני ספרות ילדים ונוער היא ספרות לכל גיל ולכל עת.

אני שמח בשמחת מקבלי הפרס ומקבלי הציונים לשבח ומאחל לכולנו לקרוא עוד רבים מספריהם בעתיד.

דברי ברכה עאת: ד"ר אורה נבנצ'אל - ענהלת פחלקת ספריות בעירוית תל אביב-יפו, יו"ר המועצה לספריות ציבוריות
שי עגנון אמר: "... המספר כל כליו עמו, מעט נייר ועט ודיו ואם נוסיף על כל אלה שלחן ומנורה וכסא והשקט ומנוחה על כל סביבותיו הרי הוא יושב ומעלה על הנייר מה שראו עיניו ומה ששמעו אזניו. לשון אחר, מה שמראין לו ומה ששמיעין לו.

מי עדיף על מי? זה שמספר ממה שראה וממה ששמע או זה שמספר מה שמראין לו ומה ששמיעין לו. כלומר זה שבשעת כתיבתו מעתיק מן הזכרון או זה שבשעת כתיבתו הדברים מתהווים לעיניו. על שאלה זו תשובה אחת יש לנו, הכל הולך אחר הכשרון, לפי כשרונו של המספר כך דבריו.

אני מוצאת שדברים אלו מתאימים מאד לקבוצת הספרים הנבחרת שלפנינו. היום מוענק פרס זאב וגם מצויינים לשבח ספרים שאחדים מהם "התהוו לעיני המחברים" והם דמיוניים וכאלה שמחבריהם העתיקו אותם מן הזיכרון. ומי עדיף על מי? הכל הולך אחר הכישרון.

שלושה זכו בפרס.

המכשפה מרח' מלצ'ט 3, שבו גיבור הסיפור הרגיש נע בין מציאות כל כך מוכרת לבין עולם פלאי ומיסטורי.

השחר של גאיה, שבו גיבורת הספר, הפגיעה מאד, נעה בין סבל וכאב לכמיהות וחלומות נעורים.

לראות בעיניים עצומות, שבו הגיבורים, שהם כל כך שונים זה מזה, נעים בין יאוש לתקווה ונקשרים זה לזה, מבעד לעיניים העצומות.

שלוש עלילות שונות זו מזו ועם זאת כוללות הרבה מרכיבים משותפים. שלושת הספרים מיועדים לבני הנעורים, על סף ההתבגרות. שלושתם עוסקים באהבות ראשונות. אהבות עקביות, סקרניות ומפתיעות, ותמיד איך לא? - סודיות!

בשלושת הספרים נוגעים המחברים ביחס אל החריג, בכבוד אל הזולת, בדחיקה הצידה של דיעות קדומות. דברים הכרחיים לחברות ולריעות. שלושת גיבורי הספרים הם רגשים גם פגיעים, חשים במתחים הדקים או העבים של היחסים בין הוריהם. שלושתם מתקשרים מצוין עם קשישים. לפנינה המכשפה, למר סאבו הקשיש ולסתתא של גאיה יש תפקיד חשוב בחיי גיבורי הסיפורים.

שלושה ספרים המתרחשים על רקע המציאות העירונית החברתית והפוליטית שלנו. שלושתם הם כאן ועכשיו, ובשלושתם בית החולים משמש כרקע לעלילה, או לחלק ממנה.

בין הספרים שצוינו לשבח גם כן רב המשותף. שניהם נוגעים בשואת העם היהודי: האחד, זעקי ילדה, הוא סיפור חיים "המועתק מן הזכרון", כפי שאמר עגנון. השני, העדי של עדי, כנראה, גם הוא אינו רק נובע מן הדמיון, אלא נכתב בהשראת סיפורי חיים שהיו.

שני סיפורי הישרדות מדהימים, מעוררי השתאות וכבוד לאומץ הלב, לתבונה ולתושייה המתוארים בהם.

גם בספרים אלו לסבתות תפקיד חשוב שתיהן מנסות לשמר את תולדות המשפחה ומעבירות אותו אל הדור השלישי, אל הנכדים.

כמו העדיליון שנותנת סבתא לעדי במטרה לשמור על הזיכרון ולהעבירו לדור הבא, כך צוללת עליזה ברק רסלר אל תוך הזכרונות ומעתיקה משם את סיפור משפחתה למען תזכור נכדתה.

זאב, שעל שמו נקרא פרס זה האמין שהסיפור והשיר אם הם פרי הדמיון או לקוחים מן המציאות, הם כלים ראויים להנחלת תולדות העם וערכיו לדור הצעיר. אני סבורה שהוא היה מרוצה מבחירת השופטים.

בשם ספריית שער ציון וסניפיה בתל-אביב ובשם ספריות וספרנים בספריות
ציבוריות וספריות בתי ספר ברחבי הארץ אני רוצה לברך את כל הסופרים על
זכייתם בפרס, ולאחל להם שיהיה הרבה עניין בספריהם.

אם התחלתי בדברי עגנון, גם אסיים בדברי עגנון.

"פרס הוא אותיות ספר. שנינו בספר יצירה. בשלושה ספרים נברא העולם, בספר,
בספר וסיפור. ספר וסיפור כמשמעם, ספר ניתן להידרש, מה ספר שומר על
המדינה, כך ישראל נשמרים על ידי הספרים."

דברי ברכה של נורית דאבוש

זאב אהרון היה יו"ר האגודה למען החייל וקצין חינוך וגדנ"ע ראשי.

זאב אהרון היה סופר, איש רוח שכתב לילדים.

גם היום, בצל האירועים שבהם נמצאים חיילי צה"ל, קיימת דאגה אמיתית
לילדים שלנו.

והאגודה למען החייל בפעילותה אכן מגשימה את השילוב הזה.

תודה.

דברי ברכה עאת: יפתח דקל

(בשם העולים)

ערב טוב,

אולי אפתיע אבל לא אשתמש הערב באחת הפתיחות המקובלות באירועים
ספרותיים והיא הפתיחה המכונה "הקובלנה" - קובלנה על מה שמכונה "מצב
הקריאה אצל הנוער".

המבוגרים בכלל ואנשי ענף הספרים בפרט נוהגים להתלונן תדיר על כך שהנוער
אינו קורא. כולנו אוהבים להצעיק קצת את מבטנו שעה שאנו, דשני עונג, מעלים
זיכרונות, חלקם מדומים, כמובן, על כמויות הספרים ועל איכות הספרים שאנו
קראנו בנעורינו. "איפה כל זה היום?" אנו נוהגים לסיים בטון של קינה, "הילדים
היום אינם פותחים ספר ואינם מתעניינים. רק אינטרנט, טלוויזיה ושבועוני נוער
מטופשים. כמה **סח"י**".

האמת היא שקשה לנו להסתיר את חיוך ההנאה הקל המלווה את התלונה הכה
שכיחה הזו, רוצה לאמר - הם אמנם שולטים במחשב, מבינים אנגלית ויודעים על
מין הרבה יותר מוקדם ממה שאנחנו ידענו בגילם, אבל אנחנו - הו - אנחנו קראנו
קלסיקות. כלומר - אמנם היינו קצת איטיים אבל כביכול הרבה יותר תרבותיים
וכמובן יותר עמוקים...

הסיבה שאינני מצטרף לקובלנה הנה פשוטה - הבעיה אינה בנוער אלא בנו. אם הנוער מוצף בגירויים, שאנו המבוגרים פיתחנו עבורם, אזי עלינו המבוגרים להתאמץ יותר ולהעמיד את הספר באותה עוצמת גירוי כמו מתחריו.

פעם מקורות המידע שלנו על העולם היו מועטים והספר היה האלטרנטיבה המרכזית. פעם גם היכולות שלנו כנערים להימלט מהקונקרטי, מהכאן ועכשיו, מהסביבה ההורי והמשפחתית המלחיצה אל עולם הדמיון היתה באמצעות הספר. הספר היה אחד המענים העיקריים לצורך שלנו בהתנתקות מהיום יום הלא פשוט ולרצון לנדוד למחוזות אחרים, מחוזות הדמיון. והאמת היא שמכיוון שלא היו הרבה אלטרנטיבות אחרות אז גם ספרים לא טובים עשו את המלאכה. היום אין די בכך. נוער הוא קהל קשה ותובעני. נוער מזהה בקלות זיוף, מזהה בקלות טקסט מתיילד, וגם אינו מוכן עוד לקבל סיפורים חינוכיים, סיפורים עם מוסר השכל וסיפורים עם מה שאנו אוהבים לכנות "מסר". מכיוון שאין היום כל לחץ חברתי המחייב קריאה - הרי שאם הספר אינו באמת מעניין אותו הוא ינטוש אותו מיידית וללא נקיפות מצפון.

עלינו למצוא את אותן נקודות שעשויות לקסום, לפתות ולמשוך את הנוער אל הספרים. אסור שנוער יקרא ספרים בגלל רגשות אשמה שאנו נוטעים בו. עלינו להציב את הספר כאלטרנטיבה מפתה. על הנוער לחוש משיכה אל עולם הספר ולא לדעת שלקרוא זה חשוב.

אז מה הם רוצים? מה שכולם רוצים: סיפורים טובים. פשוט סיפורים טובים - כאלה שיאחזו בהם ויטלטלו אותם ולא יניחו להם וישאבו אותם פנימה, לעלילה.

אבל היום, כדי לעמוד בתחרות הסופר צריך כישרון אמיתי. היום האתגר הוא להבין באמת את בני הנוער - מה מעסיק אותם, מהו עולמם ועל איזה עולם היו רוצים לקרוא, מהו קצב התפתחות העלילה הנכון מבחינתם, מהי בעיניהם הרפתקה ומהי בעיניהם טרחנות. ואחרי שמבינים כל זאת עדיין נשאר הצורך בשפה תקשורתית, בוגרת ומכבדת. וזה, כמובן, כבר לא כל כך פשוט.

אני חייב להודות שמעטים, מעטים מדי נרתמים לאתגר הקשה הזה. סופרים רבים נרתעים מלנסות לכתוב ומול"ים רבים נרתעים מלהסתכן בלהוציא לאור. כך שבסופו של דבר הבעיה העיקרית אינה חוסר ביקוש מצד הנוער אלא חוסר היצע מצד הכותבים והמו"לים. אם ניתן להם סיפורים טובים נראה פתאום, פלאי פלאות, שהנוער כן קורא, והרבה (או לפחות - לא פחות מהבוגרים).

הזוכים הערב נבחרו מפני שהם מהמעטים שיודעים לספר סיפור - מרגש, אווז ואינו מרפה, בשפה בוגרת ועם תוכן רגשי נכון. על כך הערכתנו. תודה.

נימוקי השופטים להענקת פרס זאב לספר השחר של גאיה עאת שגית אמת

השחר של גאיה הוא ספר מרתק ומרגש, המעמיד במרכזו נערה צעירה שמתארת בגוף ראשון את חייה וחוויות התבגרותה בצל מחלת הסרטן, כמו גם כן את התמודדותה עם הטיפולים ותופעות הלוואי הנגזרות מהם.

הגיבורה הנדרשת להתמודד גם עם תגובות חבריה וכן עם הקושי שלה לספר להם מה עובר עליה. הפיאה שגאיה נאלצת לחבוש לאחר ששיערה נשר, עומדת במוקד שסביבו מתרחשת העלילה, ובאמצעותה מומחשים קשייה.

צדדיה הקשים והכואבים של מחלת הסרטן נחשפים בפני הקוראים באופן גלוי וענייני, כולל גם החרדה מפני המוות. נגאיה משתדלת להדחיק את האפשרות שלא תבריא. זאת ועוד, כדי להימלט מן האימה היא יוצרת הבחנה לא מציאותית בין מחלה ממארת לבין מחלה סרטנית.

גיבורת הספר מעוררת הזדהות מצד הקורא כבר מן העמוד הראשון של הספר. היא אינה ילדה מסכנה, חולה ומעוררת דחיה ורתיעה. ההיפך הוא הנכון. היא ילדה רגילה, תאבת חיים, שעיקר מעייניה בהתאהבות הראשונה בשחר מן הכיתה המקבילה. גאיה נחושה ברצונה להיות כמו כולם. היא אינה מנסה לזכות בהנחות בזכות מחלתה. לדבריה התייחסות אליה כמו אל מסכנה מחלישה אותה. נחישותה של גאיה להיות מתבגרת הופכת גם את הספר לחלק מספרות גיל ההתבגרות ולא לספר טיפולי.

ברגעי משבר פונה גאיה אל אלוהים בפנייה רשמית-אישית, המעוררת חיוך אצל הקורא. ההומור העדין שומר על הסיפור מפני הפיכתו למלודרמה סוחטת דמעות. השיחות עם אלוהים משקפות את התובנות המתפתחות של גאיה הן כלפי עצמה והן בנוגע ליחסיה עם בני משפחתה.

מוקד חשוב נוסף בספר עוסק ביחסיה של גאיה עם בני משפחתה. רק לקראת סיום הסיפור, המסמן את החלמתה, נפקחות עיניה לראות ולהבין שלא רק היא התמודדה עם המחלה. כל בני המשפחה, כל אחד בדרכו ומנקודת מבטו, חוו איתה את התקופה הקשה והושפעו ממנה. דמויות ההורים אמינות ומשכנעות, דווקא משום שהם מוצגים גם בחולשותיהם ובחוסר רגישותם לבתם.

אחד המסרים החשובים של הספר עוסק בחברות. את הכוח להמשיך בחי היומיום גאיה שואבת כרגיל מחברתה הטובה ענת, אשר תומכת בה. מלווה ומחזקת אותה. הקוראים מתוודעים לספרו של ויקטור פרנקל **האדם מחפש משמעות** המסייע לגאיה ללמוד שמחלתה נועדה "לחזק את כוח הסבל כדי להיות

חזקה ולא מפונקת" ו"שלפעמים דברי שנראים רעים הם בעצם טובים. פשוט צריך לקבל את המציאות, גם אם היא רעה, ולנסות לראות מה טוב בה."
 שגית אמת העזה לטפל בנושא כואב ומרתיע ולהפוך אותו לחלק מן החיים. ספרה תורם להעלאת התמודדותם האמיצה והמורכבת של ילדים חולים לתודעת הנוער. זאת היא עושה תוך הדגשת המסרים האופטימיים.
 על כך, ועל כתיבתה המשקפת באמינות את נקודת מבטה של נערה צעירה, ועל יצירת ביכורים מרגשת וקולחת המעוררת ציפייה להמשך, החלטנו להעניק לספר "השחר של גאיה" מאת שגית אמת את פרס זאב לשנת תשס"א.
 על החתום: ד"ר גאולה אלמוג דוד פאיאנס רננה שוקרון גרין

דברי תשובה של שגית אמת

כנערה חולה נאלצתי להתמודד לא רק עם הטיפולים הקשים ומכאובי הגוף, הקושי העיקרי עבורי כנערה מתבגרת, שדימויה העצמי עדיין לא גובש, היה בהתמודדות עם השינוי שחל בהתנהגות האנשים הסובבים אותי.

את השינוי הזה הרגשתי כמעט אצל כולם. אם זה אצל האנשים הקרובים ביותר, בני משפחתי וחברי לכיתה, ואם אצל המוכר

במכולת, שלפתע מרים את עיניו מהקופה הרושמת, מכווץ גבותיו ושואל אותי בקול רך "איך את מרגישה ילדה, הכל בסדר?" וכשאני מופתעת ומבוישת עונה לו "כן, הכל בסדר" וממהרת לצאת החוצה ולהתחמק ממבטו ומבטי שאר המוכרים והקונים שלפתע כאילו קופאים ומסתכלים בי - הוא שוב עוצר אותי, מושיט לי סוכריה על מקל ומשדל "קחי, קחי, שיהיה לך מתוק".

לא קל היה לי עם היחס השונה והמיוחד שקיבלתי פתאום, בלי שביקשתי לעיתים תכופות הייתי מבחינה באנשים זרים, כאלה שמעולם לא באתי איתם בדברים, בבית הספר, או בשכונה, מצביעים עלי בהחבא ולוחשים לחבר שעומד לידם "אתה רואה את זאת? היא חולה".

ואני, שיש לי אבא ואמא ושני אחים וסבתא נהדרת, ואני אוהבת לקרוא ולרקוד ויש לי המון חברים ועולם פנימי עשיר. פתאום כאילו לוקחים את כל זה ממני ומשאירים אותי "חולה". כאילו הנתון הזה, שהוא אמנם נכון ואמיתי אך הוא רק עוד נתון שמרכיב את מי שאני, כאילו הנתון הזה גדל למימדים ענקיים ומכסה בצילו את כל שאר הדברים שעושים אותי אדם שלם.

במקרים כאלה התחשק לי לצעוק, התחשק לי לגשת לאותם אנשים ולגלות להם מי אני באמת, להעמיד אותם על טעותם.

את הספר השחר של גאיה כתבתי שנים רבות לאחר שהבראתי. הייתי כבר אישה צעירה, נשואה, אם לילד, ובמובן מסוים הספר, הוא אותה צעקה, שאז לא העזתי להשמיע.

אתם רוצים לדעת מי אני? אתם רוצים רגע להציץ ולראות מה מסתתר מאחורי התווית הזו שהעמדתם לפני? מאחורי ה"חולה?"

הנה, בבקשה, אני מזמינה אותכם לתוך העולם שלי. לתוך החלומות שלי, האהבות שלי. אני מזמינה אותכם לדעת משהו על הקשיים והשמחות שלי, להיות עדים לתפילות שלי ולשיחות הכי אינטימיות שלי עם משפחתי, עם חברי, ועם אלוקים. הספר, הוא לא סיפורם של הילדים החולים באשר הם, הוא הסיפור שלי, הקטן והפרטי מאד. לא התיימרתי לשמש פה לילדים החולים.

אבל כן קיוויתי לחדור לליבם של כמה שיותר ילדים ובני נוער. הספר, כפי שאני רואה אותו, הוא סיפור התבגרות של נערה חולה, ובמישור רחב יותר, סיפור של התבגרות לצד התמודדות עם קושי גדול.

ומי מאיתנו לא ידע קושי? אני יודעת שמאחורי כל אדם, ולא משנה אם הוא נער מתבגר או אדם מבוגר, אם מפשפשים ואם חודרים לעומק - חבוי צער וחבוי כאב. זה לא חייב להיות משהו דרמטי כמו מחלת סרטן, או אובדן, זה יכול להיות גם, קושי חברתי, בעיות בבית, אהבה נכזבת. הקושי והכאב שזורים בחיים שלנו יחד עם השמחה והתרוממות הרוח. והיום אני יודעת שלפעמים אירועים קשים שקורים לנו בחיינו, יכולים להיות הזדמנות נהדרת ונדירה לתהליך של צמיחה, של התבגרות, של שינוי.

אני רוצה מאד להודות על הפרס הזה. כתיבת הספר העמידה אותי במקום מאד חשוב ופגיע. ומהמקום הזה כמה זה נעים ומחמם את הלב לקבל כזה חיבוק. אני רוצה מאד להודות לחבר השופטים על החיבוק הזה. לאנשי משרד החינוך, לאנשי מינהל החינוך בעיריית תל אביב ולחברי הקרן להנצחת אהרון זאב ז"ל.

לאנשי "כתר" שפעלו ועמלו למען הספר הזה. ליפתח דקל, המנכ"ל, לצביקה מאיר העורך הראשי, לרותי באר לי, לרותי שחק, למומי, לרחל אפק ולכל שאר העובדים.

אני מבקשת להודות גם ליון פדר, שמהרגע הראשון האמין בספר. אני רוצה להודות לאמא שלי שאני יודעת שלא תמיד היה לה קל עם החשיפה שבספר, ובכל זאת לכל אורך הדרך אני חשה רק באהבה שלה כלפי ובגאווה שלה בי.

לאבא שלי שהיה הראשון שהראה בפני את ההזדמנות שחבוייה בקושי, ובכך הטביע את חותמו באישיות ובתפיסת העולם שלי.

לזיו ומיכה שני האחים שלי, למשפחת וילדרמן.

לחנה ויהודה שיראי, הוריו של בעלי, אני מודה על הפירגון והתמיכה, לא יכולתי לבקש לעצמי להצטרף למשפחה יותר נהדרת.

אני רוצה להודות לסבתא שלי. לנה וילדרמן לבית ברשף, שהיא אישה מיוחדת ומדהימה, ואני רק יכולה לקוות שמשוהו מתכונותיה קיבלתי גם אני. הדמות שלה נמצאת בשחר של גאיה, אבל אולי יום אחד עוד ייכתב הספר שלו היא ראויה באמת. אני רוצה להודות לכל החברים הטובים שלי, שמלווים אותי כל כך הרבה שנים והופכים את חיי להרבה יותר נעימים.

ואחרון חביב - אני רוצה להודות לרני, שהוא האהוב שלי והחבר הכי טוב שלי, ובלי אהבתו - ספק אם הייתי מצליחה להוציא מתוכי את הספר הזה.

אני רוצה לסיים ולאחל לכולנו, שגם ברגעי החושך הפרטיים שלנו, נדע תמיד לזכור שהשחר עוד יאיר. תודה רבה.

ניטוקים לפרס זאב, לספר לראות בעיניים עצומות, של ענת ישראל

הסיפור לראות בעיניים עצומות, מתחיל כסיפורה של אביגיל, נערה מתבגרת החיה בבית רווי מתחים בין הורים, הטרודים עד מעבר לראש בבניית קריירה, ועיוורים למתרחש אצל בתם. ניסיון ההתמודדות של אביגיל עם המצב בבית מתחיל ברצון לפגוש את האם במקום עבודתה בבית המשפט, כדי להעלות בפניה את הטיעונים שלא ניתן לה להשמיע בבית. אביגיל עולה נסערת לאוטובוס. אבל התמונות המתחלפות בדמיונה אודות המפגש הצפוי עם האם, נקטעות באחת, על ידי פיצוץ חבלני. מרגע זה משתנה מסגרת הסיפור והמצב הקשה בבית הופך להיות רק אחד משורה של מצבים ומפגשים עימם מתמודדת אביגיל, אשר מוצאת את עצמה, לאחר הפיצוץ, בבית חולים, עם עיניים חבושות, לאחר ניתוח שתוצאותיו אינן ידועות עד לסוף הסיפור.

בבית החולים היא פוגשת דמויות מעניינות ומגיעה לתובנות חדשות, אשר רק המסגרת הניטרלית של בית החולים והשכיבה בעיניים עצומות איפשרה אותם. היא רוקמת יחסים מעניינים עם זהר ויוני, חברים לצרה. דרכם מתוודעת אביגיל, לראשונה, למצוקות ובעיות אנושיות אותן לא הכירה קודם. גם חברויות ישנות עומדות במבחן הסיטואציה החדשה, ובין צוות בית החולים המסודר מצוי גם ד"ר סמיר, רופא ערבי.

בעזרת עיניהם העצומות של גיבורת הסיפור ושל חבריה לחדר, מובילה ענת ישראלית את הגיבורה, ובאמצעותה את הקורא, "לראות" את הדברים מנקודת המבט של בן האנוש האחר - השונה והדומה - וגם מנקודת המבט האישית, הכואבת והחרדה של אביגיל, המספרת את סיפורה, תוך מהלך ההתרחשויות.

העלילה הפנימית והחיצונית המסופרת ממבט עיניה ה"עצומות" של אביגיל השוכבת בבית החולים - כשברקע מהדהד הפיגוע בחפים מפשע, תוצאה של הסכסוך הישראלי ערבי - "מאירה", לגיבורה ולקורא, בפרספקטיבה חדשה, ובתובנה רחבה ובגורת יותר, גם את המצוקה הקשה בה היא הייתה נתונה בתחילת הסיפור.

הספר **לראות בעיניים עצומות** הוא ספרה הראשון של ענת ישראלית, אך כבר בדפים הראשונים של ספרה ניכר בה כשירון ספרותי המושך את הקורא להמשיך ולקרוא. הסיפור המסופר בגוף ראשון, מאפשר לעלילה לזרום בטבעיות, וליצור הזדהות ומתח לאורך כל הספר.

הספר עומד בכל הקריטריונים ההופכים ספר לספר טוב: מענין מלמד ומרגש כאחד, ועל כן החליטה וועדת הפרס לזכות את ענת ישראלית בפרס זאב לשנת תשס"א.

על החתום: ד"ר גאולה אלמוג דוד פאיאנס רננה שוקרון גרין

דברי תשובה של ענת ישראלית

ברצוני להודות לחבר השופטים על בחירתם בספרי. אני מודה לגרשון ברגסון ולכל העומדים מאחורי פרס זה.

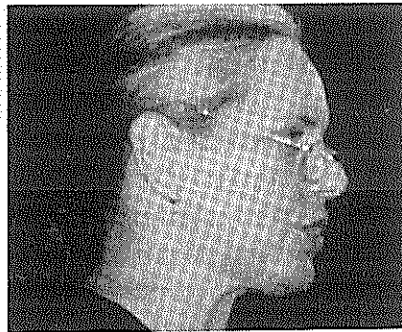
תודה להוצאת הקיבוץ המאוחד ובמיוחד ליונה ספר העורכת, על עבודתה הנפלאה הן מבחינה מקצועית והן מבחינה אנושית.

תודה לחברתי הסופרת ליאורה כרמלי שליוותה אותי בתמיכה ועידוד מהרגע

הראשון ועד לרגע זה ותודה גדולה למשפחתי ובמיוחד לבנותי גליה ותמר, שלא זו בלבד שהיו הקוראות הראשונות שלי אלא אף תרמו מרעיונותיהם לספר.

עכשיו אם תרשו לי, אני רוצה לשתף אתכם במחשבות וברגשות שהעסיקו אותי בתקופה האחרונה, מרגע שנודע לי על הזכייה בפרס.

את דבר הזכייה בישר לי מר ברגסון יום לאחר ראש השנה - לכאורה מועד נפלא לבשורות טובות, אבל השנה היו אלה הימים הראשונים של המהומות בשטחים ובארץ, מהומות שבינתיים התרגלנו לכנותן "המצב". גם אני כמו רבים אחרים הייתי נסערת וחרדה. באופן טבעי רציתי לחלוק את דבר הבשורה המשמחת עם

בני משפחה וחברים קרובים, אבל על רקע האירועים הקשים נראה לי מוזר ואפילו טפשי לשמוח ולעסוק בפרס לספרות ילדים, כאשר במרחק של שעה נסיעה מתל אביב נהרגים ילדים.

אבל עם חלוף הימים ובוודאי כאן באווירה החגיגית הזאת, התחדדה בי התחושה שמה שנראה לי כלכוסוס בימים הראשונים הוא בעצם הנורמלי. אלה הם הדברים שחברה נורמלית עוסקת בהם - ספרות, אמנות ויצירה בכל תחום שהוא. אני מאחלת לעצמי ולכולנו שבעוד לא הרבה מדי זמן אלה אכן יהיו הדברים שיעסיקו אותנו ושכותרות העיתונים תמלאנה בדברי שבח לכוח היוצר ולא בתיאורים של הכוח ההורס.

ניפוקי השופטים לעתן פרס זאב לספרו של גדי טאוב העכשפה ערחוב עלצ'ט 3

בסיפורו "ספיה" כותב חיים נחמן ביאליק את המשפט הבא: "יש דברי חלומות שאין אמת כאמיתם ואין מציאות כמציאותם". אמירה זו היא חוט השני העובר בסיפורו המקסים והמסתורי של גדי טאוב על אהבת ילדות שליחה לא נס שנים ארוכות, עד בגרות, ועל ידידות מופלאה עם מכשפה.

המחבר רוקם בסיפורו רקמה משולבת של מציאות ודמיון. למציאות - שהיא סיפור אהבתו של הילד אסף לילדה ליאן מרגע שראה אותה בהגיעה לשכונתו, לפני כיתה א', ועד שהגורל מגלגל אותה לדירתו כשותפת-מגורים לעת בגרות ומימוש אהבתם בזכות הסיפור שכתב - מורדות ומעלות, שחוק ודמע, ביזוי וגמול. אך במקביל לתיאור הריאלי של ייסורי האהבה לליאן רוקם המספר לגיבורו אסף מערכת יחסים ייחודית עם שכנה מבוגרת, מכשפה, שאותה הוא מגדיר כך: "כשאני אומר מכשפה אני מתכוון מכשפה. לא כינוי למרשעת ולא חצי מכשפה. מכשפה ממש. זאת אומרת: כשפים". פנינה המכשפה היא מפלטו של אסף מהמציאות וגם המלאך המשגיח עליו. היא מצילה אותו ברגעים קשים ובמצבים מביכים ומעודדת אותו. היא גם נשמה תאומה לו בהיותה מיוסרת בשל אהבת-נעורים נכזבת, שהתרחשה בעברה הרחוק ובגינה נותרה בודדה בעולם. אולם, באגדות כמו באגדות, אסף מחזיר טובה לפנינה המכשפה על כל אשר עשתה למענו ומוצא באורח פלא את אביר נעוריה האבוד, המתגורר - כפי שמתברר - באותו בניין ברחוב מלצ'ט 3, ממש דלת ליד דלתה...

מיטבו של הסיפור הוא באמינותו, על אף מורכבותו. המספר מתאר את עולמם של הילדים, העולם הריאלי, ביד אמן ובצבעים מציאותיים. אנו חווים עם אסף את השמחות והעצבונות, התקוות והאכזבות, רגעי החסד המעטים ורגעי

האכזריות הרבים שהוא פוגש בדרכו הארוכה והמפותלת מילדות לבגרות, תוך שהוא מקורב ומורחק חליפות ממושא אהבתו היציב, אך הבלתי מושג...

התיאורים המפורטים של הווי בית הספר וחברת הילדים מעלים בלב כל קורא - ילד, נער או מבוגר - רגשות עזים של הזדהות וגעגועים. גם מעשיו של אסף הצעיר, נסיונותיו להתקרב אל ליאן בדרך גמלונית ומביכה, הם מציאות מוכרת לכל מי שחווה אהבת ילדות מסוג זה (ובעצם, מי לא חווה?).

היצירה כולה ספוגה בריח נוף ילדותו של המספר, נובעת ממעמקי מאגר רגשי מוחשי של זכרונות שהותכו לסיפור, ובשל היותה יוצאת מן הלב היא נכנסת לליבם של קוראיה ושובה אותו בקסמה.

פרשת השכנה המכשפה מוסיפה לתיאור הריאלי המשכנע ממד של קסם ומסתורין. אם נרצה, פנינה המכשפה אינה אלא התגשמות משאלות-לב וחלומות ילדות, מעין מפלט עלום מעין, מן המציאות האפורה והכואבת. ואם נרצה - הריהי ההזדמנות של הילד הדחוי והדואב לתפקד כגיבור מושיע ולהביא לאיחוד מחודש של המכשפה המאוכזבת עם אביר אהבת נעוריה, כדי שלעת בלותם תהיה להם עדנה ביחד. סוף טוב לחלום, וסוף טוב לאהבה.

הסיפור נקרא בנשימה עצורה, מלא חן ולשונו קולחת ורהוטה. ייהנו ממנו בני כל הגילים.

על כל אלה החלטנו להעניק להמכשפה מרחוב מלצ'ט 3 ולמחברה גדי טאוב את פרס זאב לשנת תשס"א.

על החתום: ד"ר גאולה אלמוג דוד פאיאנס רננה שוקרון גרין

דברי תשובתו של גדי טאוב

קודם כל תודות לחבר השופטים על הבחירה בהמכשפה מרחוב מלצ'ט 3 לפרס זאב.

שנית, אני מבקש להודות למישהו שבלעדיו הספר לא היה מה שהוא. לא הרבה כותבים זוכים שיהיה להם עורך שמסוגל להיכנס לנעליהם במידה כזאת, ואני מרגיש בר-מזל שהזדמן לי לפגוש ברחל אפק, שבתבונה וברגישות עזרה לנווט וללטש את שלושת הספרים שכתבתי לילדים, ושקשה לי לדמיין אותם בלעדיה. אני רוצה לנצל את ההזדמנות הזאת גם כדי לומר משהו על הכתיבה לילדים בכלל.

המושגים שבהם אנחנו מדברים על ספרות ילדים, נדמה לי, טובלים מההפרדה המלאכותית בין ספרים "חינוכיים" לספרים, כביכול, "אותנטיים". הסוג הראשון, לכאורה, מייצג את מה שהמבוגרים רוצים שהילדים יהיו, ואילו הסוג השני אמור לייצג את הילדים עצמם. אבל יש לי ספק עד כמה להפרדה הזאת יש תוקף.

כשאני שואל את עצמי מה אנחנו עושים כשאנחנו כותבים וכשאנחנו קוראים, התשובה היא, נדמה לי, הפחד מבדידות. כשאתה כותב על מישהו או על משהו שהקורא יכול להזדהות איתו, הוא מזדהה איתו מפני שהוא חש שהוא לא לבד במה שהוא מרגיש ובמה שהוא חושב.

אני יכול להעיד על עצמי, שהרבה ממה שכתבתי בעצמי לילדים, נבע מתוך חוויות שהרגשתי לבד איתן, ושאני זוכר באופן די ברור. הנה דוגמה בהירה במיוחד, דבר קטן, בשוליים של האירועים, בעצם. סבא שלי מת כשהייתי בן אחת-עשרה. בתור ילד, היתה לי כמות יוצאת דופן של סבים וסבתות, כתוצאה משרשרת מסובכת של התאלמנויות ואימוצים. חמש סבתות ושלושה סבים, שלא את כולם היכרתי. רובם לא היו קרובים ללבי - זה בכל זאת די הרבה אנשים להכיר באופן אישי - אבל סבא שלי שמת כשהייתי בן אחת-עשרה, היה הסבא שאהבתי באופן פשוט וחס. הוא היה איש נעים. היה שם משהו שקשה לשים עליו את האצבע, אבל בכל זאת היה שם: חיות-בית, בבתים זרים, וגם בבית שלנו, שהוא לא ביקר בו כל-כך הרבה, כאילו באופן טבעי ראו אותו בתור בן-ברית. החתול שהיה לנו כשהייתי יותר קטן, חתול שהיה רחוק מלהיות ידידותי, היה מתיישב עליו ונרגע. זה לא היה בממתקים שהוא הביא, או במתנות, מפני שכל הסבים והסבתות עשו את זה, ורובם, אם אני זוכר נכון, הביאו מתנות יותר גדולות ומרשימות. לא. זה היה משהו פשוט ומייד ששהרגשתי כלפיו.

ביום שהוא מת, באו לקחת אותי מבית-הספר וקיבלתי את הבשורה באוטו בדרך הביתה. והדבר היחיד שעלה על דעתי הוא, שהוא לא יביא לי יותר מממתקים. לא הרגשתי עצב, או כאב, ורק המחשבה הזאת על הממתקים היתה לה נוכחות ממשית. אני זוכר תחושה איומה של בושה, של אשמה. וכמה שהדבר הזה קטן הוא לא עזב אותי במשך שנים. הילד שסבא שלו מת, וכל מה שאיכפת לו זה הממתקים. שנים אחר-כך, כתבתי על הדבר הזה בספר דברים שאני לא מגלה. כתבתי מפני שבעצם, בתור ילד, כל-כך רציתי לקרוא משהו כזה.

אני מביא את הדוגמה הזאת, לא רק בגלל הכוח של ספרות להפיג את תחושת הבדידות, אלא גם מפני שהיא שייכת באופן מובהק כל-כך לתחום שבו ספרות הילדים חיה. מפני שאי-אפשר לחשוב על ספרות ילדים במונחים של הפרדה בין האותנטי - מפלגת הילדים, לבין החינוכי - מפלגת המבוגרים. מה שאותנטי

לילדים, עד כמה שאני זוכר או מבין את הילדות של עצמי, נמצא במתח שבין הציפיות ממך לבין התחושות והמחשבות הפרטיות. בין האני לבין העולם שמסביב. ספרות שמנסה להשתייך רק המבוגרים, ולהכתיב כללי התנהגות, מחמיצה את החינוכי, באותו אופן שספרות מתחנפת, שמנסה להצטרף למפלגת הילדים נגד עולם המבוגרים, מחמיצה את האוטנטי. ספרות ילדים, כפי שאני מבין אותה, אם היא מקשיבה לרגשות ולמחשבות ממשיים, לא יכולה להסתפק באחת המפלגות. היא אותנטית רק ככל שהיא נוגעת בקשר שבין העצמי והעולם, ולכן היא גם חינוכית, במובן זה שהיא מאפשרת לעבד את הקשר הזה. אחרת לא היה בכוחה ליצור הזדהות, ולא היה בכוחה להפיג את אימת הבדידות.

ניעוקי השופטים להענקת ציון לשבח לספר זעקי ילדה עאת עליזה ברק רסלר

הספר הפורש את פרשת ההישרדות של עליזה ברק רסלר ושל משפחתה בתקופת מלחמת העולם השנייה, הינו סיפור מרתק, מדהים ומצמרר שנקרא בנשימה עצורה. המציאות המתוארת בו עולה על כל דמיון.

סיפורה האישי של ברק-רסלר חושף את הקורא לסיפורה של הקהילה היהודית בסלובקיה, בין השנים 1936-1945.

המחברת מצטיינת ביכולתה לתאר ולהמחיש את תמונות החיים על רקע ההתרחשויות ההיסטוריות, את המצבים איתם נאלצו היהודים להתמודד ואת מערכת היחסים ביניהם לבין שכניהם הלא-יהודיים. לנגד עינינו עולים מצבים המשתנים במהירות וזורשים פתרונות מקוריים ונועזים והפגנת אומץ לב ונחישות הרוח. ובתוך כך מעלה הכותבת את שאלת השאלות שמטרידה, מאז ועד עתה, את הקוראים הצעירים והמבוגרים כאחת: כיצד לא קראו את הכתובות שעל הקיר ומדוע לא מילטו את נפשם גם כשהשמועות הקשות הפכו והיו לעובדות?

דרך ההתנסויות שחוותה עליזה בילדותה היא ממחישה את התמודדותם של הילדים בתקופת השואה, את עמידתם במצבים קשים ומאיימים של פרידות כפויות מן ההורים, של נדודים ממקום מחבוא אחד למשנהו, של התנסות בקור וברעב, של עבודה קשה, הסתתרות ובריחה. בסיפורה נופלת לא אחת האחריות להצלת המשפחה כולה על כתפי הילדות הצעירות, שהפגינו אומץ ותושייה מופלאים. מעניינות במיוחד הן חוויות התבגרותה של המחברת על רקע הדברים הללו.

אחד המסרים החשובים של הספר הוא שבשעת חירום מבוגרים וילדים מגלים בעצמם כוחות שלא ידעו על קיומם וכושר הישרדות שמדריך אותם למעשים נועזים, כפי שתוארו בספר זה.

במהלך הסיפור נחשפים הקוראים גם לדמותם של חסידי אומות העולם אשר סייעו למשפחה תוך סיכון עצמם ובני משפחותיהם.

מן הראוי לציין שלמרות האירועים הקשים המתוארים בספר, הצליחה המחברת ליצור ספר אופטימי, המעלה על נס את רוח האדם ואת הדבקות בחיים, במשפחה, בערכים ובתקווה. על כל אלה החלטנו להעניק לספרה של עליזה ברק רסלר זעקי ילדה ציון לשבת.

ובאנו על החתום: ד"ר גאולה אלמוג. דויד פאיאנס רננה גרין-שוקרון

דברי תשובתה של עליזה ברק-רסלר

ברכה לבאי הערב!

נפעמת מהמעמד המרגש, עומדת אני לפניכם ומתקשה להאמין שאכן עשיתי זאת. יותר מיובל שנים רבצו הזיכרונות כגוש לוחץ בקרבי עד שהעזתי להעלותם על הכתב, היתה זו כתיבה מהוססת ומתחבטת, הנובעת מחוסר אימון ביכולתי. בסוף הלבטים הקשים והמאבק עם עצמי, נולד הספר לאחר לידה קשה.

האירועים בהם התנסיתי יחד עם בני משפחתי משך 3 שנות רדיפות תועדו בספרי. בקוראי אותם ממרחק של זמן, לפעמים ממאנת אני להאמין שהם אכן התרחשו, כי מהלכי הבריחות וההישרדות נראים היום כבלתי נתפסים וכבלתי אפשריים, הגובלים בנסים. גם הניתוח הפיקטיבי שעברתי בהיותי בת 12 כדי להשתחרר מהמשלוח שעמד לצאת למחנות, נראה כעת כבלתי יאומן. ככל שאני מרבה לשחזר את העבר, הולכת ומתעצמת ההערצה להורי, זכרונם לברכה, שהעזו להמרות את פקודות הצוררים, לסור הצידה מהנתיב המסומן שהולך את ההמונים אל אובדנם, וללכת לכיוון ההפוך. חידה בלתי פתורה בעיניי, מנין היה לאבי, האיש התמים והישר את האומץ, לקחת אישה וילוש ילדות רכות בשנים, בין הגילים 6-12, להמציא תחבולות, להיפרד ולהתאחד, לנדוד ממסותור למסותור, להימלט פעם אחר פעם ליעדים לא מוכרים, כעין חיה נודפת הנמלטת על נפשה מפני לוכדיה. האמונה בהשגחה העליונה, התושייה והאומץ ליוו את צעדיו. האופטימיות לא עזבה אותנו גם במצבים המייאשים ביותר, תמיד קיווה לטוב. כמו באחת הפעמים כשהובלנו לבית כלא אחרי סבל רב של נדודים, הפטיר לעצמו ביידיש: "געלויבט צום גוט מעט הובען אן דאך אופען קופף". (תודה לאל, כעת יהיה לנו גג על הראש). המזל הגדול שנפל בחלקנו על שנמנינו עם המעטים ששרדו כמשפחה שלמה, ממלאת את ליבי הודיה עמוקה לחסדי השמים ולהורי הנועזים.

לילדים הצעירים, לבני נוער ואף למבוגר, קשה מאד לעכל את הזוועות והתופת שיהודי אירופה חוו. התיאורים האינמיים והמצמררים ממחנות המוות מעוררים פחד, סלידה, כאב והתרחקות מהזדהות אישית. סיפור עם סוף אופטימי, המתאר לדה, תחושותיה, פחדיה, לבטיה ו"הרפתקאותיה" שעברה, מקרבים את הצעירים לנושא ומאפשרים הזדהות והבנה. גם בספרי מובאים אירועים קשים, אולם הם מתוארים בלשון מובנת לקורא הצעיר וברובם בולטת תקווה, תושייה, העזה שסופם חיים ולא חידלון.

בלקסיקון החינוך וההוראה בהוצאת הסתדרות המורים תשמ"ג, מובא פרק בהוראת השואה: (ציטוט מעמודים 126-127 מדברי מר פייגולד) "נקבעו תכני הוראה ושיטות הוראה ללימוד הנושא כסוגייה דידקטית וחינוכית מרכזית בהוראת הספרות בת זמננו" - ובהמשך - "הקורא התלמיד מוזמן להגיב, לשפוט ולבחון שאלות אתיות ופילוסופיות על משמעות החיים, המוות, חשבון הנפש, המאבק להישרדות, שיתוף פעולה, גבורה והקרבה שספרות השואה מעמידה לפנינו במישור האישי ובמישור הציבורי הלאומי" (סוף ציטוט) תקוותי, כי ספרי יענה על המטרות שפורטו והקורא יזדהה וישאף כוח, תקווה וילמד כי גם באימי התקופה של השואה, חשוב להישאר בני אדם מאמינים באנושיות ובאהבה.

תודתי למשרד החינוך, לעיריית תל אביב יפו, לאגודה למען החייל ולועדת השופטים שהעניקו לי את הציון לשבח עבור ספרי "זעקי ילדה" וחשוב מכל אני מודה מקרב לב להוצאה לאור של "יד ושם" שבעזרתה התממש החלום וספרי הופיע.

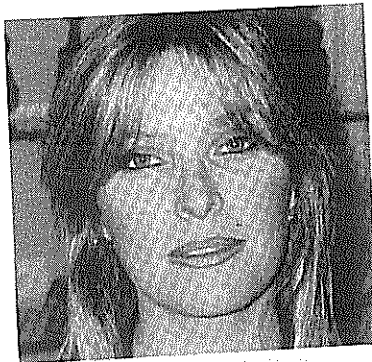
ניעוקי השופטים לציון לשבח לספרה של נאווה מקמל-עתיר העדי של עדי

סיפורה של נאווה מקמל-עתיר העדי של עדי מתאר גלגוליו של עדיליון משפחתי בצורת לב, שהוטמן בבטן פסנתר בעת הכיבוש הנאצי, נמצא באורח נס בבית קפה בגרמניה לאחר המלחמה וממשיך לעבור במשפחה מסבתא לנכדתה כמאה וארבעים שנה.

מטמינת התכשיט היא סבתא של עדי, בת השמונים, שקיבלה אותו מסבתה ביום הולדתה השמיני ועתה היא מתכוננת להעניק את העדיליון לנכדתה שימלאו לה שמונה. בהזדמנות זאת היא מתארת בפניה את הקורות את משפחתה בעת הכיבוש הנאצי, איך הסתירה את העדיליון בפסנתר שלה בטרם גורשו מביתם, את חייה במנזר שבו מצאה מסתור יותר משלוש שנים ואת הדרך שבה חזרה והתאחדה עם הוריה לאחר תום המלחמה ההיא.

הסיפור כתוב ברגישות רבה, נוגע ללב ומעביר בצורה משכנעת ואמינה את קורותיה של הנערה-הסבתא לעיניהם ולתודעתם של הקוראים הצעירים. זהו פרק היסטורי רב-כאב בתולדות עמנו, אך הוא מסופר בצורה ייחודית, תוך הבלטת התקווה והאמונה, כי בקצה כל מנהרה חשוכה יש נקודת אור. על דרך הסיפור המקורית המרתקת ועל התיאור האמין והמשכנע, השלוב בתיאור הווי עכשווי מרענן, המרכך את כובד הנושא - מצאה ועדת השופטים לפרס זאב תשס"א לראוי לציין לשבח את סיפרה העדי של עדי.

על החתום: ד"ר גאולה אלמוג דויד פאיאנס רננה גרין-שוקרון

דברי תשובה של נאווה פקעל-עתיר

אני מודה לוועדת השופטים על שמצאו את העדי של עדי ראוי לציין לשבח. אני מודה לנורית צרפתי, חברתי, על איורי הפחם המופלאים שלה ועל כך שהיא מלווה אותי לאורך כל הדרך.

לעפרה גלברט - על העריכה החמה והחכמה שלה,

לבתיה בודנר מהוצאת "דיעות-אחרונות" - על שנתנה לי בסבלנות גדולה לעקוב אחר כל שלב בהפקת הספר. וכמובן, לאל, בעלי, המעודד בעקביות את כתיבתי ושהוא המבקר הספרותי הכי חריף והכי נפלא שיש לי.

אחרי שכתבתי את העדי של עדי אמרה לי בתי בת ה-5:

"תראי, אמא, עדי זה נחמד מאד אבל עכשיו את צריכה לכתוב עלינו: 'האופק של אופק' 'התום של תום' - ורק עם השם של אבא היא לא כל כך הסתדרה. מה עושים עם 'האלי של אלי?...'"

העדי של עדי הוא סיפור על משפחה יהודית אחת המסופר דרך עדליון עתיק העובר בה מדור לדור. אבל הוא בעיקר סיפור על קשר אהבה בין סבתא ונכדה, קשר שיכולתי לרקום במילים מפני שאני באה ממשפחה בה לסבתות יש קשר מיוחד עם הנכדים שלהן.

אמנם יש לי עוד כמה שנים ספורות עד שאגיע לסבתאות, אבל אני בהחלט מאחלת לעצמי להיות גם אני מין סבתא כזאת, וכבר דיברתי על כך עם סתו, בתי הצעירה בת ה... חודשיים.

הספר מסתיים בדבריה של סבתא רוזה בת ה- 80 לנכדתה עדי בת ה-8:
"כשגם את, עדי, תהיי פעם סבתא ותהיה לך נכדה קטנה שתאהבי כל-כך - תני לה
את השרשרת הזו ביום הולדתה השמיני וספרי לה את הסיפור המשפחתי שסיפרתי
אני לך"
עדי שותקת רגע ואחר-כך שואלת בדאגה: "ואם אני אתרגש ולא אצליח לספר את
זה, מה יהיה?"
"אל תדאגי", מרגיעה אותה סבתא רוזה - "אני אעשה איתך חזרות כמה ימים
קודם".

העיתון **עולמו הקטן** בעריכת א.ל. בן אביגדור ושל"ג, נדפס בווינה
ב1902. ספוג רוח לאומית וציונית, אף כי הובאו בו גם תרגומים
(למשל, ד'אמיציס ואגדות אחרות). ההשפעה של העיתון היתה
גדולה ונער אחד הגיב כך לאחר שקרא **ספר-הזכרונות לנער שובב**:

כי גם אני חפץ להיות לשר-צבא בישראל, ואם ייבצר הדבר
ממני אחלה את פני ד', כי אהיה לפחות לאיש-צבא פשוט
בחיל-ישראל למען אוכל להילחם בעד עמנו וארצנו.

יוסף אהרן זיצב, בן י"ב שנה

הכנס החצי-שנתי: חנוכה תשס"א

יום הולדת ה-100 לסופרים:

ערים ילן-שטקליס, אברהם שלונסקי ואהרון זאב.

במרכז תרבות עמים לנוער בירושלים התכנסו מורים, ספרנים ושוחרי ספרות ילדים לכנס החצי-שנתי שהוקדש לציון יום הולדתם של שלושה סופרים חשובים: מרים ילן-שטקליס, אברהם שלונסקי ואהרון זאב, שנולדו כולם ב-1900. דברי פתיחה קצרים נאמרו ע"י מר ברגסון שהנחה את הכנס. ד"ר מירי ברוך הרצתה על שתי יצירות של מרים שטקליס והקהל צפה בסרט בנושא. בכנס הרצו גם יהודה אטלס, הרצליה רו וד"ר צביה ולדן. את מאמריהם אנו מביאים בחוברת זו. מאמריהם של ד"ר גאולה אלמוג, ירדנה הדס ויעל דר נביא בחוברת הבאה. האתנחתא המוסיקלית ניתנה הפעם ע"י תזמורת בטי קליין, אשר שרה משירי המשוררים וליוותה את עצמה בפסנתר.

קהל המשתתפים בכנס

על ערים ילן שטקליס ואברהם שלונסקי
מאת: גרשון ברגסון

אנו מציינים יום הולדת המאה לשלושה סופרי-ילדים הנפוצים והידועים שהטיעו חותמם על התפתחותם של ז'אנר זה. וכולם נולדו בשנת 1900

אקדיש מילים מספר לכל אחד מהם (על זאב ראה בדפים על פרס זאב).

ערים ילן שטקליס: מרים נדדה עם הוריה למקומות שונים: קרוצה, חארקוב, קרמנצוג, פטרוגרד, ולאחר עלייתה, ארצה ברלין, פריס, ורשה, ולכן שלטה בשפות יידיש, עברית, רוסית פולנית גרמנית, צרפתית. בשפות אלה היא גם יצרה וגם תירגמה. היא למדה סוציולוגיה ומדעי המדינה באוניברסיטת חארקוב, מדעי היהדות, בבית-הספר הגבוה למדעי היהדות, בברלין, כן שמעה שם קורס שלם בפסיכולוגיה ובפסיכופתולוגיה, היא גם סיימה בית-ספר גבוה לספרנות בפריס. היא עבדה במשך שלושים שנה בספרייה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים, כאחראית למדור הסלאווי.

המשוררת זכתה בעיטור "יקירת ירושלים", ב"פרס ישראל" לספרות ילדים, וכן בתעודת כבוד מן ה"מי ומי" הבין-לאומי לשירה, אשר מושבו בלונדון.

היא היתה עדה למהפכה הרוסית ב-1917 אביה היה יו"ר הקהילה היהודית בחארקוב. האווירה היתה מלאה רעיונות חדשניים, הרוחות סערו: גם בציבוריות היהודית: מחייבי שיבת-ציון ותחיית השפה העברית חשבו שיידיש שפת העם "ואת העברית יש לזרוק לפח - של 'אלטע זאכן".¹

כמה מלים שלה על יחסה לספרים:

"כפעם האחרונה שהייתי בקרוצה' בקיץ 1917.

בשנים האחרונות של שלטון הבולשביקים נשדד הבית כולו ונצלו רק הספרים: רבה דאז של קרוצה', הרב שלמה זלקינד לנדרס היקר והנערץ, ז"ל, הציל את ספרייתו של סבא תוך סיכון חייו, ובעזרת כמה יהודים נאמנים ואמיצים העביר את הספרים הרבים אל ביתו, כשנודע דבר הצלת הספרייה לאותם בולשביקים, באה קבוצה זועמת אל בית הרב ודרשה בתקיפות שימסור את הספרים לידיהם כדי לשרפם. קם הרב על רגליו, יהודי צנום, נמוך-קומה, וקרא בקול רם לעומתם: 'על גופתי! אני לא אתן! והנה זה פלא: חירוף נפש זה הציל את הספרים. כוח הזרוע נסוג בפני כוח הרוח. כעבור זמן מה נשלחו הספרים על ידי הרב אל סבא במינסק. דודי שלום, אשר היה אותה תקופה רופא צבאי וידע היטב מה גדולות הסכנות לחיי הוריו בעיירה הקטנה, הגיע בעוד מועד ועזר להם להמלט. וכך נצלו סבא וסכתא ונשארו גרים במינסק יחד עם בנם ומשפחתו.

רצה הגורל, ובמקרה נותרו בכיתו של הרב ספרים אחדים של סבא, כעשרה בערך, מפוזרים בין ספריו של הרב לנדרס. כעבור זמן מה הצליח הרב להמלט מרוסיה ולהגיע ארצה. הוא העלה עמו גם את כל ספרייתו. (7)

אברהם שלונסקי

נולד בכפר קריוקוב באוקראינה ב-1900 ונפטר ב-1973.
בן למשפחת חסידי חב"ד בעלי זיקה עמוקה ליהדות ולציונות. אביו בעל חוש מוסיקלי, חזן ומלחין עממי. בן י"ג נשלח לארץ ישראל ולמד בגימנסיה הרצלית. בימי מלחמת העולם הראשונה היה בבית הוריו, והמשיך בגמנסיה חילונית-יהודית ביוקאטורינוסלב. ב-1925 נסע לפריס ולמד מדעי הרוח. בשנת 1921, לאחר הרפתקאות ברוסיה ובפולין, חזר לא"י ועבד בסלילת כבישים. ברל קצנלסון הזמינו לדבר, ב-1925 הצטרף להארץ ב-19 הצטרף לעל המשמר, והיה לעורכו הספרותי הראשון.
הוא כתב שלושה ספרים לילדים: עלילות מיקי מהו, אני וטלי בארץ הלמה, עוץ לי גוץ לי.

על שלונסקי כסופר ילדים עוד נשמע מפי המרצים. אני אצטט מדברי "יזכור" שהוא נשא על ראש הממשלה לוי אשכול ז"ל.

"מעודי לא היססתי כבערב זה לקבל עלי מלאכה זו של דיבור שאינני טירון בה, אך טירון אני בהפטר דברי יזכור, כל שכן לראש ממשלה.

הרומן שבין משוררים לשליטים הוא רומן ממושך, והיה על פי הרוב רומן בלתי מוצלח. מהיריבות הזאת, מאי הצלחתו של רומן זה בין כוהן לנביא, משורר ומלך, צמחה התרבות האנושית, אינני יודע מה דמות היתה לה לתרבות העולם לו נביאינו חיו בשלום עם מלכינו. אצלנו ובעולם, בשעה שהגענו לאיזה שהוא היפוך לטובת הזדהות - באה הסתאבותה של התרבות.

אלפיים שנה היינו עם ללא מדינה, והיתה בעם תשוקת דורות להדר ולמלכות. אתם יודעים, סבתא שלנו, סבתות - הנפלאות, העצובות, החכמות, הכפופות, אהבו אותנו מאוד כילדים וכנכדים, וכשהיינו מוכיחים קצת פיקחות, קצת עילוויות, פלאי הילדות, ילד פלא, היתה סבתא אומרת מרוב נחת: 'ער האט א מיניסטערשן קאפ' (יש לו ראש של מיניסטור). היא לא אמרה: 'ער האט א קאפ של הגאון מווילנה, של הרמב"ם'. היו לנו קאפ, געגעענו לגינוני מלכות התבטאו בפסוקים הנפלאים האלה של סבתא: ער האט א מיניסטערשן קאפ'.

עכשיו, כשזכינו למדינה, אין תימה שהעם משתכר מגינוני שררה, מאפוליסטות, מכתפות של גנרלים עוד לא שבענו, עוד לא התרגלנו, עוד לא הסתגלנו למלכות, כדי לתת לקיסר את אשר לקיסר, ולשמים את אשר לשמים. עדיין אנחנו נותנים לקיסר מה שיש לתת לשמים, ושכחנו את השמים. אם אינני טועה, בארצי זאת, במלכותי זאת, כיהודי, אחרי אלפיים שנה, לא זכיתי שתאריך רוחני, תאריך של כך

וכך ליהודה הלוי, לרמח"ל, ואפילו לביאליק, יזכה למעמד ממלכתי גדול כמו המעמדות והמעמדים המפוארים לכבוד כוחנו הבלתי רוחני.

אבל ייחודנו היה תמיד איכותי. חל אצלנו בלבול מושגים. אומרים: הצבא הוא ערך. והלא ערך הוא אותו דבר עליון בחיי הרוח של העם שאי אפשר לומר עליו 'מ'זאל עס נישט באדרפן' (שלא נצטרך לזה). משום כך התלבטתי מאוד אם לבוא הערב להספיד ראש ממשלה. אבל ניתנה לי הכותרת: "הצד האנושי". זה כמעט תרתי דסתרי. אנו חיים בתקופה של דה הומניזציה. ריבוי דעת - ריבוי דה הומניזציה, ריבוי כוח - לא כל שכן. וכשאני רואה גילוי של הומניות בשליט, אני חש אותה צמרמורת נעימה ככפני גילוי של "אכזבה" נעימה...

אני, אם אפשר לומר כך, אהבתי באשכול את הבלתי ראש ממשלה, את הבלתי כריזמטי, את זה ההומני, את המבין שכריזמה יש לו, וזהו סוד הקשב שאיננו אצל שליטים, הקשב לזולת...

אני אהבתי בו את מחדליו. כשהוא גימגם, אמרתי: "נפלא!" והלוואי שהיו מנהיגו מגמגמים קצת, כי הגמגום הוא קצת ויכוח עם עצמך, חוסר ביטחון. ואין דבר נפלא יותר מאשר חוסר ביטחון אצל שרי ביטחון: ואז הם אינם שרי הביטחון העצמי, אלא שרי הביטחון מכוחו של העם היהודי.

אהבתי אצלו את הפסוקים, את היידיש המתובלת בתוך נאומים רציניים - ממלכתיים. דבר אשר היה נפלא אצל ויצמן, אצל ביאליק. גם ביאליק היה ראש ממשלה, ראש ממשלת הרוח שלנו. התבלין העממי הזה, ההומניזציה של השליטה, הפגנת הגינון החיצוני של שליט על ידי אמירה עממית. צר לי מאוד, אך נדמה לי כי הוא האחרון בראשי הממשלה, או כמעט אחרון, אשר ככה יהיו שליטים. על ידי פסוק יהודי טוב. על ידי הלצה טובה. על ידי סבר פנים יפות...

אני את אשכול איש דגניה יכול לראות עובר בקמה ושיבולים אומרות לו: 'לוי, לוי!' והוא יודע שזה מדובר אליו, ומסב את ראשו ואומר: 'שלום שיבולים'.

היה לנו סמל כפול של חרב ושיבולת. על החרב אמרנו תמיד: הלוואי שלא נצטרך לה, על השיבולת התפללנו. אני אוהב שליטים המקבלים בעצבות את הכרח החרב אבל אורם ומאורם בשיבולת".

"העולם הריאלי מצטייר אצל שלונסקי כעולם חמרני, שאינו יודע להעריך דמע, ערגה, "זיו חיוך לילד". בכרך הכל נקנה בכסף: מספל קפה עד גולגולת אדם. כי "השם הגא והאיום: "אדם" נשכח ונגנז, ורק המשורר יטרח להעלות את זכר קיומו. המשורר סבור כי תפקידו הוא לצעוק כדי לעורר את מצפוננו הרדום של העולם. מהפיכות אינן נעשות רק בכוח הזרוע והחרב, גם לשיר נועד ערך גדול בהכשרת הלבבות.

ביאליק אמר לשלונסקי על צירופי הלשון שלו: 'אתה אונס את השפה, שלונסקי'.
 'יכלום אתה אינך אונס אותה ביאליק?' 'אמנם כן, אבל אצלי היא אינה צועקת'.
 מצויה בספר (8) שורה ארוכה של ביעותים, אימים, אכזב, בכי, עצב, פחדים,
 סיוטים. המשורר מסרב להשלים עם דמות הדור הזה, דור של מירמה ותעתועים,
 שאינו מתמרד נגד מהלכו של עולם לקראת אבדנו. ויותר מכל מקוממת את המשורר
 האדישות: אדישות לבכיו של ילד ואדישות למות, אדישות לסבל ואדישות
 לקסטטרוכה המתקרבת. האדם שכח לצחוק ולדמוע. **רק הילד והמשורר עדיין
 יודעים לבכות**"(8).

ביבליוגרפיה

1. ישראל זמורה, א. שלונסקי, יחדו תרצ"ז, עמ' 101-102.
2. עם יובל א. שלונסקי, יובל הוצ' "ספרית פועלים", תשי"ב.
3. ילקוט אש"ל, "ספריית פועלים", מרחביה 19609, עמ' 154 (המאמר נכתב ב-1943).
4. ש. שרירא "אני וטליו" לא. שלונסקי, החינוך תשי"ט, עמ' 109.
5. א. ב. יפה "שלונסקי של מיקי מהר", אפקים 1948, חוב' א', עמ' 90.
6. שלושה דורות בספרות הילדים העברית, יסוד, תשכ"ו.
7. חיים ומלים, קריאת ספר 1978, ע' 95.
8. שלונסקי אברהם, ילקוט שירים, ליקט והוסיף מבוא והסברים - א.ב. יפה, יחדו תשכ"ז.

אור ליום ו', טז אייר תשל"ג, עצם המשורר את עיניו לעולמים.

אותו יום היה ספר שיריו האחרון בדרכו אל מכבש הדפוס.

ביד אייר, בשעות בוקר מוקדמת, צילצל שלונסקי אל המביא-לדפוס - שתי
 שורות של שיר ביקש להוסיף לשירו האחרון, וחשש שמא יאחר את המועד:

עצום עפעפי ערב

עצום עפעפי.

שירתו נחתמה, נעצמו עיניו.

מתוך ספר הסולמות של אברהם שלונסקי הקיבוץ הארצי 1973.

אירוע פיוחד בכנס זה היה עתן פרס לזכרו של אביחי ברגסון ז"ל

על עבודת פחקר בתחום של ספרות ילדים.

חלוקת פרסים עטעם הקרן להנצחת רס"ל אביחי ברגסון ז"ל שנפל בעלחמת יום הכיפורים

כתבה וקראה: דינה אילן

היום נקיים לראשונה את טקס חלוקת הפרסים מטעם הקרן להנצחת זכרו של אביחי ברגסון ז"ל. פרסים אלה יחולקו מדי שנה, בכנס החצי שנתי לספרות ילדים ונוער. הקרן נוסדה על ידי משפחתו של אביחי - הוריו מניה וגרשון ברגסון ואחותו שרי. המועמדים יהיו סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה שיפרסמו מחקרים על ספרות ילדים.

הפרסים שנחלק היום באים לקדש את זכרו של צעיר יקר אשר נפל על משמרתו, כמפקד טנק, במלחמת יום הכיפורים. והוא בן 21 שנים.

אביחי ברגסון היה ממיטב בניה של מדינת ישראל. הוא נולד בשנת 1952 בכפר הילדים אלוני יצחק אך למד והתבגר בירושלים. לאחר סיום לימודיו בבית הספר התיכון שליד האוניברסיטה העברית התגייס לצה"ל ובשנת 1971 סיים קורס של מפקדי טנקים. במהלך שירותו הצבאי נפגע בגבו, ושוחרר מצה"ל בעקבות פציעתו. על נסיבות נפילתו של אביחי אביא מתוך דברים שאמר לזכרו האלוף אהרון יריב: ביום השנה הראשון לנפילתו.

"... עשרה ימים בלבד, לאחר שהתחילה המלחמה, בתנאים קשים בשבילנו, הצלח צה"ל לתפוס ראש גשר, מצפון לאגם המר, במקום שנקרא דואר- סואר... על הגשר הזה - הראשון, ובדרך אליו נפלו חיילים רבים. הרשו לי לספר לכם על אחד מהם, שמו אביחי ברגסון.

ביום הכיפורים שעבר לא קראו לו למלחמה, מפני שהיה נכה. הוא נפגע באימונים בתרגיל צבאי ונעשה נכה. אביחי יכול היה להישאר בביתו, בירושלים, ולהיות בסדר מבחינה פורמלית. ביום המלחמה ישבו חיילים רכים בבית וחיו להודעה בטלפון שיקראו להם למלחמה. אביחי ידע שלא יקראו לו. הוא היה שריונר מפקד טנק.

כאשר יצאה השבת צלצל אביחי למפקדה, לבסיס של השריון, אבל הטלפון היה תפוס. הוא צלצל לקרובים שלו, לבני המשפחה שלו, שגרים לא רחוק מן הבסיס וביקש שילכו לשם ויסדרו לו פרוטקציה, שיקראו לו. אחרי זמן קצר צלצל הטלפון בבית משפחת ברגסון והאיש שמאחורי הטלפון הודיע לאביחי לבוא. הוא לבש את בגדי הצבא, לקח תרמיל קטן ויצא לדרך. הוא נסע לבסיס ויצא על טנק לסיני.

הוא השתתף בקרבות ועזר במלחמה להביא את הגשר, את אותו הגשר שעליו עברו כוחותינו לתעלת סואץ...". הגשר שהביאו אביחי וחבריו לתעלת סואץ, היה הגשר אל סוף המלחמה." עד כאן מדברי האלוף אהרון יריב.

אביחי לא היה איש מלחמה. היו לו תחביבים אחרים. הוא אהב לטייל, לשחות, לשחק בשח, לקרוא ולהאזין למוסיקה טובה. הוא גילה עניין בתעופה והיה מדריך טייס בגדנ"ע, הוא אף מצא זמן לאיסוף בולים. היה איש אשכולות. הדבר מצא ביטוי גם בבחירת תחומי הלימוד באוניברסיטה העברית, אליה פנה לאחר שיחרורו המוקדם מצה"ל. הוא בחר בשילוב בפסיכולוגיה וכלכלה, לימודים המשלבים את הבנת נפש היחיד עם לימוד התנהגות האדם בתחום הכלכלי. זה היה שילוב המתאים לצעיר בעל הרמה המוסרית הגבוהה והסקרנות המדעית, אשר הציב לעצמו רף גבוה של שאיפה למצוינות, לעשות יותר, ואף עמד בו, כפי שהעידו גם ציוניו באוניברסיטה העברית.

אביחי ז"ל גילם בתוכו הבטחה גדולה ופוטנציאל רב - לעצמו, למשפחתו ולחברה. כמה צר וכואב כי בני משפחתו, חבריו ומכריו זכו לראות רק את ניצני אותה הבטחה, זו נקטעה באיבה ולא זכינו למימושה, ורבו הכאב והצער.

יקשה עלינו למצוא דוגמות מכאיבות יותר למחיר האנושי הכבד ולאובדן הפרטי והציבורי, למשפחה ולאומה - אשר שילמנו וממשיכים לשלם ולהקריב על מזבח קיומה וביטחונה של מדינת ישראל. הלוואי ונהיה ראויים לכך. היום אנו מקצים את הפרסים על שם אביחי ברגסון ז"ל לכלות הפרס לשנת תשס"א:

כלת הפרס, גב' סמדר אייל, זכתה בו עבור עבודתה על "ראיית העולם ותחושת העולם בשירת ע. הלל". אני מזמינה בזה את ד"ר מירי ברוך להקריא את נימוקי השופטים.

כלת הפרס נוספת - גב' רות רגב, זכתה בו על עבודתה בנושא "ייצוג העדה האתיופית בספרות העברית לילדים". אני מזמינה את הגב' איריס ברקוביץ להקריא את נימוקי השופטים.

ניצוקי ועדת השופטים לפרס שניתן לסעדר אייל:

עבודת המחקר של הגב' סמדר אייל, מסתמכת על שלושה מקורות כתובים של ע. הלל; ספרו האוטוביוגרפי, תכלת וקוצים, מכלול שיריו לילדים ומדגם משיריו למבוגרים. מתוך אלה, ניסתה הכותבת לגבש את השקפת העולם המשתמעת מן היצירות, השקפת עולם שע. הלל מעולם לא ניסח. ע. הלל הגדיר עצמו כמי שכתיבתו הינה בגדר תהליך בלתי מודע שאין לו עליו שליטה. יתרה מזאת, הוא סידר בתוקף לסייע למבקרו בהגדרת הז'אנרים, וטען כי שאלות שיוך ז'אנרי כמו: האם שירתו היא הגותית או אמוציונלית, אינן תופסות לגבי דיכו, "אני נהנה מן החופש שבאי הידיעה", אמר.

מה שלא עשה ע. הלל, עשתה ברגישות ובהבנה מרובה סמדר אייל. תוך ניתוח מספר יצירות, בעיקר אלה הבנויות במתכונת שאלות "ילדיות", כמו: מה עושים העצים? "אני שואל" למה חנוכה? מדוע בערב" ועוד, היא מנסה לגבש את השקפת העולם של ע. הלל המשתמעת מתוך מכלול שירתו לילדים.

העולם המוצג במכלול השירים הוא עולם הרמוני, אופטימי מאד, כשהאדם והעולם הם מהות אחת, עולם פננתאיסטי, בו כולם אוהבים זה את זה, כשהילד, בכוח התום, הראשוניות והאינטואיציה שבו רואה עצמו חלק מן האחדות שבטבע. (תחושה זו, אגב, נעלמת בשירת ע. הלל למבוגרים, בה ניטלת מן האדם המבוגר היכולת להתמזג עם עולם הטבע. בשירתו למבוגרים, טוענת אייל, מבטא ע. הלל את תחושת הניכור של האדם הן מעצמו והן מן הטבע, בעוד שבשירתו לילדים, תוך אימוץ התפיסה הרומנטית, של ה"דובר הילד". בכוח הראשוניות והתמימות, מצליח הילד להתמזג גם עם העולם החיצוני שמסביבו, וגם עם עולמו הפנימי שלו).

שירי הילדים של ע. הלל איפשרו לו לשיר, תוך התבוננות בעולם מנקודת תצפית של ילד שירי אהבה לעולם.

אפילו ימים אחדים לפני מותו, כשהוא חלש ומותש ממחלתו, שמר על ראיית עולם ילדית זו, בשירו הנפלא "הלואי עלי":

נמלה מתנהלת בשביל,	חזק ואמץ בחור בן-חיל,	אלוהים אדירים, איזה הדרו!
גוררת שיכולת שועל	הלואי עלי!	הלואי עלי!
גדולה פי שלוש ממנה	זוג חוחיות מתעלם באויר	נמלה, חרגול, זוג חוחיות,
ישר כחך, נמלה,	איזו חגיגה! איזו חגיגה!	אילה שלוחה, עושים
הלואי עלי!	זוג חוחיות מתעלם באויר	ואינם יודעים מה,
חרגול מנתר בשדה,	הלואי עלי.	אבל אני כן:
חמישה עשר מטר בקפיצה,	אילה שלוחה דואה בהר.	עומד, משתאה ומהלל יהו!

על עבודה מעמיקה ומרגשת, המשלבת דיון מרתק בהיבטים ספרותיים, פילוסופיים, ביוגרפיים וחינוכיים ביצירתו של ע. הלל - החלטנו להעניק לסמדר אייל את הפרס ע"ש אביחי ברגסון, לשנת תשס"א.

על החתום: ד"ר מ. ברוך איריס ברקוביץ עדה קרן

ניעוקי ועדת השופטים לפרס שניתן לרות רגב:

עבודתה של גב' רות רגב עוסקת בספרות הילדים שנכתבה על העדה האתיופית. בעבודתה המעניינת חשפה רות קווים מאפיינים למגוון דמויות של אתיופים, כפי שעולה מתוך הסיפורים, תוך תיאור קשיי השתלבותם בחיי החברה בארץ ישראל, ומורכבות מרקם היחסים בין הישראלים "הוותיקים" לבין העולים החדשים, זה מקרוב באו. היא איתרה בסיפורים תכונות בולטות של הדמויות, הן האתיופיות והן הקולט ה"צבר", תארה מאפיינים תרבותיים של העדה האתיופית, כל זאת, תוך השוואה רחבה בין התפיסות הנחשפות בספרים שיצאו בישראל משנת 1986 כמו כן היא בוחנת בסיפורים, ברגישות רבה, את תפיסת השונות של ילדים אתיופים על רקע סביבתם

החוקרת מבקרת מקצת מהספרות שנכתבה: חלק מן התכנים אמנם משמשים כשופר חברתי, אולם בה בעת נוצרו בסיפורים דמויות סטריאוטיפיות ושטוחות שאינן מתארות לעומק את עולמן הפנימי והעושר התרבותי ממנו באו.

בעבודה זו מפנה רות את תשומת הלב לקבוצה חברתית, שהייתה פעם בחדשות ועכשיו, מרוחקת מהזרקורים מההרואיות של מבצעי עלייתם לארץ, נותרה מבודדת ומתמודדת בכוחות עצמה עם מציאות יומיומית מורכבת מאד.

החוקרת מחדדת בממצאיה, את מה שעולה מתוך ספרות הילדים ששלב הבאתם למדינה אינו סוף המהלך. יש צורך להיערך כדי לסייע, לאורך זמן ובהתמדה, להתמודדות עם המציאות הישראלית, כדי שאתיופים יוכלו למצוא את מקומם כאן, להשמיע את קולם ולתרום את חלקם במשפחתם, בקהילה האתיופית ובחברה כולה.

בעבודתה של רות, שלובים זה בזה ההיבט המחקרי, המנתח, המציב טענות ומנסה לבססן בעזרת ציטוטים מן הספרות, ומצד שני שזורים בה גילוי מעורבות רגשית ואישית לנושא העדה האתיופית שהחלו מאז היותה מורה במרכז הקליטה בקרית-גת ונמשכו לתקופת לימודיה במכללה.

על החתום: ד"ר מ. ברוך איריס ברקוביץ עדה קרן

על ערים ילן שטקליס

מאת: יהודה אטלס

מכל השירים ששרנו בגן ובבי"ס אהבתי שיר אחד. שיר אחד הרגשתי שמדבר אלי אמת, שמספר לי משהו אמיתי, אמנם גם כואב מאוד, על החיים. שאר השירים לא כל-כך עניינו אותי. לא האמנתי להם. לא הרגשתי שהם מקיימים אתי קשר של אמת. הם היו כולם מתוקים מדי, נחמדים מדי. אבא היה נחמד, אמא נחמדה,

הדוד על המשמרת היה נחמד, הגן מה נחמד הוא וגם בית-הספר. העצים והפרפרים והדבורים. החיים נראו דרך השירים האלה כמו בונבוניירה. ואני, כבר בילדות ידעתי, כמו כולם, שזה לא בדיוק ככה. אז רק שיר אחד אהבתי והאמנתי לו. קראו לו "דני גיבור", מאת מרים ילן שטקליס. "פרח נתתי לנו, קטן ויפה וכחול. / תפוח נתתי לנו, / נתתי הכל. // נורית אכלה התפוח, / הפרח זרקה לחצר. / הלכה נורית לשחק / עם ילד אחר. " עד היום, כשאני שומע, או משמיע את השיר הזה, קורא אותו או זוכר אותו, עולות לי דמעות בעיניים, הגרון כאילו נצרב ואני קצת רוצה לבכות. אני נוטה לשכוח את הרישא ואת הסיפא של השיר: "ילדי לא יבכה אף פעם, / כפתי קטון". מותר לבכות. כמה זה מביא הקלה כשבוכים. נו, שיר כל כך רגיש ובכל זאת מתנגב אליו החינוך הפולני ההוא.

זהו שיר שמדבר על רגע מאוד קשה בחיים של ילד. לא רק ילד, גם אדם בכלל. אתם שמים לב, שכל שירי הילדים הטובים הם ראשית-כל שירי מבוגרים. יש כאן רגע של דחייה, אין אף אחד מאיתנו, ילדים ולא ילדים, שמחוסן. הרגע של דחייה. רגע שבו אתה מנסה להתיידיד, לקשור קשר, אולי לאהוב, ולא רוצים אותך, וזורקים אותך, ונוטשים אותך, לפעמים משתמשים בך, משאירים אותך במצב כל-כך עלוב ומבוויש. הרי כשאנחנו אוהבים מישהו, נידמה לנו שעצם זה שאנחנו אוהבים אותו, זו סיבה טובה בשבילו גם לאהוב אותנו. אבל, מה לעשות שזה לא בדיוק ככה.

בעצם, אי אפשר לבוא בטענות אל נורית. היא לא רוצה אותו. זכותה. הוא אוהב אותה, היא לא אוהבת אותו. הרי על זה מספרים כמעט כל הרומנים, הסרטים, המחזות, השירים. זוהי הטרגדיה של ההווייה האנושית. או שהוא אוהב אותה והיא לא אוהבת אותו, או שהיא אוהבת אותו ולא הוא אותה, או שניהם אוהבים זה את זה, אבל ההורים לא מרשים, כמו ברומיאו ויוליה.

אבל מה הילד, מה דני הזה, מרגיש? דני אומר לעצמו: אם אני כל-כך אוהב אותה והיא לא אוהבת אותי - אז אולי משהו אתי לא בסדר? אולי אני מטומטם? אולי אני מכוער?

אולי אני מלוכלך, מסריח, משהו אתי לא בסדר. קוראים לזה דימוי עצמי נמוך. אני חושב, שאני, באיזה שהוא מקום, הולך בעקבות השיר הזה, שצבע בצבע מאוד מסויים את ילדותי וממשיך ללוות אותי עד היום. זהו, להרגשתי, השיר היפה והרגיש ביותר שנכתב בארץ הזאת, לילדים וללא ילדים. הרי זה בעצם שיר על מבוגרים. בכל אחד משלושת אלפי המיפגשים שקיימתי עד היום עם ילדים, עם ילדים והורים, עם מורות, גננות, בתי אבות, קיבוצים, מי לא, תמיד בשלב מסויים ציטטתי את השיר הזה ותמיד שוב, כמו היום, עלו לי דמעות בעיניים. ולא רק לי. השיר הזה עושה קסם. איך שאני מתחיל להגיד 'פרח נתתי לנורית', ואני הרי עומד מול כל הקהל, אני רואה איך הפנים שלהם משתנים. גם של הילדים וגם של המבוגרים. עולה עליהם איזה מין חיוך, שהוא תערובת נדירה של עצב ושל שימחה. עצב - על מה שקרה לדני, ושמחה - על פגישה עם שיר שאוהבים שמעריכים, שיר שמכבד ילדים, שיר שמדבר אליהם ביושר, באמת, שיר שמשתף אותם בחוויה אמנם כואבת, אבל שעצם האמירה שלה מטהרת את השירים שלי כתבתי מתוך השפעה ישירה ומודעת של השיר הזה, אולי של עוד כמה מה שהילדים קוראים "דקלומים" של מרים ילן שטקליס: ג'ינג'י, לבד בבית, היכיתי היכיתי, בכיתי בכיתי ומי לא בא? מיכאל, ואחרים. שירים ראשונים ממש, שהראו לי את הדרך, שהצביעו על כך שאפשר לכתוב לילדים ביושר, דברים אמיתיים, מהחיים, בלי לזיף, בלי להמתיק, בלי לזרוע אופטימיות כוזבת, אלא לדבר על החיים כמו שהם. להגיד לילד הקורא או השומע: תשמע חביבי, כדאי שתדע שיש בחיים לפעמים רגעים קשים.

אני ממש הולך בעקבות השיר הזה. על מה אני כותב: על רגעים בחיי ילדים. על רגשות של ילדים. אבל, על איזה רגעים? על המאושרים? על הכיפיים? לא. אני כותב תמיד על ילד ברגע שיש לו איזו שהיא בעייה: פעם הוא בלחץ, פעם מתבייש, פעם חוסף מכות, פעם הילדה שהוא אוהב אוהבת ילד אחר, פעם הוא זורק לסל בדיוק כשאבא מסתכל - ומפספס, ופעם באה דודה ולא מביאה לו מתנה. תמיד יש לילד איזו שהיא בעיה, עם עצמו, עם הורים, אחים, אחיות, חברים, חברות, בית-ספר, מורות, כל העולם.

למה אני כותב על זה, כי כמו מרים ילן שטקליס, גם אני חושב שלהיות ילד זה לא בדיוק להיות בגן-העדן. ילדים נתקלים בחיים פעם ראשונה בבעיות שכיוון שהם חדשים פה ועדיין לא רגילים נדמה להם שהן אימות ונוראות. ילדים נתקלים באלימות כל יום, גופנית ומילולית, ילדים נתקלים במבוגרים ובילדים אטומים, בשקרים, בצביעות, במחלות, בפציעות, בריב הורים, בפירוד הורים. וכל אלה משאירים צלקות קשות בנפשם. על כל אלה אני כותב שירים. ועל כל השירים שלי תודה למרים ילן שטקליס.

עאה שנה להולדתם של ערים ילן-שטקליס, אברהם שלונסקי וזאב אהרן

מאת: הרצליה רוז

שלושת היוצרים האלה היו חלוצים. הם הגיעו ארצה כאנשים צעירים, אחרי שלמדו בחוץ לארץ. שלושתם גדלו בבתים גדושי תרבות עברית-יהודית (העברית היתה ידועה להם עוד בגולה) ותרבות כללית.

מ. ילן שטקליס נכדה של רבנים משני הצדדים

מזרם חב"ד בת של אבא ציוני שהקדיש את כל חייו להקמת המפעל הציוני.

אברהם שלונסקי גדל במשפחה חב"דניקית. עצמת תפיסת-החיים של אנשי חב"ד עם הידע המדויק והרתב שלו ברוסית - מצאו את ביטויים בכל יצירה שלו ובתפיסת העולם שלו.

זאב אהרן למד בישיבה, בכל שיר משיריו ישנן אסוציאציות ומטפורות הקשורות למקורות. (לתנ"ך, למשנה ולתלמוד).

מרים ילן-שטקליס ואברהם שלונסקי גדלו בסביבה קרובה והיו ידידי-נפש כל חייהם. הם הכירו זה את זה עוד בילדותם. זאב, שהיה בנעוריו מורה, הגיע לארץ מסביבה אחרת לגמרי. אבל, שלושתם האמינו בתחית האומה והלשון בארץ ישראל, השתייכו לזרם של ארץ-ישראל העובדת, וכמו רבים מאוד מן החלוצים אנשי העליות הראשונות סגרו את "דלת-י-נשמתם" בפני הבתים שעזבו בגולה (שקראו לה בבוז "גלות") והפנו את כל משאביהם, הגיגיהם ויצירתם אל ארץ-ישראל הנבנית. העובדה שהיו עשירים בידע ובתרבות, עשירים בהשכלה רחבה של המאות התשע-עשרה והעשרים וגדושים "יידישקייט" (גדושים תרבות יהודית שורשית) גרמה להם לכתוב יצירות רב-רבדיות הפונות לגילים שונים.

שלושתם הושפעו מהריאליזם-הרומנטי של תקופתם לגבי תפיסת הילדות. משנתם של רוסו, פרבל ומונטסורי היוותה יסוד מרכזי בראיית הילדות. (לענין זה של "ילדות" ו"ציונות" כדאי לקרוא בסיפרה החדש של ד"ר סלינה משיח ילדות ולאומיות יצא זה עתה בהוצאת צ'ריקובר).

שלושתם קראו את יצירותיהם של גדולי היוצרים האירופיים ושל הקלסיקונים הרוסים. הושפעו משלום עליכם, מנדלי מוכר-ספרים, ביאליק וסופרי-דורו, הם

הושפעו בתפיסת עולמם מהיוצרים האלה וחיפשו כל אחד על פי אישיותו נתיבים יחודיים ליצירה העצמית שלהם.

מ. ילן שטקליס למדה פסיכולוגיה וספרנות. ככל ילדה יהודייה מ"בית-טוב" למדה לנגן בפסנתר (עם מות אמה הפסיקה לנגן). לפרנסתה, עבדה שנים רבות מאד כספרנית בספרייה הלאומית, בירושלים.

זאב היה מורה ב"בית חינוך לילדי העברים" בתל-אביב. הוא עבד עם ביגל (לימים אביגל) עם קצנלסון, אליעזר שמאלי ואחרים בבית"ס הראשון העמלני בתל-אביב. הוא גם השתתף בתיאטרון הילדים הראשון שהקימו ליון קיפניס ושרה לוי, תיאטרון שהשתתפו בו מורים וגננות מתל-אביב והסביבה.

אברהם שלונסקי היה מחלוצי גדוד העבודה וחבר עין-חרוד בראשיתה. הוא גורש מהקיבוץ כשמצאו קובץ שירים שלו מתחת למזרון מטתו. בתל-אביב הפך להיות "דבי" של משוררים ומשוררות, והיה מן הפעילים שבין העורכים בכתבי-עת שונים ובהוצאת ספרית - פועלים.

בדבריי הקצרים כאן אגע רק בשני מוטיבים המייצגים את הדומה והשונה שביצירתם. **מוטיב א"י הנבנית ומוטיב העמדת הילד במרכז.** שלושת ה"חלוצים" המשוררים עסקו ביצירות רבות מאד שלהם ברומנטיקה של הגשמת הציונות. אביא כאן דוגמה אחת בולטת במיוחד למוטיב זה אצל כל אחד מהם. בשיר "הבחורים שלנו" של זאב אומר הילד המדבר: "הבחורים שלנו יודעים הכל". "בית לבנות, דרך לסלול, אוטו לנהוג... למתוח חוטי חשמל... הכל!" הילד עומד מול בית ההולך ונבנה. "בית" הוא כמובן סמל ל"בית-לאומי". הילד מתפעם מ"הבחורים שלנו", מעוז רוחם, מכוחם הגופני.

"ביניהם אחד - ברזל ידיו בחור כשמשון, כחו במתניו..."

הילד מלא הערצה מהתושיה של העבודה בצוותא. הזקן שבשיר אומר בספקנות "לרא ירימו" (את הקורה הכבדה) אבל הילד (נציג העתיד) אומר "יוכלו, ירימו!" הילד, נציג העתיד בהקמת הבית הלאומי כולו אמונה והערכה לחלוצים "הבחורים שלנו".

בשירו "אנו נושאים לפידים" מביע זאב את השקפתו הפוליטית ונותן ביטוי בוטה ביותר כנגד התפיסה הגלותית המאמינה בנס של ביאת המשיח. הוא גם מבטא את "סגירת-הדלת" של החלוציות לבית-ההורים שנשארו שם (בגלות) "נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו, בסלע חצבנו, ההרה עלינו..." תפיסת חג החנוכה בגולה היתה קשורה ב"נס פך השמן", אבל ישראל החלוצית חידשה את חג החנוכה והפכה אותו לחג-גבורה, חג-המקבים והמכבים. "מעשה בגמליאל" של אברהם שלונסקי נקרא בפיו גם "חרוזי-עליליה בענין העליה". הד"ר צביה ולדן

עסקה בכנס בשיר הזה והאירה באופן יפה ורחב את היסוד הציוני והאידיאליסטי של היצירה.

מ. ילן שטקליס מתוודה בסיפורה חיים ומלים שבבית סבתה היה תלוי שטיח ועליו רקומה "ירושלים". "ירושלים" זו השפיעה על כל הוויתה ועל רבים מאד משיריה (לילדים ולמבוגרים). בספר בחלומי יצירות מרכזיות עוסקות בחלום הציוני. כגון השירים: "תפילה", "כרטיס גיוס", "שלג בירושלים" והסיפורים "בית-המקדש", "הפרחים שבארץ ישראל" ועוד...

שלושת היוצרים עסקו בילדים. הילדים ביצירתם עומדים במרכז ההווה היצירתית. הילדים ישראלים, חכמים, אהובים ומטופחים.

בשיריה של מ. ילן שטקליס ובסיפוריה (לקטנים, לבני-הנוער ולמבוגרים) הילדים מדברים בלשון של וידוי. רוב הגיבורים הילדיים שלה נמצאים במצב חרדה ותיסכול. המשפחה כוללת גם סבא וסבתא, גם דודים ודודות, אבל עיקר מערכת היחסים של הילד והילדה מופנים כלפי האם. "מוטיב האם" הוא מרכזי ביצירתה! האם רבת-פנים מאד ביצירותיה. לעתים האם חסרה (כמו ב"לבדי" "במעשה בילדה ושוטר", "מעשה בילדה בודדה" ובסיפור "ילדות" שבספר שקר! לעתים קרובות האם טועה בהבנתה את הילד, היא אינה קולטת את עולמו הרגשי (כמו ב"אניה", "פרח נתתי לגורית" ובעיקר בסיפור "הצחוק הראשון" (אחד משלושת הסיפורים שבספר שקר!). ב"גינג'י" היא אם "בולעת", וכך גם בשיר "חברות". הילד תמיד נבון, סובל וצודק, המבוגרים-מבוקרים. הם לא מבינים, הם לא אמינים. הביקורת של המשוררת כלפי המבוגרים מלווה לעתים קרובות בהומור ובסרקזם.

זאב המשורר הרבה לכתוב על "ילדי-טבע". ילדים מתבוננים בטבע, אוהבים צמחים ונופים. אהבת ארץ-ישראל מתעצבת דרך עיני-ילדים תמימים. הקשר המשפחתי מוצא ביטוי בשירים ידועים ביותר כמו: "אבי לימד אותי לשחות", "יש לי דוד בנהלל" ועוד.

אברהם שלונסקי כתב בעיקר יצירות למבוגרים, אבל שני הספרים שלו לילדים כבשו לבבות. עלילות מיקי מהו וספר מארץ הלמה שמוקדש לטלי נכדתו. טלי ילדה גאונית, בלשנית, רגישה, ילדה השואלת שאלות בלי סוף ומנסה ליצור מלים חדשות. בספרים הוא רוצה להיות ילד-קנץ שובב, אבל הוא נשאר מבוגר האוהב להשתובב כילד.

בסיכום ניתן לומר ששלושת היוצרים טיפוסיים לבני דורם בתחומים רבים והם מבטאים את האידיאות של חלוצי העליות הראשונות.

גורלות חייהם היו שונים. שלונסקי הפך להיות משורר מרכזי ביותר בדורו. הוא הקים לו קהל מעריצים אך גם אויבים ומתנגדים. קולו נישא מעל קולות רבים. היתה לו משפחה, פרנסה, והשפעה עצומה על דורו והדורות אחריו.

זאב אהרן גידל בן מאומץ בשם בנעמי פכטר. בנעמי שלמד בבית החינוך והיה חבר הנוער העובד יצא לחגיגה ולשם הגיעה גם אמו בזיקנתה. בנעמי נהרג כשהוביל את שיירת יחיעם לגורלה. זאב נשא את רחל ה"יפה" מדגניה כשהיה כבר מבוגר. שתי הבנות של רחל, תרצה (המאיירת), לימים אשתו של המשורר שלמה טנאי) והגה, עברו עם אמן לתל-אביב לביתו של זאב. לימים היה זאב סגן-אלוף והיה האחראי לתרבות בצבא. הוא היה תמיד מורה לדור העתיד של ארץ ישראל.

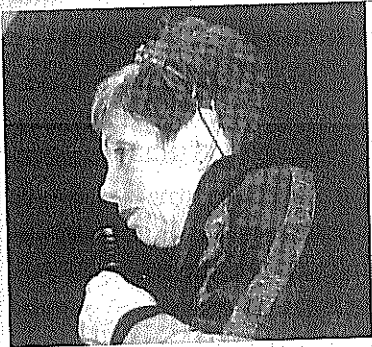
למרים ילן-שטקליס, שהיתה נשואה למשה שטקליס הארכיאולוג, לא נולדו ילדים, היא היתה דודה של המשפחות שצמחו לשני אחיה שמואל ועמנואל וילנסקי. מרים ילן שטקליס היתה אשה חולה בגופה אבל אמיצה וחזקה מאד בנפשה. היא ידעה לדאוג לאנשים, בעיקר בדרך של מתן-בסתר. היא קירבה אנשים צעירים חסרי מזל. כך נהגה גם עם שמואל קראוס המלחין. היה לה חוג של נאמנים בירושלים והיא אהבה להופיע בפני קהל. אבל, היא ניהלה מלחמה עזה נגד מי שסילף ולו פסוק אחד מדבריה. בעיקר לחמה במולי"ם ובעיתונים, שלא הבינו את החדשנות שלה ולא קיבלו את המיליות המקטינות שהשתמשה בהן. עם "דביר" היה ויכוח עצום לגבי "לבדיתי, לבדיתי ובכיתי" בשייר "לבדי". מרים ילן שטקליס הקדימה את תפיסת זמנה ביצירותיה. היא הבינה לכתוב לילד שבמבוגר ורוב יצירותיה הן "רבי-קומות" ולכן הפכו לנכס לדורות רבים.

היא התגאתה בדברי הילד שקרא שירים שלה ואמר: "משוררת מצחיקה, כותבת שירים שכולם יודעים". היתה ראשונה מסופרי-הילדים שזכו ב"פרס ישראל". היא גם זכתה בפרס "יקירת-ירושלים", אבל התג החשוב ביותר בשבילה היה "תג חברת-ההגנה".

ביבליוגרפיה של היצירות המוזכרות במאמר:

- מ.י. זאב - פרחי-בר הוצאת הקבוץ המאוחד 1950, איורים - תרצה.
- מרים ילן שטקליס - שלושה ספרי שירה לילדים: שיר הגדי, יש לי סוד, בחלומי הוצאת דביר איורים: צילה בינדר (לשני ספרים) בחלומי איירה אילה גורדון. אין שנת הוצאה.
- חיים ומלים הוצאת קרית-ספר, ירושלים 1978.
- שקר! הוצאת עקד 1966, צייר דוד רקיע.
- אברהם שלונסקי - עלילות מיקי מהו הוצאת ספרית-פועלים, אנקורים 1961, צייר אריה נבון.
- אני וטלי בארץ הלמה הוצאת ספרית פועלים, אנקורים 1957.

עדבר, עלייה והעפלה אצל מרים ילן-שטקליס, אהרן זאב ואברהם שלונסקי

מאת: צביה ולדן

מאה שנים להולדתם של מרים ילן-שטקליס, אהרן זאב ואברהם שלונסקי הן ציון דרך בתולדות הציונות. במאמר קצר זה אסתפק בהשוואה של היבטים בודדים בשלוש יצירות המיועדות לילדים והעוסקות באחת מן השאלות המרכזיות שהעסיקו את העם בשנים בהן יצרו: העלייה. חשוב לשים לב למונח 'עלייה' ולא

'הגירה' שכן מדובר בציונות, בתופעה היסטורית ייחודית של אומה המתקבצת בארץ של ערגה והופכת את שפתה - ששימשה בעיקר לתפילה, ללימוד ולהרצאות - לשפה של יומיום, ומעבר לכך אפילו לשפת-אם של ילדיה. מעניין לראות כיצד כותבים שלושה סופרים - אף אחד מהם לא נולד בארץ, ועברית לא הייתה שפת-האם של איש מביניהם - על שאלה 'בוערת' לאומית-מדינית, בשירים עבריים שקוראיהם הם ילדים צעירים.

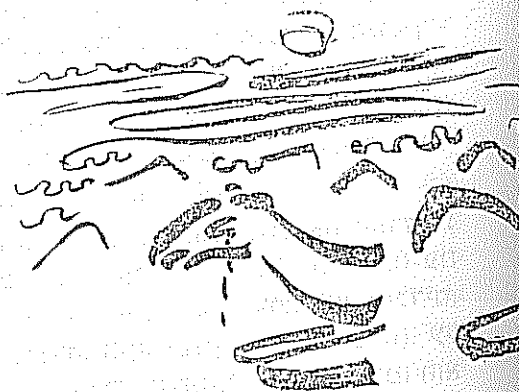
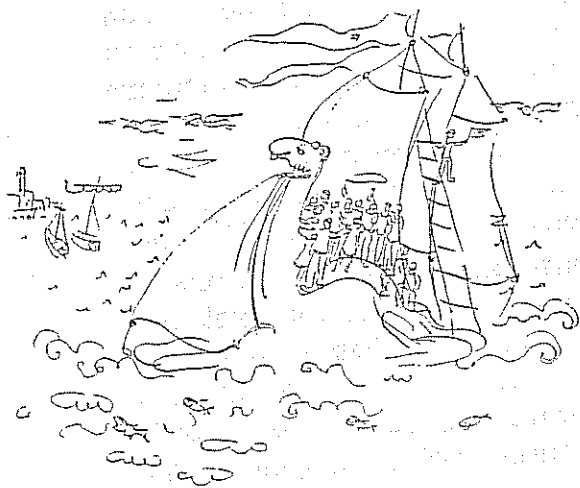
אצל שלונסקי נקרא מתוך עלילות מיקי-מהו תוך בחינה של האירורים של אריה נבון (תשל"ז, ספריית פועלים), משל זאב נקרא את השיר "עם ילדים בקפריסין" (פרחי בר, אירורים של תרצה טנאי, 1964, 1977, הקיבוץ המאוחד), נסיים בשיר המוכר לרבים מאתנו "תפלה" מאת מרים ילן-שטקליס (בחלומי, אירורים של אילה גורדון, אין ציון שנה, דביר).

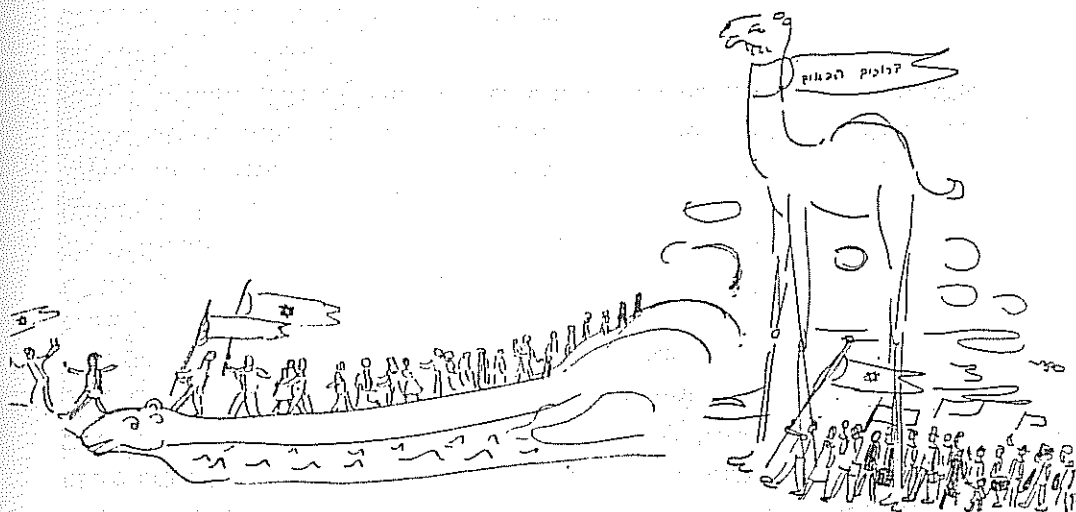
אצל שלונסקי נבלע העיסוק בנושא העלייה, משום שהגיבורה האמיתית של עלילות מיקי-מהו היא הלשון העברית. אולם בתוך משחקי-המילים שזור גיבור: גמל-דבשת. "מעשה בגמל-דבשת, שרובץ על היבשת... מסביב שממה נידחת. חול צהוב בדמות קרחת". הגמל, כידוע, הוא ספינת המדבר, והמדבר הוא המקום בו נדדו בני-ישראל ארבעים שנים בדרכם לארץ המובטחת. לא בכדי אנחנו מכנים את הדור הראשון של המהגרים דור המדבר. אלא שכדי להאדיר את ההגירה (שהרי השורש הגר. קשור בתודעה הלאומית שלנו לגירוש של הגר) אנחנו משתמשים במונח - עלייה.

בהמשך היצירה הגמל לובש ופושט שמות. כך הופך גמל-דבשת לגמליאל: "אחר ערב בא הליל, - מר לו מר לגמליאל". בגמליאל קל לזהות שם בעל צלצול תימני, ובו איזכור של האלהים. מר לו לגמליאל, ולא רק בגלל החרוז. "... ברמה / קול רחל תמיד נשמע..." רחל מבכה את בניה, מיאנה להינחם. "זו מולדת נמקה/ לבניה

מחכה... אך דורי-דורות בינם/ להכעיס מפריד הים". כלומר, הגמל - ספינת המדבר - מסמל לא רק את המדבר אלא אף את הים, ושניהם מפרידים בין העם - האומה לבין המולדת - האדמה.

אחרי שהתוודענו לקושי הגדול - המדבר החוצץ בין העם לארצו - אנחנו מתפנים לעסוק בעלייה, ליתר דיוק - בהעפלה. המלה "העפלה" גזורה מן השורש ע.פ.ל. וכמו 'עלייה' היא מסמלת תנועה לכיוון של מקום גבוה (העופל). מדובר בנסיעה במים סוערים, ולכן סוקר הכותב את כל כלי השייט: "מה? סירה? בים מרתיע? לא! סירה פה לא תצליח! לא סירה לא דוגיה - פה נדרשת אניה!". בתנ"ך - סירת דוגה (עמוס ד' ב') ואצל שלונסקי בהיתר השמור למשורר - סירה, דוגיה (ולא דוגית). את השימוש בשם 'ספינה' דוחה שלונסקי, ולקוראים כדאי לחכות, שכן ספון בו המשיח: "פיה-פיה, מי מרתיע? הספינה של משיח!" ולמען הסר ספק, מחבר המשורר את הגמל מראשית הפרק עם ספינה זו: "ספינגמל פולט קיטור. יהודים שרים לאמור:". מי שעוקב אחרי הרישומים של אריה נבון, יראה כיצד הגמל לובש ופושט צורה בדיוק כמו המילים בהן משחק שלונסקי. הגמל של נבון מתאים את עצמו לצרכי השעה: בפרק ב' הוא כורע בחולות (ראה איור). בפרק ד' מצויירת הדבשת שלו כסיפון ועליו העולים (ראה איור), ובהמשך פושט הגמל את צווארו, כמעט גוחן ולאורכו - כמו על גשר - נראים העולים בדרכם אל היבשה (ראה איור). בפרק ה' הופך הגמל להיות מעין שער-עלייה: "זהו שער! זהו שער! הי עברו, זקן ונער!" (ראה איור). כדי להשלים את התמונה, מביע שלונסקי את עמדתו הציונית האקטיבית: "כי בושש לבוא משיח, ורק הוא, רק גמליאל, פדות החיש לישראל".

נותר לנו לקוות, כי באמצעות החריזה והקצב יחלחל הסיפור לתודעת הילד, ומשיגדל ויקרא בו שנית, יקרבו אותו המילים של מיקי-מהו אל העלילות של עם ישראל.

בשונה משלונסקי, זאב הוא מפורש ביותר. הוא מקדיש את השיר "לילדים שגורשו מחופי הארץ עם קום מדינת ישראל וישבו במחנות הסגורים בקפריסין האי". האפיגרף ממלא את מקום האיור, ומציע הקשר ברור, התוחם את גבולות הפרשנות. זאב מתאר את הפגישה שלו עם הילדים - ניצולי שואה מאירופה, שגורשו מן הארץ האחת והיחידה היכולה לשמש להם בית, אל חופי האי הסמוך - קפריסין. האמפטיה העמוקה שלו כלפיהם באה לידי ביטוי בתארים העמוסים והארוכים - העשויים מסדרה של סמיכויות - בהם הוא משתמש: "הם פקחו עיניים צמאות נחמה"; "בצריך נישא הד-פחדו-קדומים שעם קרוב הליל"; "עיני ליטפה ראשם העירום מלטיפת-אם, כתפם העירום מחיבוק-אב".

זאב איננו מרחם על הילדים, הוא מזדהה איתם עד כדי התמזגות. את ההדדיות שבינו לביןם הוא מדגיש על-ידי שימוש בביטויים סימטריים: "הד ענות-עם ביסוריו" (ענות - סבל, יסורים, העין מנוקדת בחטף-סגול) עולה מן הילדים, ונפגש ב"הד ענות עם שנגאל" (ענות - תשובה, העין מנוקדת בחטף-פתח). על הילדים הוא אומר: "גל שתיקה הפעים ליבותם, ונבלע בדממה" ואילו על עצמו הוא מעיד: "גל שתיקה הפעים לבכי - ואדום". הוא מציין שלושה שמות כדי לאפיין את

הגוף החדש הנשקף לילדים: "תיל, מגדל וחיל", ושלושה נוספים משוייכים למקום ממנו נמלטו "עשו, ומחנק ואסון".

המשורר שבו נסוג מפני האדם האוהב והכואב, והדמעות של שני הצדדים נשפכות בשתיקה שגוברת על המילים: "דמעה ירדה מעינו של נער, נקשרה דמעה בעיני וניגר הצער בדממת אין-קול". גם הקורא נשנק, שותפות הגורל איננה זקוקה לפרשנים.

זאב כותב בגוף ראשון, המשורר שבו הוא עד ושותף לאירועים, הוא חלק מההתרחשות: "בצדעי מצחם נבטה חדוה למראי, האיש שבא מעבר לתיל". שלונסקי פונה לקוראים כסופר גלוי. בשונה משניהם, אצל מרים ילן-שטקליס הדובר הוא דני, ילד בן שמונה. המציאות שבה הוא גדל - מדינה בהתהוות, שאליה מתקבצת שארית הפליטה - גורמת לכך שהמאווים שלו יהיו לאומיים ולא אישיים כפי שהיו מצופים להיות בגילו: "אינני רוצה עט נובע. אינני רוצה כדורגל ואף לא אופנים. אדני בשמים, רוצה אני דבר אחד, ורק הדבר הזה בלבד". דני רוצה לבנות "אווירון מאה ושבעים אלף טון... 'אווירון עם תותחים' בכלל צד שאפתח - תותח". מעניין שהוא איננו מפרט את השימוש שיעשה בתותחים האלה, אך הרי לא לכל מטוס יש תותחים. ואכן, חשוב יותר מן התותחים הוא הסולם - ארוך כמו שרוך, מתפתל ומתקפל. ומדוע? "יעלו כסולם כולם, ואביאם אלינו, אל ארץ-ישראל, אל ארצנו".

החלום של הילד בן השמונה "ילדים וילדות ואנשים, וגם הזקנים-הזקנים, הישישים - בגרמניה, בפולניה, ברומניה ובצרפת..." ללא ספק חלום מפתיע מצידו של ילד צעיר כל-כך, המכיר שמות רבים של מדינות - בעיקר באירופה - וכורך יחד את אפריקה ואת אמריקה ו"עוד ארץ אחת - שכחתי מה שמה - בכל מקום שם יהודי נשמע". האויר של אילה גורדון איננו מוסיף דבר על הכתוב. הנופים מהם יוצאים העולים הם אירופאיים לחלוטין, והעולים עצמם אינם מובחנים כבודדים. הם נראים מטפסים על סולם, שהופך למעין שרוך.

ילן-שטקליס מרבה בחזרות: לעתים פשוטות - "אני דני" מופיע פעמיים בפתחה ופעם בסיום; ולעיתים מושהות - "רוצה אני דבר אחד, ורק הדבר הזה בלבד", "עשני, עשני בן ליל - עשני גיבור חיל" כמו מתתיהו עשני גיבור חיל, כיהודה המכבי עשני, למדני היות גיבור". לי מזכירות החזרות האלה תפילה, והן אף מפלסות להן דרך ללבו של הילד הצעיר. נראה כאילו לא חשוב למשוררת כלל להימנע מחזרות כאלה: "לא סולם סתם, כי אם ארון-ארון-ארון, מן השמיים שרוך - מתפתל ומתפתל", שכן היא הייתה יכולה לכתוב, למשל: 'ארון לעין ערוך', או 'מתקפל ומתפתל'. היא משתמשת פעמיים במילה אווירון, אף שכבר אז הייתה גם החלופה 'מטוס', אבל לא זה מה שחשוב לה.

סגנון הדיבור של דני עם אלוהים דווקא מתאים לגילו, והוא הופך את השיר לאמין; הפנייה שלו היא אינטימית וישירה, ומנוסחת כמעט כדרישה: "עשה הדבר הזה בלבד. מה לך? לך לא איכפת! הלא אתה כל כך גדול, הכל אתה יכול הכל -". בשנים שמייד אחרי השואה יכול ילד להאמין בכוחו הכל יכול של האל.

הבקשה של דני אמנם התמלאה, ולו בחלקה. העולים ברובם הגדול פליטים, חצו ימים ומדבריות, מי באוניות שחישבו לטבוע ומי - על מרבד קסמים. גם בעשרים השנים האחרונות עדיין חצו יהודים מדבריות ברגל כדי להעפיל לירושלים. אך האם ילדיהם - הקוראים הצעירים כיום - יכולים להזדהות עם תפילה דומה? ומדוע זה יש צליל מוזר לשורות הבאות? "פה עולים יהודים אל ארץ ישראל!" וכיצד הן מהדהדות באוזני ילדים שגדלו במדינה אחרי האינתיפדה?

מצאנו שהלשון, הרגש והמחוייבות - כולם מוצאים דרכם אל השירה מבעד למציאות. ואילו המציאות טופחת על פני השירה, מתגרה במילים, מביכה את הקוראים הצעירים, ולעתים אף את המבוגרים.

קהל המשתתפים בכנס

לקראת יום השואה

דור שני לשואה - "תמיד ילווה אותו צל"¹
מאת: לאה חובב

פתיחה

הרבה ניצולי שואה כתבו ספרים על השואה. אולם מעטים הם הספרים שכתבו בני הדור השני לשואה, בניהם של הניצולים². על סבלם של פליטי השואה ועל מה שעבר עליהם במחנות הריכוז וההשמדה, ידוע כיום הרבה. אך כיום גם ידוע על השפעת הסבל של דור האבות על הבנים, שלכאורה לא היו צריכים לסבול כי לא חוו את השואה על בשרם. מסתבר, שאין הדבר פשוט כל עיקר.

את הדור השני לשואה, אלה שנולדו אחר המלחמה, מכנה החוקרת דינה ורדי בשם "נושאי החותם". היא כתבה ספר על נושא זה, שבו היא מתארת תהליך של טיפול קבוצתי בבני הדור השני³. מדבריה עולה שסיפורי השואה המרגשים שבפי ההורים גורמים לבנים להזדהות עמוקה: "הרבה פעמים הרגשתי כאילו אני עצמי עברתי את הדברים האלה" (שם, עמ' 43). "התנסויות הזוועה של ההורים, בין אם אמיתיות ובין אם פנטסטיות, נעשו חלק מעולמו הפנימי של הבן, כאילו היו התנסויותיו שלו עצמו. הוא חוזר וחווה אותן בחלומות לילה או בדמיונות בהקיצ" (שם, עמ' 151).

ממחקרה של ורדי עולים כמה סימפטומים המאפיינים את בני הדור השני, רובם או מקצתם. יחסם של רבים מהם הוא יחס של תלות בהורים, ובמיוחד באם: "חשבתי על התלות באמא שלי. היא תמיד היתה הכל בשבילי. בלעדיה הייתי מרגיש אבוד, אבל גם אני הייתי הכל בשבילה" (שם, עמ' 44). זיקה הדדית חזקה זו אופיינית לילדים שנולדו אחר השואה לאמהות שכבר היו להן ילדים קודם המלחמה. אלה "העתקי ילדים" (שם, עמ' 60), להם ניתנו שמות הניספים בשואה, וחייהם אינם אלא תהליף לאחים שנכחדו. על כן נצמדו ההורים לילדיהם, הגבילו אותם בלכתם מן הבית, לא הרשו להם לצאת לטיולים, וכל זאת מתוך חשש לאבדה נוספת (שם, עמ' 83). ההורים, ובעיקר האמהות, נוטים לחוש פחדים מופרזים בכל הנוגע לילדיהם, ומגינים עליהם הגנת יתר (עמ' 100).

תגובה מסוג אחר מצד חלק מבני הניצולים היא הזדהותם עם התוקפן. זהו סוג של הגנה בפני חולשה, חרדה וחוסר אונים (שם, עמ' 120). בני הניצולים מזדהים

עם ה-ס.ס. וחולמים שהם לובשים את מדיהם, רוכבים על אופנוע גדול ושחור ומקימים רעש נורא (שם, עמ' 121). תוקפנות זו היא כמו תוקפנותם ושתלטנותם של הוריהם. ההרגשה שלתוקפנות אין גבולות, מה שאכן התרחש בשואה, דומיננטית בנפשם של בני הניצולים ממש כמו בנפש הוריהם (שם, עמ' 122). ההזדהות של הדור השני עם התוקפן משמשת גם להגנה על ההורה הניצול.

דיון בספר תמיד ילווה אותנו צל ליעקב בוצ'ן

מפליא להיווכח עד כמה המאפיינים שנדונו לעיל אכן מצויים בספר לנוער שכתב בן הדור השני, יעקב בוצ'ן, יליד אוסטריה 1946, בן להורים פליטי שואה. אין זו אוטוביוגרפיה, ובוודאי נכללו בעלילה אפיזודית פרי דמיונו של המחבר. אולם כל הקורא בספר תמיד ילווה אותנו צל חש, שחוויותיו האישיות של המחבר משוקעות בעיצוב הדמויות ובעלילה, והן מקבילות בחלקן לחוויות שהעלו בני הדור השני בספרה של דינה ורדי. יעקב בוצ'ן חיבר גם רומן למבוגרים בשם ילד שקוף (לעיל הערה מס' 2), שגיבורו, בן-ציון גוטמן, הוא דור שני, בנם של ניצולי השואה, שעולמם מלחיץ אותו ואינו נותן לו למצוא מנוחה בחייו.

הספר תמיד ילווה אותנו צל כתוב מנקודת תצפית של הדובר, אריק, ילד כבן אחת-עשרה, יליד הארץ. באמצעותו מכניס אותנו המחבר לעולמה של השואה ולפגישה עם בן הדור השני אריק "הצבר" שזאל שאלות בסיסיות: "מה זה שואה?" "מי זה נאצים?" (עמ' 12). בכך הוא מייצג את בן הארץ הטיפוסי בשנות החמישים, שעולם השואה היה זר לו.

המשיב לשאלות אלה הוא בן גילו של אריק, מני, מנחם מרגולין, ילד שבא עם הוריו ניצולי השואה לגור בסביבה. השכנות הולידה חברות, משחקים משותפים, והקורא מתוודע לחוויות השואה שעברו הוריו של מני, עם שהוא עד להזדהות הגדולה של מני עם הוריו. בדרך זו מלמד בוצ'ן את הקורא הצעיר מהי השואה, אף שעיקר העלילה סובבת סביב דמותו המוזרה של הגיבור הראשי מני, מעשיו ומחשבותיו.

מבנה הספר הוא מעגלי: העלילה נעה בין שתי פגישות. בראשונה - פגישת היכרות בין שני הילדים, ובסיום הספר - פגישת חברות ביום הולדתו השתיים-עשרה של מני. עיקר העלילה מתארת את יחסיהם של הילדים ומשחקהם המשותפים, תוך עיצוב דמותם ודמות אמו של מני. המפנה בעלילה נגרם עקב משבר וטראומה בהתנהגותו של מני, שנדבר בה להלן. בעקבות המשבר עוזבת משפחתו של מני את השכונה, מני מבלה את החופש הגדול בטבעון אצל ידידים ניצולי שואה, והמשפחה עוברת לגור בכפר-סבא. חטיבה

נפרדת בספר מהווה חבילת המכתבים שכותב מני לחברו אריק, ובהם וידויים אישיים. מכתב הזמנה ליום הולדתו והיענותו של אריק להזמנה, מסיימים את העלילה.

דעותו של מני

כדי להבין במה מתבטא הכינוי "בן הדור השני", נתבונן בדמותו של הגיבור הראשי, מני. הוא מופיע כילד מוזר, השקוע בעולם אחר. מבחינה חיצונית לבושו מ"שם": מכנסיים קצרים עם שלייקס, גרביים שהגיעו עד הברכיים. אינו מתחבר אלא עם אריק השכן, הלוחץ עליו ומבקשו "להיות חברים". על השואה הוא מספר כתשובה לשאלותיו הסקרניות של אריק, אך משהתחיל אין הוא מסוגל להפסיק, "כאילו הוא מוכרח לספר" (עמ' 12). וכאן בא סיפור רכבות המוות, מחנות ההשמדה והמספר הבלתי נתפס - שישה מליון.

מני מתגלה כילד אכזרי. תחילה תלש לפרפר את כנפיו. הוא טיפס על עץ גבוה, הוריד קן עם ביצים של נשר, וזרק אותן על הקיר. ההסבר שלו למעשה: "הוא שונא את סמלי הנאצים, שאחד מהם היה 'נשר דורס עם כנפיים פרושות' (עמ' 13).

האכזריות היא סימפטום של הזדהות עם התוקפן. בטיול כיתתי לירושלים ביקרו הילדים במאה-שערים ופגשו בבני המקום הלבושים במעילים שחורים ופיאות ארוכות לראשם. "מני ניגש לאחד מהם, תפס את פיאות השיער הארוכות שלו... וצעק: 'חבלים! חבלים!' מובן שהתחוללה מהומה והכיתה נאלצה להתרחק מהמקום. כאשר נשאל מני לסיבת התנהגותו השיב: "אמא שלי סיפרה לי, שככה הגויים עשו ליהודים". כאשר אמר לו המורה שאסור לחקות ולחזור על מעשי הגרמנים, השיב: "אני יודע, אבל לא יכולתי להתאפק" (עמ' 20-21).

לשיאה מגיעה התנהגותו האכזרית כאשר גלגל את אחיו התינוק של אריק במיטתו אחרי שהוריד את המעקה, על מנת שיתגלגל ויפול על הריצפה. הסברו לכך מביאנו להציץ לנבכי נשמתו: "אולי רציתי להרגיש שגם אני מסוגל לעשות דברים רעים, כאלה שעשו לאבא ולאמא שלי" (עמ' 44). תוצאת המעשה היתה נתק מוחלט בין מני ואריק ועזיבתם את השכונה.

ההזדהות עם התוקפן מתבטאת במיוחד במשחקים שיוזם מני, ומשתף בהם את אריק. "בוא נלך מכות" (עמ' 27). "בוא נקרא בגוליבר" (עמ' 29). ובמיוחד אהוב עליו משחק ההצגה: "בוא נשחק בהיטלר. אל תגלה לאף אחד. כמעט בכל הזדמנות שיחקנו בהיטלר. תמיד מני היה היטלר" (עמ' 37-39).

המשחק במחנה ריכוז מצמרר: "קופסת נעליים ובה צריפים קטנים עשויים מקופסאות גפרורים, גדרות ומגדלי שמירה וכובות קטנות כמו חיילים... על פני כל

המחנה היו פזורות המון המון נמלים שחורות שעמדו ולא זזו. 'אלה היהודים' אמר. 'הם לא יכולים לברוח'... (עמ' 31). כל נמלה נלקחה עם פינצטה, עליה טיפטף שעווה רותחת מנר דולק והצמידה למקום שלה במחנה. האכזריות שבמעשה זה מצטרפת לרצון להיות במקום שהיו הוריו, אך - מן העבר השני: להיות עם התוקפן. ובפירוש אמר, אני רוצה להרגיש "חזק וגיבור", להיות מבוגר ולהזדהות עם המכה.

אולם לאמיתו של דבר, מני הוא ילד מלא פחדים. הוא פוחד להתרחק מן הבית, וחוזר עם המשאית של אביו של אריק לביתו באמצע הדרך (עמ' 17). הוא פוחד מן החושך בחדר המדרגות וקורא לאמו לפתוח מהר את הדלת (עמ' 34). הפחד מגנבים, שנגרם עקב חוויה של היתקלות בגנב על הגג, גרמה לו לנעול בבית כל דלת וחלון (שם): "בגלל הגנב בהמות הזה באו לי תקופות מפחידות, גם בימים גם בלילות". כתוצאה מכך מתחזקת תלותו באמו: "מאז המקרה אני בא יותר פעמים בלילה למיטה של אמא... אני אוהב להריח את הכושם שהיא שמה... בלילה כשאני מתעורר בפחד ולא יכול לישון, אני קורא לה ואז אבא בא למיטה שלי עם כרית ביד, ואני עובר לישון איתה ונרדם מיד" (עמ' 36). תיאור זה מדגיש את הקשר האדיפאלי החזק של מני לאמו, כשאביו מפנה לו את מקומו במיטה לצידה.

דעות אמו של מני, הלה

אחת התופעות שאיפיינו את ניצולי השואה בשנים הראשונות שלאחר המלחמה, ואצל אחרים - במשך שנים רבות אחריה, היא תופעת השתיקה. רבים נמנעו מלספר את חוויות הזוועה שעברו, אם כדי לא לחזור ולחוות אותן שוב תוך כדי שחזורן, ואם מתוך רצון לשמור על שלווה נפשם של ילדיהם. לכך תרמה גם תגובת היישוב בארץ שראה בהם "כצאן לטבח", ולא עמד על גבורתם הרבה במלחמתם להישרד.

בספר זה מתאר יעקב בוצ'ן תופעה שונה לגמרי. אמו של מני מספרת לו על זוועות השואה ללא כחל ושרק. היא תיארה את חוויית הציית הגבול במוחשיות רבה, וכך משחזר זאת מני: "אמא שלי עברה עם אבא בלילה של חורף ושלג... היא החזיקה אותי בתוך כר גדול, וכשבכיתי היניקה אותי תוך כדי הליכה שאשתוק, ונפלה לה נעל בשלג..." (עמ' 9). היא מעבירה לבנה את השמות המפורסמים, הימלר, מנגלה, אייכמן, וכמובן היטלר, ואת מעשיהם הנוראים ביהודים: "הכניסו אותם לרכבות משא סגורות... הפשיטו אותם בקור ובשלג..." (עמ' 12).

הסיטואציה שבה סיפרה האם את סיפוריה למני מוזרה ויוצאת דופן. הוא אינו מוכן לאכול אלא אם כן תספר לו אמו "סיפור". "רק אם תספרי לי על הנאצים

והקצין", אמר. לתדהמתי מילאה אמא של מני כף במרק והתחילה להאכיל אותו, מספר אריק (עמ' 25). בהאכלה בגיל אחת-עשרה יש מעין דגרסיה, חזרה לילדות המוקדמת. קיים כאן ניצול של הילד היודע את חשיבות האוכל בעיני אמו. יש בכך ביטוי לשלתטנות עליה, ולצורה שבה "סחס" ממנה את זוועות השואה. מני אינו מוותר. ודורש פרטי פרטים, למשל על מנגלה: "מה הוא עשה לך?" "לוי? בעיטות בכל הגוף, בן שלי, ואקדח ברקה!" (עמ' 26). תשובה זו ניתנה תוך כדי בכי מר. מני מודע להיותו בן הדור השני, וזה ההסבר שלו לצורת אכילתו: "אריק אוכל יפה, כי אין לו אמא שבאה מהשואה, ואני לא אוכל יפה, כי לי יש אמא שבאה מהשואה" (עמ' 25).

האם מסתתרת כל היום מאחורי וילון, ולא מראה את עצמה. וכאשר יצאה לרחוב הרכיבה משקפיים כהים ו"מטפחת שקופה על הפנים" (עמ' 15). מצב זה מעיד על פחדים וחוסר ביטחון, ואולי חשש פן יזהו אותה. על ידה היה חקוק "מספר כחול", ואריק אינו מבין מדוע "כתבה לעצמה ספרות על היר"4. לשאלתו השיבה: "הנאצים ימח שמם, עשו הכל יותר טוב מכולם. המספר הזה ירד ממני רק כשאני ימות" (עמ' 16).

הדאגנות והחרדה מאפיינים את האם ניצולת השואה. כל ערב היא מציצה בשעון מודאגת, בציפיה לאב המאחר לחזור מן העבודה. חרדה זו עוברת לבנה העומד ומצפה בחלון (עמ' 8). לטיול השנתי אין היא מרשה למני לצאת. היא פוחדת שיקחו לו את האוכל ולא ישמרו עליו. רק בטיול לירושלים התערב המנהל ומני הצטרף אל חבריו. היא מאמינה באמונות תפלות ומזהירה גם את הילדים מפניהן. את אמונתה בצדקת בנה ובמעשיו, מביא המחבר בצורה אירונית: "מני שלי הוא ילד טוב ועדין. הוא לא יכול לעשות רע אפילו לזכוב" (עמ' 32). אמירה זו הנשמעת אחרי המעשה בנמלים השחורות המוצמדות בשעווה רותחת, מתקבלת בעיני הקורא כאירוניה, ומדגישה את הפער שבין המציאות ובין דמותו של הבן בעיני אמו המעריצה.

חגיבת העכתבים - שינוי והתבגרות

בסוף הספר משנה בוצין את דרך הכתיבה, ואנו מתוודעים למני שונה מזה שהיכרנו, באמצעות מכתבים שהוא כותב לאריק. במכתבים אלה, שמביאה אמו של מני בחבילה לאריק, יש גילויים וידויים חושפניים, שאינם הולמים את דמות הילד העצור שבתחילת העלילה. אריק בעצמו נותן לכך ביטוי: "כשמני היה חבר שלי הוא תמיד דיבר בקיצור, ופתאום הוא מגלה לי את כל מה שהוא מרגיש" (עמ' 48). מבחינת הכתיבה יש כאן שינוי בנקודת התצפית, והדובר המרכזי הוא מני במכתביו, שבהם הוא מספר על תחושותיו בעת שהייתו בטבעון.

לא רק אופן הכתיבה משתנה, אלא המחבר מתאר את השינויים שחלו במני עצמו. זהו כעין סיפור התבגרות, שבו מתאהב הגיבור בילדה נילי, והיא "בלי מאמץ גורמת לו להיות טוב יותר" (עמ' 50). בוצ'ן מצא דרך אופטימית לסיים את ספרו הקשה על בן הדור השני, ולהראות ש"בזכות האהבה הוא נחלץ מהכלא הפנימי, בו היה כלוא, ויצא לחירות" (עמ' 58). אולם, סיום זה המתאר את התאהבותו של בן האחת-עשרה, והשינוי המהיר שחל בדמותו, יוצר בקורא תחושה של חוסר אמינות. הילד האכזר שהיכרנו משתנה בפתאומיות בלתי סבירה. נכון שאהבה יכולה לחולל פלאות, אך המשתנה צריך לעבור תהליך פנימי של שינוי הדרגתי, ולא ייתכן ש"יחליף את עורו" בבת אחת.

כעבור שנה, ביום הולדתו השתיים-עשרה של מני, מתבונן אריק בשינויים שחלו גם בביתו של מני, ובמקום המראה המדכדך של דירתם בעבר, "החליפו את הספה הישנה והכהה בכורסאות קלות וספת קש עם כריות צבעוניות" (עמ' 50). גם בגדיו של מני העידו על המהפך: "הוא לבש ג'ינס ונעלי התעמלות. למכנסיים עם השלייקס ולגרביים עד הברכיים לא היה זכר" (עמ' 57). שינוי חל גם במבטו של מני: "היה לו מבט שונה.. נראה היה לי שהתבגר וקיבל ביטחון" (שם). עיסוקו של מני באוסף הבולים שלו, תחביב שלמד להוקירו בהיותו בטבעון, אף הוא גורם לשלווה גפשית: "אני מרגיש שהם כמו חברים שלי... הם מספרים לי על העולם... אני מרגיש קרוב אליהם" (שם).

למעשה מוצג לפנינו בסוף הספר ילד ישראלי רגיל, שלא ניכרים בו כלל סימני היותו בן הדור השני לשואה על כל השלכותיה. דבריה של אמו של אריק, "מני הוא ילד יהודי, שתמיד ילווה אותו צל. צריך לעזור לו להיות ילד מ"ש" (עמ' 58), כאילו מתבדים בסוף הסיפור. בוצ'ן, בציירו את השינוי הגדול שחל במני, אינו נותן לנו סיבה להניח שתמיד ילווה אותו צל. הוא כאילו סילק את הצללים באמצעות האהבה, ונוצרה כעין סתירה פנימית בין האמירה לבין העלילה. האומנם כך יהיה גם להבא? האם על הקורא לחשוש שהשינוי הוא זמני וחולף? הסיום של הספר נשאר כאילו פתוח.

לסיכום נאמר, שבספר מרתק זה עוצבה דמות בן הדור השני, הילד המזדהה עם סיפורי השואה של הוריו, מגלה יחסי תלות באמו וקירבה יתירה שוררת ביניהם. דאגתה לבנה, והחשש לאבד אותה, מתבטאים בהגבלות שהיא מגבילה אותו בטילים ובהתרחקות מן הבית. פחדים ממלאים את הבן כמו את הוריו. הזדהות הבן עם התוקפן וחיקוי מעשיו, אם מתוך רצון להגן על הוריו ואם מתוך שאיפה להיות חזק וגיבור, מזעזעים את הקורא ומשאירים בו רושם בל ימחה.

הערות

1. יעקב בוצ'ן. **תמיד ילווה אותו צל**, הקיבוץ המאוחד, 2001. איורים: יוסי אבולעפיה.
2. אביא לדוגמא מספר ספרים, מהם ספרים למבוגרים, כגון: דוד גרוסמן, **עיני ערד אהבה**, הקיבוץ המאוחד, בית הוצאה כתר, ירושלים. 1986 (במיוחד הפרק הראשון). לוי דורון, **למה לא באת לפני המלחמה**, ת"א, בר-כוכבא 29, תשנ"ח. נאווה סמל, **כובע זכוכית**, ספרית פועלים, 1988 (10 סיפורים קצרים). ארט ספיגלמן, **עכבר**, זמורה-ביתן, 1990, מאנגלית: יעקב רוטבליט (קומיקס). יעקב בוצ'ן, **ילד שקוף**, זמורה-ביתן, 1998 (רומן). ומחס לבני הנעורים: גילה אלמגור, **הקץ של אביה**, עם עובד, 1985, ציירה: רות צרפתי. נאווה סמל, **גדשונה שונה**, עם עובד, 1988. יורם הרפז, **ילדי מעיין**, ספרית פועלים, 1999, איורים: שמואל כץ (10 סיפורים קצרים). אני מודה לספירה רפפורט, מנהלת המרכזיה הפדגוגית של "יד-ושם", על עזרתה הביבליוגרפית.
3. דינה ורדי, **נושאי החותם** (דיאלוג עם בני הדור השני לשואה), כתר, ירושלים, 1990. ספר נוסף המתאר טיפול בבני הדור השני, כתב אורי צינמון, **מחיקון**, חלונות, 1998, הוצאת המחבר.
4. המספר על היד הפך למוטיב חוזר בכמה ספרי שואה, גם לילדים, כגון, ספרה של סוזן ויס, **סבתא, מדוע יש לך מספר על היד?** הוצאת כריכית ויס, בית שמש, איור: אורה אופנהיימר.

היסכון באמצעות קרן-הספריות מכירת ספרים בהנחה

1. קרן הספריות מוכרת למוסדות-חינוך ולספריות ציבוריות ספרים בהנחה של 30% מן המחיר הקטלוגי.
2. נותרו מספר סדרות המוצעות לחטיבה העליונה במחיר מבצע בהנחה של עד 50%.
3. ניתן להזמין ספרים לפי הכתובת

קרן הספריות

רח' אבן גבירול 17

ירושלים - 92430

טל. לבירורים 02-5639984

הסיפורים ה"קטנים" שממחישים את הטרגדיה היהודית

מאת: מנחם רגב

עשרים ואחד ספרים יצאו עד עתה בסידרה ע"ש קורצ'אק. בחוברת ההסבר של הוצאת "יד ושם" מתוארת הסידרה במילים אלה: "פרקי חיים בשואה - זכרונות וספרות יפה שעניינם מאבק להישרדות ולהצלה, בעקבות חורבן יהדות אירופה בתקופת מלחמת העולם השנייה. הסידרה מדגישה בייחוד את גורלם של צעירים ושל ילדים ומתאימה גם לבני הנוערים."

הספרים שונים זה מזה בדרך הכתיבה, בשילוב של הומר היסטורי בתוך הסיפור האישי ובכשרון המספר, או המספרת. האירועים מתרחשים בארצות כגון: יוגוסלביה, סלובקיה, הונגריה, פולין, רומניה, איטליה, טרנסילוניה, ליטא וגליציה. הסיפורים האישיים על הסבל הנורא, על ההתמודדות היומיומית עם המוות, ההכרה המרה ששכניך מאתמול נעשו למשתפי-פעולה נלהבים עם הגרמנים, התושייה והתחבולות של המספרים שהצליחו לשרוד - כל אלה ממחישים, באמצעות הגורל האישי של המספרים, את המושגים "שואה" ו"מליוני נרצחים" ומקרבים, ככל שהדבר ניתן, את מה שאירע לקהל הקוראים של שנות האלפיים. מתוך הסדרה בחרתי בחמישה ספרים שיכולים להדגים משהו מאופייה של הסידרה כולה. הפרטים הביבליוגרפיים המלאים של הספרים מצויים בסוף המאמר.

כניים עשותפים

הקדשות: כל הספרים פותחים בהקדשות לזכר בני-משפחה שנספו בשואה: "לאמי, שנעקרה מחיי בידי זדים, ולא נפרדתי ממנה." או "הספר מוקדש לזכר הורי, שהודות לתושייה ולאומץ הלב מילטו אותנו מסכנות ומוות - כנגד כל הסיכויים." או "לילדי, בתקווה שלעולם לא יידעו סבל כפי שידעתי אני". הקורא אשר נוטל ספר זה לידו יודע, מתוך ההקדשה, שזה לא יהיה ספר רגיל, שעליו להתכונן נפשית לקריאה בטקסט קשה, שיש לו משמעות לא רק לגבי המספרים ובני משפחתם, שזה אינו גורל פרטי בלבד, אלא הוא נוגע גם בו כבן לאותו עם שקמו עליו לכלותו. מה ש"מקל" על הקריאה בפרקי זיכרונות אלה, היא העובדה שהמספרים ניצלו ואף הקימו משפחות ופיתחו קריירות - זהו שיר הלל לרוח האדם שמחזקת גם את הקורא היהודי-הישראלי, ואולי משמשת לו מופת במובנים מסויימים.

הקדמות ואחרית דבר: מה מביא אנשים לכתוב על אירועים כל כך טראומטיים בחייהם? האם הם חייבים הסברים לא רק לקוראיהם, אלא גם לעצמם? כותבת בתו

של אחד הניצולים: "כל מי שעבר על בשרו את מלחמת העולם השנייה ונשאר בחיים יש לו סיפור לספר. אבל סיפורו של אבי על בריחתו מפולין הכבושה בידי הנאצים בשנת 1939 היה אפוף ערפל של מסתורין כל ימי ילדותי. הוא עצמו לא דיבר כמעט על שנות ילדותו ונעוריו בפולין, ולא הרבה לספר איך שרד עד שעלה לארץ-ישראל בשנת 1942" (עזריאלי, ע' 9). רק ב-1990 כשחזר וביקר בפולין החל לספר את סיפור חייו לבתו. זהו קטע שמייצג ניצולים רבים שלא סיפרו לבני משפחתם את הקורות אותם בשואה. הבת מעלה עוד שאלה: האם הבריחה המוקדמת של אביה, שעה שרוב היהודים בסביבתו היו בטוחים שגם גל השנאה וההרג הזה יעבור, הוא מזל, אינטואיציה או ראיית הנולד? בספר אחר כותבת המחברת שרק כעבור ארבעים שנה אזרה אומץ לכתוב את מה שאירע לה, וכך "נשתחררו סוף-סוף הדמעות שלא יכולתי להזיל כילדה". האם אפשר לכתוב על הכל? "אולם בעודי כותבת הבנתי כי ישנם מצבים רבים שלא אוכל לתאר, חרף כל מאמצי."

כשם שהנושא יוצא דופן, יכול הקורא להבין שלא רק האירועים, אלא גם ההיזכרות בטראומות מקשה מאוד על הכתיבה, שספר מסוג זה אינו ככל הספרים. אבל הכותבת מעידה שזה אינו סיפור אישי בלבד: "**אתמולים אבודים** אינו רק סיפור על אסון אישי ועל תקווה אישית; הוא גם תיאור הדרך שבה פשיסטים רומנים הכפישו, בודדו ובסופו של דבר ניסו להשמיד את היהודים שישבו בקרבם" (גלסברג, ע' 13-15). כאן, ובהקדמות אחרות, יש כמה סיבות להיזכרות הכואבת ולכתיבה: "הרצון לספר לילדי הכותבת את מה שאירע להוריהם, הרצון להקים מעין "יד" לנספים, והצורך לשמר חומר חשוב בתקופה שיש בה חוגים רחבים בעולם שמכחישים את קיום השואה. הרצונות הללו מצטרפים גם לתביעות הדור הצעיר: 'סבתא, ספרי לי שוב את הסיפורים שלך; כשהיית ממש קטנה וגם את אלה שחווית בגילי'. (...) כך מבקשת נכדתי בת ה-11 וחצי, ומי יכול לעמוד בפני המשאלה שלה ולאכזב את העיניים הכחולות המצפות?" (ברק, ע' 11). בסוף אותו ספר מספרת המחברת, שבתם של בני הזוג שבזכותם ניצלו חייהם (הם עצמם נפטרו בינתיים), כתבה להם בעת מלחמת המפרץ: "כמו שהורי עזרו לכם לשרוד בימים הקשים ההם, כך גם אני רוצה להעניק לכם מחסה והגנה מפני טילים העלולים ליפול עליכם." נרגשת מן ההצעה הזאת, ענתה להם המחברת במילים שהם לא רק המסר של הסיפור שלה: "השבתי לה שמצבנו אינו דומה כלל למה שהיה אז. כעת יש לנו מדינה וצבא שיגנו עלינו, זו ארצנו ולא נחפש מקלט במקום אחר" (ברק, 196-197).

הלם גילויי שנאת היהודים

* "מכל חברותי שלפני המלחמה נשארה לי רק דולי. כל היתר נשכרו, כאילו לא היו כלל. פסגת ההתעללות הנפשית, הממושכת והאכזרית, המעליבה והבלתי נסבלת

הופיעה ביום הולדתי ה-14 ב-20 ביוני. איש לא זכר אותו חוץ מהגרמנים, ומהם אף קיבלתי "מתנה": גם אותי סימנו בטלאי הצהוב. הפכו אותי לשונה. הרגשתי בדידות, יאוש וניכור, וכירסמה בי בעית הזהות שלי, כי לפתע גיליתי שאינני שייכת עוד לסביבתי". היא פוגשת ברחוב חברה עוד מבית הספר היסודי, היא מסבירה לה שהיא אינה יכולה להסתכן על ידי שיחה איתה. המספרת שואלת אותה: "אלמלא הטלאי - איך הייתם מבדילים אותנו מ'האנשים הנורמלים'? תגידי לי: אילו היינו באמת כאלה כפי שמציירים אותנו - מדוע נותנים לנו את הטלאי? (...) הרי את מכירה אותי שנים כה רבות, עוד מכיתה א'! (...) האם מישהו שפגש אותי ברחוב היה יכול לדעת שאני יהודייה? אז עכשיו סימנו אותנו, כי לא יכלו להבדיל. הטלאי צריך להוכיח כי אנו מפלצות ולא בני אדם..." (לב, ע' 75-74). איך מתמודדת ילדה, שעד עתה חייתה חיים נורמליים, עם השנאה האופפת אותה? ומה קרה לחברתה שלפתע מנתקת כל קשר איתה? המספרת טוענת טענה הגיונית: אילו היינו מפלצות, הרי לא היה צריך לסמן אותנו... במשך הזמן היא מגלה שבאנטישמיות הרצחנית יש אומנם סדר ושיטה גרמניים, אך כולה דעות קדומות. האם יגרמו האירועים האלה לשאלות לגבי הזהות שלה?

** המספרת, הנראית כגויה, קולטת לפתע את האנטישמיות המושרשת של "ידידיה": "למרות שידידי לא התעניינו ביהודים כבני אדם חיים וסובלים, הם היו חלק מהשיחות היום-יומיות שלהם, התייחסו אליהם כאל סמל החמדנות, חוסר היושר והמירמה. ואולם אני שיחקתי (כ'נוצריה') עם הילדים הפולנים האלה, כמה מהם חשבתי לחברי. התקשיתי להבין ולהשלים עם העובדה שאלה שחשבתי אותם לנדיבים, מתחשבים ועוזרים, היו לעתים קרובות הקיצוניים ביותר בהערותיהם על היהודים" (טק, ע' 139). מה היו אומרים אילו ידעו שהילדה ה"פולניה" שבקירבם היא יהודייה? האם היו מסגירים אותה? המספרת אינה מעלה את החששות האלה, אך אין ספק, שכל זה חיזק בה את ההרגשה שהיא פוסעת יום יום על קרח דק מאוד.

רגשות אשמה של ניצול

* "בעיני אנשים נחשב הניצול בדרך כלל בר מזל, אבל לאמיתו של דבר מדובר לעתים קרובות במשא כבד, טעון רגשי אשמה וזיכרונות מייסרים שאינם ניתנים למחיקה. זוהי תחושה של אי-שייכות, של היעדר שורשים, העדר משפחה, ובמקרה שלי כאילו חלק ממני מת או לא לגמרי חי" (גלסברג, ע' 182).

הניצול, שבאמת שפר עליו מזלו, הוא אדם שלם רק לכאורה. הטרואמות, הסייטים, רגשות האשמה (שאינן להם על מה לסמוך) מלווים אותו כל ימי חייו.

בחרתי בקטעים האלה כי הם מייצגים את עומק הטראומות של פליטי השואה. האם קריאה בסיפורים שבסידרה הזאת, יגבירו את ההזדהות והאמפתיה של הקוראים עם גיבורי הסיפורים הדוקומנטריים האלה? האם הבנת המסרים, האוניברסליים והיהודיים, תגרום לו גם להתבוננות מחודשת בערכים שהוא מאמין בהם? האם הקריאה בהם תביא אותו לידי הגדרות מחודשות של 'ישראליות' ו'יהודיות'?

גן העדן שהיה

גיבורי הזכרונות נעשו גיבורים בעל כורחם. הסבל הנורא שעברו, בני המשפחה שלהם שניספו, האכזבות הקשות מן הקהילות הלא-יהודיות שבקרבתן גדלו - זהו הרקע המשותף לכל הכותבים. אבל הם אינם רק "גיבורי הסבל", שלמרות הכל התאמצו לשמור על צלם אנוש בתוך הגיהינום; הם גם פגשו בגויים המעטים שהיו מוכנים להסתכן כדי להציל יהודים. אך מעל לכל הם "גיבורי ההישרדות", אשר כנגד כל הסיכויים והסיכונים יצאו מעמק הבכא מתוך הרגשה שזהו הניצחון האמיתי על הרוצחים. וסוג הגבורה השלישי הם הכוחות שמצאו בקירבם להקים חיים חדשים. הם איפוא גם "גיבורי החיים".

מתוך הספרים שקראתי, בחרתי בתיאורי הילדות והנעורים של המספרים בטרם-שואה. הרקע האידיאלי הזה, שמשולבים בו גם תיאורי נופ וטבע מקסימים, מבליט את החשיכה שכיסתה אותם אחר כך. תיאור החיים הנורמליים מקבל משמעות מיוחדת בעיני הקורא, שיודע כבר, מתוך חרדה, שהנה עוד מעט יבוא הקץ לחיים חסרי הדאגה.

* על בילוי חופשה בכפר: "בואנו לכפר אירע תמיד בתקופת הבשלת הפירות. נסענו דרך אזורים מקסימים: פה חלקת עצי פרי - במיוחד שזיפים, משמשים, אגסים ותפוחים וסוגי פירות כר. עברנו ליד שדות תירס וחיטה, שנתכרכה בהם ארץ זו, והעגלון הסביר לנו, כי בכל שנה זורעים את החיטה במקום ששנה קודם לכן גידלו תירס, ולהיפך (...). מיד עם בואנו לכפר רצנו, אחי ואני, אל הבריכה כהרים, כמעט כולה חצובה בסלע. אבא בנה אותה תחת מפלי הנחל, הזורם בנקיקי המפותלים הישר אל הבריכה. מדי יום רחצנו כמימיה הזכים והצלולים" (לבל ע' 13-14).

* "בשנה זו התחלתי את צעדי הראשונים כתלמידת הכיתה הראשונה בכית הספר העירוני הכללי, הלא יהודי. זה היה אירוע מיוחד ומרגש. הורי לא ליוו אותי ביום הראשון ללימודים, כי הדבר לא היה נהוג במקומנו. ייתכן שסמכו עלי, ואולי פשוט לא הקדישו לדבר מחשבה מרובה. כדי לשאוב עידוד, הלכנו בצוותא כמה ילדות שכנות" (ברק, ע' 14).

* "בשנת 1937 יצאתי ממאקוב ולמדתי שנה אחת בוורשה, בסמינר להכשרת מורים בתחומי היהדות. באותם ימים לא היה בית ספר תיכון בעירנו, ועצם הדבר שהתקבלתי לסמינר היה מקור גאווה רבה לי ולמשפחתי; כדי להתקבל היה עלי להיבחן בחינות כניסה קשות, ומשפחות לא רבות במאקוב יכלו לעמוד בשכר הלימוד הגבוה. בסמינר למורים למדנו מתמטיקה ומדעי הטבע, אבל גם עברית וספרות עברית. היו גם שיעורי מבוא בתחומים קדם-צבאיים, ובעת תרגולי סדר מסוימים נדרשו התלמידים ללבוש מדים מיוחדים, מעוטרים בכפתורים מבהיקים" (עזריאלי, ע' 22-23).

* "הכפריים כיבדו והעריכו עד מאוד את סבא בשל חתירתו הלא נלאית לאמת ולצדק. (...) אחי, מנשה, שכונה "בובי", היה הנכד החביב עליו. בשבילו הכין חכה, מעמד לדפי תווים, נדנדה עם חצובת עץ משלה וסירה קלה עם שני משוטים. כשניגן בובי בכינור היה סבא משקיט את כל המשק כדי שיוכל להקשיב באין מפריע. (...) עוד לא מלאו לי שלוש שנים כשהחליט (אבא) ללמד אותי לקרוא. יום אחד הביא הביתה קופסה גדולה מלאה קוביות-אותיות צבעוניות, פרס אותן על רצפת מרפסתנו הסגורה בזכוכית והציג בפני את אותיות האלף בית הגרמני. העמדנו פנים כאילו מדובר במשחק, השתרענו על הרצפה והוא החל לנקוב בשמות האותיות, להרכיב מהן מלים קצרות בעוד אני מנסה לקרוא אותן. התלהבותי ופתיחותי ניזונו משבחיו המתמידים ומגאוותו הברורה. ככה למדתי לקרוא בגיל שלוש, בשעה שגיל ההרשמה לכיתה אלף היה שבע" (גלסברג, ע' 26-28).

כל הכותבים היו בני המעמד הבינוני, וכמה מהם אף היו אמידים. מה זכור למספרים? נופי-כפר, בריכה, חוויית כיתה א', סמינר למורים, יחסי משפחה חמים וחתירה להישגיות. לאור מה שקרה אחר כך כל הנורמליות הזאת מקבלת צביון של אגדה רחוקה. הכותבים נזכרים באותם ימים רחוקים, ומנסים לחוות אותם שוב בזכרונותיהם לאחר שנים רבות, אחרי שנקטעו באכזריות כל כך רבה.

רוח האדם

מה היה טיבם של הכוחות הפנימיים שהפיחו תקווה בשורדים בימים כל כך קשים? לכל אלה שניצלו יש תשובות שאינן מאפשרות הכללה. אני מביא ארבעה תיאורים מפי הניצולים עצמם:

* "שש יממות צעדנו, בני לוויית ואני, בצעד מהיר למדי. (...) באותם ימים של בריחה מזרחה דומה היה שעולמנו מלא הרפתקאות מסעירות. ידענו שאנו נמלטים על נפשנו, אבל עברנו בארץ כפרית דשנה, בשיאו של הסתיו. למרות אותות האסון המתקרב חשתי ששפר עלי גורלי ואני רחוק ממוראות המלחמה. סביב ראיתי את

יפי העולם; עלי העצים זהרו באדום, כתום וצהוב; האיכרים בשדות קצרו ואספו את היבול לפני בוא החורף והעתיד הלוט בערפל. שבויים היינו בתחושת ההרפתקה שזוהרה נפגם במקצת רק בשל הידיעה שעלינו להוסיף ולמהר כדי שלא ישיגונו גייסות הנאצים המתקדמים" (עזריאלי, ע' 34).

האם תקופת השואה מתקשרת בתודעה שלנו במונח 'הרפתקה'? הכותב, שהיה נער, ראה גם בבריחה זו מאימת המוות מעין הרפתקה. הפתיחות שלו למראות הטבע שסביבו - הגישה הנורמלית הזאת היא שנתנה לו כוח להמשיך, ולהינצל בסופו של דבר.

* "כשהגיע מזג האוויר החמים גיליתי כמה ילדים גרים בשכונה. לקראת ערבו של יום שטוף שמש הם היו מתפזרים באחו שמאחור, בחצר הקדמית, וברחוב שמעבר לשער. מהדירה שלנו (דירת המחבוא) יכולתי לשמוע אותם צועקים, שרים וצוחקים. זמן רב עבר מאז ששיחקתי עם ילדים אחרים. כשהקשכתי להמולה העליזה הבנתי כמה חסר לי להשתתף במשחקים מעין אלה. (...) אך כעבור זמן, העזתי, בהיסוס, לצאת החוצה. הם קיבלו אותי ללא טכסיות מיוחדת ומבלי לשאול שאלות. התעודדתי מכך והצטרפתי אליהם לעתים קרובות יותר ויותר, עד שהפכתי להיות אחת מהם. (...) לא חשוב כמה אהבתי אולי את ידידי החדשים, לעולם לא אוכל להיות אתם כנה לגמרי או פתוחה, ולעולם לא אוכל להפוך ל'יודית אמת' של מי מהם. למרות שהורי לא מנעו ממני להצטרף לילדים האחרים, הם הדגישו שוב ושוב כמה חשוב שלא אגלה את סודותי, וכאמצעי מנע הסכמנו שלא אזכיר לעולם את עברי הכדוי. (...) התוצאה של מעידה, ולו הקטנה ביותר, עלולה להיות טראגית" (טק, ע' 137-138).

הרצון לחבור לילדים הפולניים ולהשתתף במשחקיהם הוא טבעי ונורמלי. הוא גם מחזק את האשליה שהמספרת אינה יוצאת דופן. אבל הצורך לשמור סוד, ובכך להגן על עצמה ועל הוריה, הוא עול שעל הילדה היהודייה לשאת בו. היא יודעת כל הזמן שהקשר עם שאר הילדים אינו יכול להיות אמיתי.

* "החיים בבור התנהלו בצפיפות ומתוך חיכוך הדדי, מתח, כאב וחולי. (...) היה, למשל, נוהג שלפיו כל אחד מאיתנו מספר לפי התור סיפור שקרא בעבר. דילגנו רק על מרים הקטנה, שכמעט לא הספיקה לרכוש חוויות מספרות הילדים. אני זוכרת שסיפורתי קטעים מהלב של אדמונדו דה אמיצ'יס; אחרים סיפרו מה שזכרו מתוך **הרוזן ממונטה קריסטו** ומתוך **שלושת המוסקטרים** ועוד פרקים מספרות שנועדה לכני נוער.

שיחקנו גם משחקי חברה שונים שאפשר היה לנהל בעל-פה, לימדנו זה את זה שירים שידענו, בעיקר שירי ארץ ישראל, וכן סיפרנו חוויות מעניינות מהעבר.

הסיפורים והמשחקים התנהלו בחושך מוחלט, כשאנו יושבים על הקרקע או שוכבים" (ברק, ע' 125).

איך מעבירים את הזמן במחבוא שאינו אלא בור עמוק? המחברת מספרת לקוראים על האפשרויות לקיים "חיים רוחניים" בתנאים בלתי אפשריים. הספרים שקראו בזמנו, ושהם "המלאי התרבותי" של המתחבאים, הופכים לאמצעי קשר של תרבות ובידור.

* "לעתים קרובות חלמתי על לחם בחמאה מרוח במרקחת דובדבנים שחורים או בריכת שזיפים או בדבש מכוורתו של סבי. שוב ושוב דיברנו על תקוותנו להיות חופשיים, לחזור לבית הספר, ולדפדף בדפיו הלבנים של ספר, לטבול באמבטיה חמה ולהסתכן בסכון ריחני, להחליף את בלויינו בבגדים של ממש ולישון לבד במיטה נקייה ורכה. החזיונות הללו העניקו לנו כוח. נראה שפיתחנו יכולת לסבול את הבלתי נסבל" (גלסברג, ע' 125).

הדברים הרגילים: לחם, חמאה, דבש, בית ספר, ספר, אמבטיה, סבון ומיטה נקייה - הופכים בכוח הזיכרון, התקווה והגעגועים למטרות בלתי-מושגות. אך עצם המחשבה שהיו פעם ימים אחרים עשויה לשמש מעין נחמה בהווה הקשה לקראת עתיד אחר ואופטימי.

התחלות חדשות

* "יצאנו לתוך עולם חופשי. הכל היה שקט. לא היתה התרגשות מטורפת. לא כלום, לא הרגשתי דבר מלבד תשישות. הבטנו זה בזה כלא מאמינים. האם הגיע הסוף? כשנכנסנו לדירתנו, הופתעתי שהיא נראתה בדיוק כפי שנראתה כשיצאנו ממנה. האם ציפיתי לאיזה שינוי תהומי שיתרחש בדרך נס? אבל סוג מסוים של נס אומנם התרחש, והתחלנו לחבק זה את זה ואמרנו, וחזרנו ואמרנו, זה נגמר, אנחנו חיים, אנחנו חופשיים. אך לא תפסנו את משמעות האירוע במשך זמן רב. השינוי היה פתאומי מכדי שנוכל לתפוס את כולו" (טק, ע' 200).

באחד הקטעים שהבאנו לעיל קראנו על הלם הופעת הגרמנים, ופה זה הלם מסוג אחר: חזרה מעולם של יאוש גמור אל שינוי מבורך שקשה מאוד להסתגל אליו.

* "בחיות רבה אני זוכר את הרחצה במקלחת הפתוחה שסמוך לאוהל שלנו, אהבתי את אור השמש העז ואת קרירות המים הניתזים על גופי. רגע אחד נשאר חרות בזיכרוני בבחינת סמל לחיי בארץ-ישראל: עמדתי במקלחת, ומבחוץ נשמע קולה היפה של אשה ששרה שיר בעברית. באותו הרגע עלה בדעתי שהקול הזה מסמל את חירותי החדשה. ובתוך התרוממות הרוח שפקדה אותי למשמע השיר נוכחתי

לדעת שזמן כה רבה חלף מאז הרגשתי בטוח די הצורך לטפח בתוכי מחשבות רומנטיות למשמע זמרתה של אשה יפה" (עזריאלי, ע' 97).

הכותב נותן מבע לחוויה רומנטית אישית, ותמה שהוא עדיין מסוגל לה... אבל הוא מצרף לאירוע האישי גם תפיסה כללית: זהו סמל לתחיית חייו בארץ-ישראל. למושג "תחייה" יש גם גוון לאומי ברור: תחיית היחיד שהיא גם תחיית העם.

* "אחד בינואר 1948. ממש לפני עלות השחר, אחרי הפלגה רגועה, התקרבה ספינתנו לחופי ארץ-ישראל. (...) הבוקר היה קריר וערפילי כשהבחנו בצלליתו המרוחקת של הר הכרמל. חיפה רבצה מנומנמת מתחת למעטפת הערפל המשיי, ככלה יפה הממתנה לחתנה שירים את ההינומה מעל פניה.

(...) הילדים הנרגשים התקהלו על הסיפון בציפייה לרגע המסעיר. חנוקות מהתרגשות התחבקנו חברתי אליסה ואני ולא יכולנו להוציא הגה. בעוד זמן קצר אהיה חופשייה בארץ אבותי - מולדתי החדשה. לא עוד מחנות, לא עוד רדיפות, לא עוד מלחמות. הגעתי הביתה" (גלסברג, ע' 233).

זהו רגע פאתטי אמיתי, ואכן יאה לו הדימוי של חיפה שהיא "ככלה יפה הממתנה לחתנה". בעקבות התמוטטות "אשליית הבית" שהיתה לה, מקבלות שתי המילים משמעות עמוקה של ביטחון ותקווה: "הגעתי הביתה!"

מקורות

הערה: חמשת הספרים כלולים בסידרה ע"ש קורצ'אק שבהוצאת "יד ושם". בסוגריים שם מחבר הספר, כפי שצויין במאמר

- רות גלסברג-גולד, אתמולים אבודים - זיכרונותיה של ניצולה, תרגום: איה ברזיר, 1999, (גלסברג)
- גיני לבל, פתאום שונה, פתאום אחרת - סיפורה של נערה יהודייה ביוגוסלביה הכבושה, 1997, (לבל)
- נחמה טק, דמעות כבושות - סיפורה של ילדות אבודה, תרגום: מרים טליתמן, 2000, (טק).
- דוד י. יזרעאלי, צעד אחד לפני - זיכרונות (1939-1950), מאת דנה י. יזרעאלי (מפני אביה), תרגום: יוסי מילוא, 1999, (עזריאלי)
- עליזה ברק רסלר, זעקי ילדה - סיפור הישרדות של משפחה בסלובקיה, 2000, (ברק)

סקירות על ספרי שואה

מאת גרשון ברגסון

אם אזכה בחירותי - אני נשבעת, מאת פאני אנגלרד, הוצאה עצמית. זהו ספר של שרידה בשואה, שנכתב בגרמנית ותורגם לעברית ע"י בנותיה של המחברת צילה זמר ומרים דורון.

בספר - זכרונות על השואה כתובים בסגנון שירי. היא מספרת על זוועות השואה במחנות יוגפרנהוף, שטוטהוף וגטו ריגה.

הספר מלווה בתצלומים, הממחישים סבל וזעקות מקפואות דם. די לציין את כותרות השירים - "אל מותם הלכו" - "ללא חשד", "אצבע המוות", "גזלת ממני השיער", "תחת כפת השמים בלילה הקר", "ציד הכנים במחנה שטוטהוף" "הרשיון להמשיל לחיות", "למות מרצון או...?" - כדי להבין מה החוויה הטראומטית של המחברת שמקיימת נדרה "לקיים את כל עתותיה להגברת המודעות וההסברה בתחום השואה".

נביא שיר אחד לדוגמא:

היה היו אב, אם וילד

מעשה באב, באם ובילד קטן,	את האדמה צבע בדם	ואת קברם עצמם לכרות,
שנכחו מהעולם - מעשה ידי שטן.	מרצח המוני בני אדם,	ללא תקוה בלב לחיות.
אנשים חפים מפשע -	טוח בהם כמו בחיות	נותר בי זכר משפחה
קרבנות שנאה ורשע.	ולא ידע הוא כל גבולות.	בלי מקום לבכות,
קרבנות צורר נתעב	ולא אמר עוד די בזאת -	כי לא נודע מקום קברם
חסר רחמים ולב מסאב	ציוה אותם לחפור בורות	להתפלל שם לזכרם.

אושוויץ כפי שסיפרתי לבתי, מאת: אנט וורקה, תורגום מצרפתית: ראובן מרין, ידיעות-אחרונות, 2000, 78 עמ'.

הסופרת מספרת לבתה על ההתרחשויות בתקופת השואה. היא עושה זאת בצורת דיאלוג ושאלות ותשובות.

ב"אחרית דבר" כותב המתרגם: "זהו ספר המעלה שאלות קשות ומציע תשובות לא קלות על טבע האדם ועל הנסיבות שבהן עלול האדם להפוך לגרועה ולאכזרית שבחיות".

ברדת הפסח, מאת: לילי גולדנברג, הוצאת המחברת בשיתוף מיקי גולדנברג והוצאת מ.ג.ה. אומנות לתרבות, רמה"ט.

הספר מתאר את קורותיה של לילי בתקופת השואה מראשית ספטמבר 1939 עד 1940. התקופה אמנם קצרה, אך היא מקיפה מסופר בהרחבה על המאורעות שאירעו בוורשה בראשית הכיבוש ע"י הנאצים.

הספר שכונה "יומן אנה פראנק מוורשה" מקנה ידע על ההווי היהודי בתקופה זאת, מסופר על הלימודים בגימנסיה העברית לבנות "יהודיה", על המכון ההיסטורי טלומצקה 6, וכן יש תיאור חלק מאורח החיים בוורשה. היומן הוא אוטוביוגרפיה של המחברת ונותן מושג מהימן של הקהילה היהודית בעיר.

לדת פשענות, מאת: אריקה לנדאו, איורים: מילאדה פישרובר, (פראג), הוצאת: הקיבוץ המאוחד - דניאלה דינור, 2000, 48 עמ'.
המחברת, ד"ר אריקה לנדאו, מספרת על תרחישי השואה, בדרך מקורית - בלשון גבוהה, הייתי אומר פיוטית - ושימוש במקורות הכוח והאופטימיות שבהם ניחנה. וכל זאת כדי להתגבר על הקשיים הלא אנושיים שבהם נאבקה..

כבר בהקדמה לספרה אנו קוראים ש"קשה לשאת רעב ופחד, וחוסר אונים באין תקווה". "קשה לשאת", ובכל זאת היא נשאה והזילה דמעה בשתי עיניה: "בעין ימנית - מגעגועים על מה שהיה ולעד לא יהיה, ובעין שמאלית - כי אני חיה. מביטה בעינין המבריקות והסקרניות, ילד, כי למענך יש לי תקוה"

ד"ר אריקה לנדאו, הפסיכותרפיסטית, עם הניסיון בעבודתה עם ילדים, יודעת להפיח רוח חיים ותקוה לגבי עתידם של חניכיה, ומכאן, כמובן, ניצחון האופטימיות שלה על רקע זכרונות הילדות בהיותה אסירה באושוויץ.

בזכרונות היא כותבת: "עם כל הכאב והגעגוע, הזכרונות חיממו לי את הלב". היא מביאה תרחישים שונים, היא משווה בין שלג לבן לבוץ הנוכחי, בין שירים שלמדה מפי אמה לבין מנגינה של שוברט, שופן והיידן: "באצבעותי הקפואות נגנתי אותם על ברכי". בספר תיאורים על חיה בילדותה, על אהבה להורים, על פינוקים שונים, ואלה היו הכוח המניע את כתיבתה: "הבטחתי לעצמי שלא אכנע לדברים, במיוחד לא לחוסר אונים".

ציורים עיניים עצובים, על הספר: תומי, כתב וציר: בדז'יק פריטה, עברית: תומס (תומי) פריטה, אה טולקובסקי, יד ושם, 56 עמ', מנוקד.
מאת: עדה קרן

בפתיחה לספר מיוחד זה נאמר: "הספר שפתחתם הוכן לילד ששמו תומי. תומי זה אני - מבוגר יותר עם קרחת. אבל הכי חשוב... אני חי", לפנינו, אם כן, ספר ציורים שהוכן לתומי בהיותו בן שלוש, ע"י אביו, הצייר הצ'כי בדז'יק פריטה, בגיטו טרייזנשטאט.

משפחת פריטה גורשה מעיר הולדתה פראג לגיטו בשנת 1941. האב, שהיה עוד לפני המלחמה צייר ידוע, מאייר וקריקטוריסט, מונה ע"י הגרמנים לראש המחלקה הטכנית של הגיטו. עבדו איתו אמנים נוספים אשר בנוסף לתפקידי אחזקה ותיקונים, היה עליהם גם להנציח את חיי הגיטו לפי ראות עיניהם של הגרמנים: רכבות נקיות, עצים צומחים, שבילים מטופחים, ילדים משחקים ואוכלים. כמו כן היה עליהם לעטר דוחו"ת על המחנה וע"י כך לעזור, בעל כורחם, להפצת התעמולה השקרית של הנאצים. אך אמנים אלה, ופריטה בראשם, ציירו את האמת האיומה בסתר ובהחבא: בעזרת חומרים שלקחו בשעות היום מן המחלקה הטכנית העלו בשעות הלילה את המציאות שראו: רכבות צפופות ואנשים מזי רעב, התעללות גופנית ונפשית והרבה מצוקה ורעב. יצירות אלה ציירו בצורה אקספרסיבית ורגשית מאוד. ביד רועדת, בקוים קצרים ובעיקר באפור - שחור. חלק מן העבודות שבסתר הוברחו אל מחוץ לגיטו וכך נתפסו פריטה וחבריו ונשלחו אל מותם (הם הספיקו להחביא חלק מן הציורים המתעדים את גיטו טרזין בתוך קירות בתים ובעליות הגג וכך נמצאו עם שחרור המחנה).

לפנינו מתנה מיוחדת שהכין אבא פריטה לבנו תומי ליום הולדתו השלישי, הוא צייר לתומי את החיים הלא מוכרים לו, אלה שלפני המלחמה. ביד אוהבת ובחוש הומור הוא מצייר לו תמונות מחיים אחרים: הרבה אוכל, עוגות, גלידה, שוקולד. תומי, מטייל עם בני משפחתו, מקבל מתנות, חולם חלומות ויש גם תקוות של הורים: עם מי יתחתן תומי? מה יעשה כשיהיה גדול? וגם טיפת תקווה: "זה הספר הראשון בשורה ארוכה של ספרים שאני מתכוון 'לצייר לך!' - כותב אבא בדף האחרון של הספר - ולא זכה.

התמונות האופטימיות ליוו את תומי הקטן כשהתייתם (ואומץ בתום המלחמה ע"י הצייר ליאו האס, חברו של האב במחלקה הטכנית). לאחרונה יצא הספר עם דברי הקדמה וסוף דבר מאת תומס פריטה האומר: "כשאני עצוב, אני פותח את הספר שהכין לי אבא בדרך ולבי מתחמם אני רוצה לאחל לכם חיים בלי מלחמות..." התמונה אשר על כריכת הספר מכילה בתוכה את תמציתם של הציורים בקובץ זה: ילד קטן עומד על מזוודה ועליה שם ומספר ומביט החוצה: אל עץ, גג וציפור עפה....

הסיפור העומד מאחורי ספר זה, יחד עם התבוננות בציורים הכאילו תמימים שצייר אב לבנו הקטן בימים רחוקים ועצובים - הם מקור נוסף להיכרות ולימוד על תקופה זו. אפילו בכיתות נמוכות יזדהו הילדים עם תומי וסיפורו בעזרת קובץ מיוחד זה.

נושא "האני" הקטן הרוצה להיות אחר, ושמה לחזור ולהיות הוא עצמו. תום "הפטוט" רצה להיות נמר, וכאשר אמו קנתה לו תחפושת נמרים לפורים, הזדהה תום עם זהותו "הנמרית" עד ששרט, היכה ונשך את כולם וגם את ילדי הגן. כלבתו לונה לא הכירתו אך מרטה את זנבו, וככל שאמו האריכה את הזנב, כך התרחק תום מלונה שהמשיכה למרוט את זנבו הארוך. חלומו של תום מחזיר אותו לעצמו: בחלומו הוא פגש ביער משפחת נמרים, שהבהילה אותו וגירשה אותו, וביקיצתו הוא מבקש מאמו: "אני רוצה לחזור ולהיות תום הפטוט". כשלבש את בגדיו הכירה אותו כלבתו לונה ושמחה בו מאוד.

סיפור שיש בו אמת פסיכולוגית, הזדהות, זרות ושיבה למוכר וחביב.
ל.ח.

סיפור ריאליסטי, יש בו שני מסרים חשובים, האחד - חינוכי-מלמד מה יש לעשות כאשר מאבדים דבר כלשהו. שתוף הפעולה בפתרון הבעיה בין האב לבנו מקרב את הילד לסיפור. המסר השני - רגשי והוא מחזק את התחושה שהורים אוהבים מאוד את ילדיהם והם חשובים להם מכל. הסיפור משקף יחסים לבביים בין ההורים לילדים. גישתם של ההורים סבלנית והם מגלים היענות ותשומת לב לצרכי הילד. השם "מפתח הלב" מעורר סקרנות לגלות איזה מפתח זה.
מ.

תום הפטוט הנמר, לונה הכלבה וזנב הסמרטוטים כתבה וציירה: רות צרפתי, הוצאת: זמורה ביתן, 2000, לא ממוספר, מנוקד. מומלץ לפעוטות וגן.

מפתח הלב כתבה: נירה הראל, איורים: יוסי אבולעפיה, הוצאת: זברה הפקות, 2000, לא ממוספר, מנוקד. לילדי הגן.

ל.ח. - לאה חובב, ע.ק. - עדה קרן, י.י. - יעל ישועה, ש.י. - שלומית יונאי, מ. - מערכת.

מתן, החול וההר

הגדול

כתב: אורי נוסבאום,

ציורים: שי צ'רקה,

הוצאת: ידיעות

אחרונות/ דובונים,

2000, 31 עמ'

לילדי הגן.

סיפור חמוד הבנוי על סיטואציה יום-יומית: הבאת חול מהגן הביתה, יש בסיפור ניסיון ליצור מן הבעיה משהו חיובי, שמדבר אל הילד: ערימת החול הקטנה גדלה מיום ליום ומגלה למתן את הכוח הגדול הצפון בו - ובגררי החול באמצעות הערימה הוא הופך להיות גבוה מכולם ולהרגיש כמו מלך. הסיפור כתוב בצורה קלילה משולב בביטויים השגורים בפי הילדים ובאמצעים אחרים להגברת ה'מתח': אותיות הולכות וגדלות, כתיבה הפוכה, הרבה שאלות ותשובות ואיורים גדולים, צבעוניים.

נראה כי המחבר מתח מדי את הסיפור ולכן מאבד הקורא (או השומע הצעיר) את רצף הסיפור. מ.

סיפור שתחילתו עצוב וסופו שמח. מעשה בקיפוד וארנב שלא ידעו מתי חל יום הולדתם והחליטו לחגוג אותו כבר מחר כי "חבל שנפסיד אותם אם הם כן מחר". ואחרי שנקבע המועד הם מחפשים גם מתנות. כל אחד מהם החליט להביא לשני מתנה יעילה: הקיפוד הביא לארנב "בקבוק של אור ירח" (כי הארנב ישן במקום שקט, קודר ולח...) ואילו הארנב החליט לתת לקיפוד "קופסה של חמים-ונעים" (כי הוא ישן במרחב המואר, המפחיד והרועש...). המתנות המפתיעות האלה שנראו למקבליהן בתחילה כלא נחוצות הפכו במהרה ליעילות ורבות תועלת. והחברים הטובים חיכו כבר ליום ההולדת הבא. אולי יציעו השומעים והקוראים הצעירים מתנות נוספות לארנב ולקיפוד? ע.ק.

ספר נוסף על בלון ועל ילד - הפעם אלון. אבא קונה לאלון בלון "הכי יפה, והכי חגיגי, זה האדום עם כוכבי הזהב..." והבלון לא סתם יפה ונוצץ הוא גם רגיש ועצוב, כי הוא רוצה לעוף אל הכוכבים והירח ולא להיות קשור בבית של אלון. בלילה, בלילה בתוך החלום עפים השניים אל כוכב הצחוק ופוגשים המון בלונים... זהו סיפור קטן ומלא חן על ילד ועל בלון ועל סוד משותף. זהו סיפור על הגבול בין חלום ומציאות (ומה יותר מציאותי מבייגלה חצי לעוס המלווה את אלון?) את הסיפור המקסים מלווה ומשלימה אלישבע געש בציוריה הריאליסטיים והחלומיים כאחד. ע.ק.

מתנת יום ההולדת

כתב: פול סטיוארט,

תירגום: אירית ארכ,

ציורים: כריס רידל,

הוצאת: הד ארצי/ שבא,

2000, לא ממוספר,

מנוקד.

לגן וכיתה א'.

הבלון של אלון

כתבה: תלמה אליגון

רוח, ציורים: אלישבע

געש, הוצאת: כנרת,

2000, לא ממוספר,

מנוקד.

לגיל הרך, ולגנים.

טלי מתגעגעת לאמא ושואלת אותה בדאגה בטלפון: מתי את באה? אמא יודעת כי טלי מחכה לה, וזו מציעה לה דרכים רבות כדי לחזור הביתה במהירות גדולה: אולי לעוף על ענן, אולי בסירת מפרש או בצוללת, אולי לעוף על מטאטא או להחליק על גלגליות ועוד ועוד. זו שיחה מלאת הומור ודמיון בין אם לבתה. וכל זאת כדי לקצר את זמן ההמתנה של טלי לאמה, בין פרצוף דואג לתמה, בין צחוק לכמעט דמע מחכה טלי לבוא אמא הביתה במכונית שלה (כמה טבעי ופשוט). ציוריה של ליאת בנימיני-אריאל הם הסיפור כולו: מצד ימין טלי עם הטלפון, הצעצועים והפרצופים המתחלפים ומצד שמאל אמא בכלי תחבורה שונים נוסעת הביתה... זה ספר על געגועים ואהבה עם הרבה דמיון והומור. ע.ק.

שני ספרים נוספים מסידרת פינוקי לגיל הרך. (1) בפנוקי נוגע ומרגיש מטייל פנוקי בחדר ומשחק בבית ותוך כדי כך מרגיש את ההבדלים בין צמר לקטיפה, בין משי לבד מחוספס, בין מבריק לצמרי וכו'. כל זאת בעזרת מישוש ובדיקה עצמית. (2) בפנוקי יודע לספור מגלה פנוקי את מספרם של בעלי-חיים, הנמצאים בגינה ובחצר, בכל דף: מאחורי גדר, עץ, שער או שיח. על הילד לספור, למצוא את המחבוא ואם הוא מכיר מספרים - גם לקרוא! שעשועים צבעוניים לגיל הרך. ע.ק.

החבר הסודי של ליאור הוא "קושיניו" (מלשון קושי). הוא דמיוני ומשוחח עם ליאור בכל פעם שצץ איזה קושי, ועוזר לו להתגבר עליו. הוא מלווה אותו בהתפתחותו ובגידולו, הליכה, שיניים חדשות, רכיבה על אופניים ועוד. אך לליאור נמאס, והוא רוצה חיים בלי קשיים, בגן עדן. קושיניו נעלב ועוזבו עד... שליאור חייב לקבל זריקת חיסון, ואז קורא לו לשוב ולעזור. המחברת מנסה לחקות את "טנטן" של ילן שטקליס, אך יצרה דמות חיובית חד-ממדית, שרק עוזרת. הכינוי "קושיניו" הוא ילדותי ואינו מתאים לתלמיד בית-ספר.

הלו, הלו אמא
כתבה: חנה הורן,
ציורים: ליאת
בנימיני-אריאל, הוצאת:
כנרת, 2000, לא
ממוספר מנוקד.
לגיל הרך לגנים.

(1) פנוקי נוגע ומרגיש,
(2) פנוקי יודע לספור,
כתב וצייר: אריק היל,
הוצאת: שוקן לילדים,
2000, לא ממוספר,
מנוקד.
לגיל הרך.

החבר הסודי של
ליאור
כתבה: שולה מודן,
ציורים: רותו, הוצאת:
מודן, 2000, מנוקד.
לגן וכיתות א' - ב'.

זהו ספר פסיכולוגיסטי, שבו "האני האחר" שבלב הילד מנסה לעזור לו להתמודד עם בעיותיו. ל.ח.

חיפוש בלבוש
כתב: לורנס דיויד, סמדר שיר, ציורים: דלפין דורנד, מודן, 2000 מנוקד.
לכיתות א' - ב'.
הצורך בתשומת לב ובאהבה מביאים את חן לגלות שהוא הפך לחיפוש ענקי ומוזר, חום-סגלגל, שני מחושים ושני רגליים שעירות. הוא לבש בגדים וגזר בחולצה שני פתחים לעוד שתי ידיים. אך איש לא שם לב לשינוי שחל בו, לא הוריו העסוקים בענייניהם, לא אחותו ולא הילדים. רק חברו הטוב מיכאל מרגיש בשינוי. באינציקלופדיה הוא מזהה את שמו: חיפוש בלבוש, אך המורה רואה זאת כבדיחה. חן סובל מהאדישות אליו, ורק כשהוא מטפס על התקרה, כחיפוש, שמים לב הוריו לגלגול שעבר, מקבלים אותו באהבה, "בלי קשר למה שאתה".

חן חוזר לעצמו בסיפוק בידועו שהוא אהוב ורצוי. סיפור פסיכולוגיסטי מעמיק ויפה, המביע בציוריות את רצונו של הילד בתשומת לב. ל.ח.

יום אחד פילוסופיה
כתב: חגי כנען, ציורים: חגי כנען ואילאל לב, מודן, 2000, 44 עמ', מנוקד.
לכיתות ב' - ג'.
המחבר, מרצה לפילוסופיה באוניברסיטה, כתב ספר שיסביר לילדים מהי פילוסופיה, מושג מופשט הקשה להבנת הילדים. הניסיון להסביר באמצעות סיפור - משל, אינו מקל על הילדים, וספק אם יבינו. שלושה ילדים נכנסים לארון בגדים ומנסים לנחש מי נמצא בחדר, ומה פירושה של השיחה המתנהלת בין ההורים, שבה נזכרת המילה "פילוסופיה" ההופכת לחידה בעיני הדובר. המחבר בעצמו חש שסיפורו אינו ברור, והוסיף סוף דבר הפונה למבוגרים ומנסה להסביר. לדעתי גם שם ניכשל. זהו ספר "שעטנז", סיפור ילדותי עם ציורים ילדותיים, הרוצה להסביר מושגים מופשטים המתאימים לגיל מבוגר. מהו הגיל המתאים-איני יודעת. יומרה שלא צלחה. ל.ח.

הדודה מיכל - כתב: מאיר שלו, ציורים: יוסי אבולעפיה, הוצאת: עם-עובד, 2000, לא ממוספר, מנוקד. לכיתות ב' - ג'.

מיכל בת חמש היא "פרא אדם": רצה, מטפסת, קורעת את בגדיה, מכה ילדים ועוד תעלולים. אחותה יעל ילדה תאומים ומיכל הפכה לדודה. מיכל מתוארת בהומור כיצד השתנתה ונעשתה דודה טיפוסית, כמו שאר הדודות. אך בכך אבד הטעם של פעם, כי לדודה אסור להשתולל ומיכל מבהילה את הוריה המחפשים את ה"השדה משחת" שהיתה. "זרקה מכל את השמלה, חלצה את שתי הנעליים ונשארה במכנסיים". לקחה את התאומים לשדות וכולם חזרו מלוכלכים בבוץ. השיבה אל "האני" משמחת את כולם. הספר כתוב בחרוזים, מלא הומור. ל.ח.

עדי ועדי הם צמד מגשרים, שניבחרו ע"י המורה, כדי לפתור את הבעיות החברתיות והאישיות של ילדי הכיתה וביה"ס. במסגרת תפקידם מצאו בתיבת הדואר הכיתתית פתקים ללא שם הקוראים: הצילו! - ממגשרים הם הופכים לבלשים כדי למצוא מי זקוק לעזרה... הסיפור, נאיבי למדי עם סוף צפוי, הוא אחד מתוך סדרת הספרים, עדי ועדי העוסקת בצמד מגשרים ומתאימה לנושא המרכז לשנת תשס"א - ערבות ומעורבות. ע.ק.

עדי ועדי ותעלומת המכתב הסודי כתבה: סמדר שיר, ציורים: דוד תרון, הוצאת: ידיעות אחרונות/ספרי חמד, 2000, 95 עמ', ניקוד חלקי. לכיתות ג' - ד'.

זהו סיפור חג מולד, מתנת אריך קסטנר לאמו. תיאור חם והומוריסטי מהווי תלמידי פנימייה בגרמניה. מלחמה עם הריאליסטים, כולל לקיחת שבויים ושריפת מחברות. אחווה של חברים, ובמרכז - מרטין המנהיג, מתיאס החזק, אולי שמנסה להתגבר על פחדיו, סבסטיאן החכם. הם מעריצים את מנהל בית ספרם יוסטוס ואת "אסור לעשן" ידידם התמהוני הגר בקרון רכבת. יש גם קטע סוציאלי הנוגע לעשירים ועניים.

הכיתה המעופפת, כתב: אריך קסטנר, תרגום: מיכאל דק, ציורים: ולטר טרייר, הוצאת: אחיאסף, 2000. לכיתות ה' - ז'.

והספר מעל לכל, נוגע ללב ומרגש. התרגום החדש עדכני בהיר וקליט, ואחד הגיבורים שעבר "גיור" בתרגום הקודם, בו נקרא מתיתיהו, חזר לשמו המקורי מתיאס. חוש ההומור הנפלא של קסטנר עובר בכל תרגום! ש.י.

להשתנות, רוח רעה מרחפת בכיתה ט'. ואולי בבית-הספר כולו. אדם כתבה: גלילה המעיין, גרון - גרוע בלימודים ובספורט, מדוכא עקב יחסיו רון-פדר-עמית, חתונה הגרועיים עם אמו החורגת. הוא מקים כנופיה שעוסקת הוצאת: מודן, 2000, בהצקות והשפלות.

191 עמ'. המורה מלכת הכיתה משפילה את אביטל, ילדה חסרת **לכיתות ח' - י"א.** עקבתה ביטחון. המנהל מזלזל במורים מסוימים. עקב תהליך התערבות שיוזמת דנה, בוועדה של חטיבת הביניים, מתחילים דברים להשתנות ולהשתפר. לאט המורה אריאלה לומדת לשנות את יחסה לחלשים וקובי המורה לספורט משתנה אף הוא.

הספר קריא ומרתק. ש.ג.

ד.ג. גליל מערבי, ארי קציר, נער בן 17 עובר עם אמו, אלמנת מלחמה לגליל כתבה: גלילה המעיין, המערבי. הוא מסתייג מחברה החדש של אמו ומסרב רון-פדר-עמית, ללכת לבית-הספר ולהשתלב עם בני גילו. הוא מעדיף הוצאת: מודן, 2000, לעבוד במפעל ולהיות שותף בייצור רובוט ישראלי חדש. 223 עמ'. מעיין, תלמידה טובה, מקנאה באחותה הפופולרית **לכיתות ח' - י"א.** וברותם, מלכת הכיתה - עוסקת בצילום. בין השניים נרקם סיפור אהבה, והם מצליחים יחד לפתור תעלומה של ריגול תעשייתי.

הספר מוקדש לסטף ורטהיימר. קריא ומרתק, כתוב באהבה לגליל, לנופיו ומפעלי התעשייה שבו. ש.ג.

נתקבלו למערכת

- ילדי הסנדוויץ', כתב: פלה יצחקי, איורים: אשר בר-אמת, הוצאת ספרית "אח" בע"מ, ישראל 2000.
- הביצה, כתבה: שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.
- האדון וגברת גרב, כתבה: רננה ליש, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.
- יומולדת, כתבה: רננה ליש, איורים הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1998, לא ממוספר, מנוקד.
- היה היה ירח, כתבה: איריס בקשי-לנג, איורים ועיצוב: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1998, לא ממוספר, מנוקד.
- פרי הדר נהדר, כתבה: שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1999, לא ממוספר, מנוקד.
- השרוכים משתוללים, כתבה: שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1999, לא ממוספר, מנוקד.
- את גופי אני אוהב, כתבה: שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1999, לא ממוספר, מנוקד.
- אמא נחה, כתבה: שרה זלוף, איורים: וולף בולבה, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.
- מה קרה לביל הפיל?, כתבה: נעמי גונן, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1998, לא ממוספר, מנוקד.
- אין זמן, כתבה: רינה שלין, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 2000, לא ממוספר, מנוקד.
- לא רוצה לתת לך יד, כתבה: שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטין, הוצאת זימזון, 1998, לא ממוספר, מנוקד.
- גשם גשם משמים, כתבה: שרה זלוף, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.
- מתנת השקט לאמא, כתבה: רינה שלין, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.

חגי ישראל, כתבה: רינה שלין, איורים: יבגני לגוטיץ, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.

הקו הישר וחבריו, כתבו: נואית אלמוזנינו ורמי רחמים, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.

צבע לכל ילד, כתבה: רגנה ליש, איורים: יבגני לגוטיץ, הוצאת זימזון, 1997, לא ממוספר, מנוקד.

תפוח בדבש, כתבה: חנה ניר, איורים: יערה עשת, הוצאת ספרית פועלים, 2000, 47 עמ', מנוקד.

מי אני ומהו שמי? שרה זלוף, איורים: יבגני לגוטיץ, הוצאת זימזון, 1999, לא ממוספר, מנוקד.

כבוד לכולם, כתבה: שרה זלוף, איורים: הלה מעוז, הוצאת זימזון, 1999, לא ממוספר, מנוקד.

תינוק נולד, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

החושים, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

העיכול, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

העצמות, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

מחזור הדם, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

העור, השינים, השיער, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

הנשימה, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

המה, אנה סנדמן, יבנה, 1997.

פיתוח כישורים של יצירה וחשיבה, חלק 1 + 2, שרה בורק, יבנה, 2000.

משפחת דלת מטיילת לשלולית, כתבו: לאה נאור וחיים רון, יבנה, 1998.

מוגי שמנמוני וחנות הממתקים, ענת עצמון, יבנה, 1999.

סידרה לפעוטות: 6 ספרונים:

גברת עונת בתנועה, לא מצויינת שנת הוצאה, יבנה.

כמה זה?, לא מצויינת שנת הוצאה, יבנה.

מדברים ומדברים, לא מצויינת שנת הוצאה, יבנה.

מעלה מטה, לא מצויינת שנת הוצאה, יבנה.

- הלואי שהיה לי... לא מצויין שנת הוצאה, יבנה.
- חזור אחרי תוכי, לא מצויין שנת הוצאה, יבנה.
- אמא'לה, מפלצות בקופסה, כתבה: ריסקה למנס, יבנה, 1997.
- אנסטסיה הנסיכה, כתבה: ז'אן קאר, תרגום: דליה טסלר, יבנה, 1998.
- אנסטסיה, כתבה: מגי בלקוול, תרגום: דליה טסלר, יבנה, 1998.
- המסיבה של העכבישונת מיס ספידר, כתב: דויד קירק, יבנה, 1999.
- החתונה של העכבישונת מיס ספידר, כתב: דויד קירק, יבנה, 1999.
- לילה מיוחד על ילד שלא פחד, כתבה וציירה: סילבנה אלסיה, נוסח עברי: סמדר שיר, יבנה, 1999.
- כתמים שובבים, כתבה וציירה: סילבנה אלסיה, נוסח עברי: סמדר שיר, יבנה, 1999.
- אתמולים אבודים, כתבה: רות גלסברג גולד, יד ושם, תש"ס.
- צעד אחד לפנים, כתב: דוד י. עזריאלי, יד ושם, תש"ס.
- 186 המדרגות, כתב: אלכסנדר מרטון, יד ושם, תש"ס.
- דמעות כבושות, כתבה: נחמה טק, יד ושם, תש"ס.
- יורק ואניה: נעורים בשלכת, כתבה: מרים עקביא, יד ושם, תש"ס.
- זעקי ילדה, כתבה: עליזה ברק-רסלר, יד ושם, תש"ס.
- ואולי השמים ריקים, כתב: ברוך מילר, הוצאת ידיעות אחרונות/ספרי חמד, יד ושם, 1999.
- פתאום שונה פתאום אחרת, כתבה ג'ני לבל, יד ושם, תשנח.
- יש מקום על פני האדמה, כתבה: ג'וליאנה טדסקי, יד ושם, תש"ס.
- תקווה על פי התהום, כתבה: מאשה גרינבאום, יד ושם, תשנ"ט. מכופף הבנות, רינת פרימו, ידיעות אחרונות, 2000.
- תומי, כתב וצייר: בד'ק פריטה, יד ושם, תשנ"ט.

SIFRUT YELADIM VANOAR
Journal for Children's and Youth Literature

March 2001 Vol. XXVII No.3 (107)

ISSN 033334 – 276X

Editor G. Bergson

Devora Hanevia St
Lev Ram Building
Jerusalem, Israel

CONTENTS

The Ze'ev Prize, 2001

Introduction and Prize Giving	Dr. Eliezar Marcus	1
The Hundredth Anniversary of the birth of the poet and writer, Ze'ev and Thirtieth Anniversary of the prize giving	Gershon Bergson	3
Greetings		7
Judges remarks and decisions		12

The half-yearly conference – Shtekelis, Shlonski and Ze'ev

New Prize in the name of Avihai Bergson ז"ל	Dina Ilan	30
Miriam Yallan Shtekelis	Yehuda Atlas	34
100 year anniversary, Shtekelis Shlonski and Ze'ev	Herzliya Raz	36
Desert and Aliya in the works of Shtekelis, Shlonski and Ze'ev	Dr. Tzivia Walden	40

Holocaust

The Second Generation	Dr. Leah Hovav	45
Little Stories Emphasizing the Tragedy of the Holocaust	Menahem Regev	52
Review of books on the Holocaust	Gershon Bergson	60
Descriptions of Sad Days	Ada Keren	61

On the Bookshelf	63
------------------	----

On the Editor's Desk	69
----------------------	----

Contents in English	72
Contents in Hebrew	73

התוכן

פרס זאב לשנת תשס"א

1. דברים בחלוקת הפרס - ד"ר אליעזר מרכוס
3. על יובל 100 שנה למשורר והסופר זאב ו-30 שנה לחלוקת פרס זאב - ג. ברגסון
7. דברי ברכה של המזה"פ, מועצת הספריות הציבוריות, האגודה למען החייל, המולי"ם
נימוקי השופטים לספרים שזכו בפרס או ציון לשבח ודברי התשובה של הסופרים 12

הכנס החצי שנתי - על מרים ילן שטקליס, שלונסקי וזאב

- 30 הכרזה על פרס ע"ש רס"ל אביחי ברגסון ז"ל - דינה אילן
32 נימוקי השופטים לשתי הזוכות בפרס
על ילן-שטקליס - יהודה אטלס
34 מאה שנה להולדתם של ילן-שטקליס, שלונסקי וזאב - הרצליה רז
36 מדבר, עלייה והעפלה אצל ילן-שטקליס, זאב ושלונסקי - ד"ר צביה ולדן
40

לקראת יום השואה

- 45 דור שני לשואה - תמיד ילווה אותו צל - מאת: ד"ר לאה חובב
52 הסיפורים ה"קטנים" שממחישים את הטרגדיה היהודית מאת: מנחם רגב
60 סקירות על ספרי שואה - גרשון ברגסון
61 ציורים מימים עצובים - עדה קרן

ממדך הספרים

- 63 נתקבלו במערכת
69 תוכן באנגלית
72 תוכן בעברית
73

המשתתפים בחוברת

- אטלס יהודה - סופר וחוקר ספרי ילדים, ברגסון גרשון - חוקר ספרי ילדים, משרד החינוך
והתרבות, ז"ר ולדן צביה - חוקרת לשון וספרות ילדים ז"ר חובב לאה - חוקרת ספרי ילדים,
קרן עדה - משרד החינוך והתרבות, רגב מנחם - סופר וחוקר ספרי ילדים, רז הרצליה -
סופרת וחוקרת ספרי ילדים.